

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ: Η
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

Σπυρίδων Τσουκαλάς

Διδακτορική Διατριβή

Ιούλιος 2011

*Αφιερώνεται στην οικογένειά μου και σε όλους όσους με στήριξαν σε αυτή
την ωραία διαδρομή*

Περίληψη

Η οικονομική συμβολή εκπαιδευτικών προγραμμάτων τεχνολογικού περιεχομένου για μετανάστες με στόχο την αποτελεσματική και αρμονική ένταξή τους στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση στην κοινωνία της χώρας υποδοχής αποτελεί σημαντικό αντικείμενο διερεύνησης από κοινωνική και οικονομική άποψη. Η παρούσα διδακτορική διατριβή εξετάζει την επίδραση της εκπαίδευσης σε θέματα τεχνολογίας στην ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική οικονομική ζωή. Ερευνώνται και αναλύονται οι επιπτώσεις προγραμμάτων εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιούνται, αντλήθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και την Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων του Υπουργείου Οικονομικών. Τα αποτελέσματα της έρευνας, καταδεικνύουν ότι η παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών, διευκολύνοντας με τον τρόπο αυτό την ενσωμάτωση των μεταναστών στην οικονομική ζωή της Ελλάδας. Η έρευνα ολοκληρώνεται με την ανάδειξη της προστιθέμενης αξίας της προτεινόμενης μεθόδου αλλά και των οικονομετρικών ευρημάτων της. Παράλληλα δημιουργεί νέες προοπτικές αξιοποίησης των ευρημάτων της και ανοίγει ορίζοντες για επέκταση της έρευνας επί των θεμάτων και των προβληματισμών που αναδεικνύονται.

Λέξεις Κλειδιά: δια βίου μάθηση, μετανάστευση, εκπαίδευση σε ΤΠΕ, οικονομική της εκπαίδευσης, κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό εκφράζονται οι ειλικρινείς ευχαριστίες σε όλους εκείνους οι οποίοι υποστήριξαν την παρούσα έρευνα, μέσω της παροχής στοιχείων, προτάσεων και συμβουλών, χρήσιμων για την άρτια υλοποίηση και την σύνταξη της. Συγκεκριμένα:

Τον επιβλέποντα τη Διδακτορική Διατριβή μου, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Ψηφιακών Συστημάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, κύριο Συμεών Ρετάλη, για την αμέριστη συμπαράσταση, την επιστημονική και ηθική υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διατριβής.

Τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής Επίβλεψης της Διδακτορικής Διατριβής για την αгаστή συνεργασία και την διαρκή υποστήριξή τους, Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς κύριο Πέτρο Παπαγεωργίου και την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς κυρία Σταματίνα Χατζηδήμα.

Τα μέλη της Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής, Καθηγητή και Πρόεδρο του Τμήματος Ψηφιακών Συστημάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς κύριο Γεώργιο Βασιλακόπουλο, τον Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς κύριο Παντελή Παντελίδη, τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Ψηφιακών Συστημάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς κύριο Δημήτριο Σάμπων και την Επίκουρο Καθηγήτρια του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς κυρία Κλαίρη Οικονομίδου, για τις υποδείξεις και τις προτάσεις τους επί της Διδακτορικής Διατριβής μου.

Τον πρώην Γενικό Γραμματέα της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης Αναπληρωτή Καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Τσαμαδιά, τους Διδάκτορες κυρίους Κωνσταντίνο Σιασιάκο και Ιωάννη Σαγιά, καθώς και τις Ομάδες Διοίκησης Έργου της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» και «ΗΡΩΝ - Εκπαίδευση ενηλίκων στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες». Ιδιαίτερως επιθυμώ να αναγνωρίσω τη συνεισφορά της εκλιπούσας Ελένης Λίλη υπεύθυνης του Έργου

«Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» κατά τη διάρκεια της συλλογής στοιχείων.

Τα στελέχη της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων και τον πρώην Γενικό Γραμματέα Καθηγητή κύριο Δημοσθένη Αναγνωστόπουλο.

Τον Διδάκτορα κύριο Φιλόθεο Νταλιάνη για την πολύτιμη συνδρομή του στο ερευνητικό τμήμα της έρευνας.

Περιεχόμενα

Περίληψη	i
Ευχαριστίες	ii
Περιεχόμενα.....	iv
Κατάλογος Πινάκων	vii
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	viii
Συντομογραφίες	ix
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Εισαγωγή	1
1.1. Μεταναστευτικό κύμα και πολιτικές ενσωμάτωσης μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία	1
1.2. Η προστιθέμενη αξία της εκπαίδευσης μεταναστών σε θέματα τεχνολογίας	5
1.3. Το ερευνητικό πρόβλημα της διδακτορικής διατριβής.....	8
1.4. Η προτεινόμενη μέθοδος και μεθοδολογία δημιουργίας	9
1.5. Η προτεινόμενη μέθοδος και μεθοδολογία δημιουργίας	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Μεταναστευτικό Φαινόμενο	14
2.1. Εισαγωγή	14
2.2. Μετανάστευση στο διεθνές περιβάλλον	15
2.3. Η Μετανάστευση στην Ελλάδα	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Πολιτικές Ένταξης Μεταναστών.....	35
3.1. Εισαγωγή	35
3.2. Ένταξη	36
3.2.1. Θεωρίες Ένταξης	36
3.2.2. Δείκτες Ένταξης.....	40
3.3. Εκπαίδευση και Ένταξη Ενηλίκων Μεταναστών	43
3.3.1. Πολιτικές Ένταξης	44

3.3.2. Περιεχόμενο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων	47
3.4. Φορείς και εκπαιδευτικά προγράμματα για οικονομικούς μετανάστες στην Ελλάδα	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Μετανάστευση Και Εκπαίδευση	58
4.1. Εισαγωγή	58
4.2. Αξιολόγηση.....	58
4.3. Τρόποι μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων	60
4.3.1 Ανάλυση Κόστους – Ωφέλειας (Cost-benefit analysis).....	60
4.3.2 Ανάλυση Κόστους – Αποτελεσματικότητας (Cost-effectiveness analysis)	61
4.3.3. Ανάλυση Οικονομικών Επιπτώσεων (Economic impact analysis)	62
4.3.4 Απόδοση της επένδυσης (Return on Investment).....	63
4.4. Μελέτες μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μετανάστες.....	65
4.5. Οικονομική αποτελεσματικότητα εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την τεχνολογία στην Ελλάδα.	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Μεθοδολογία Έρευνας.....	78
5.1. Εισαγωγή	78
5.2. Προτεινόμενο Υπόδειγμα	78
5.3. Δεδομένα: Λήψη και Αξιοποίησή τους	84
5.4 Ερευνητικές Υποθέσεις.....	95
5.5 Οικονομετρική τεχνική και μέθοδος εκτίμησης	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Εμπειρικά Αποτελέσματα Έρευνας.....	100
6.1. Εισαγωγή	100
6.2. Γενικά Ευρήματα και Παρατηρήσεις.....	100

6.3. Πρώτη Φάση Διερεύνησης	113
6.3.1. Πρόγραμμα εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων	113
6.3.2. Αποτίμηση Πρώτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Γλώσσας	116
6.4. Δεύτερη Φάση Διερεύνησης	116
6.4.1. Πρόγραμμα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή	116
6.4.2. Αποτίμηση Δεύτερης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή	119
6.5. Τρίτη Φάση Διερεύνησης	120
6.5.1. Τρίτη Φάση: Δεδομένα Προγράμματος Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή	120
6.5.2. Ευρήματα Τρίτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή	123
6.5.3. Αποτίμηση Τρίτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή	125
6.5. Συμπεράσματα	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 Συμπεράσματα & Μελλοντικές Επεκτάσεις	130
7.1. Εισαγωγή	130
7.2. Επισκόπηση	130
7.3 Περιορισμοί	132
7.4 Πρωτότυπα Στοιχεία	134
7.4 Μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις	135
7.5 Δυνατότητες Αξιοποίησης Έρευνας	136
Βιβλιογραφικές Αναφορές	138
Παράρτημα Στατιστικοί Έλεγχοι	150

Κατάλογος Πινάκων

2.1. Εξέλιξη Παγκόσμιου Μεταναστευτικού Πληθυσμού	17
2.2: Εξέλιξη Ευρωπαϊκού Μεταναστευτικού Πληθυσμού.....	17
2.3 Αριθμός Μεταναστών ανά Εργασιακό Καθεστώς.....	26
2.4 Κύριες Νομοθετικές Πρωτοβουλίες Μεταναστευτικής Πολιτικής.....	29
2.5 Αιτηθέντες για τα Προγράμματα Νομιμοποίησης στην Ελλάδα	31
5.1 Μορφή Δεδομένων ΓΓΔΒΜ	85
5.2 Στοιχεία που παρείχε η ΓΓΠΣ	88
6.1 Περιγραφικά Στοιχεία Δείγματος ΗΡΩΝ	110
6.2 Εμπειρικά Αποτελέσματα Υποδείγματος	122

Κατάλογος Διαγραμμάτων

2.1 Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής αριθμού μεταναστών	20
2.2. Ποσοστό μεταναστών επί του συνολικού πληθυσμού	21
2.3 Πληθυσμός Οικονομικά Ενεργών Μεταναστών και Απασχολουμένων	26
2.4 Απασχόληση Μεταναστών ανά Κλάδο	27
2.5 Κύριοι Άξονες Πολιτικών Ενσωμάτωσης	28
3.1 Κατάταξη Χωρών βάσει δείκτη MIPEX (2010)	41
4.1 Περιγραφή Λειτουργίας Μοντέλου ROI	65
5.1 Διαδικασία Λήψης Δεδομένων	84
6.1 Προέλευση Μεταναστών (Πληθυσμός)	102
6.2 Ηλικιακή Σύνθεση Μεταναστών (Πληθυσμός)	103
6.3 Σχέση Μεταξύ Φύλων (Πληθυσμός)	104
6.4 Εξέλιξη Δηλώσεων Εισοδήματος – Μισθωτοί	105
6.5 Εξέλιξη Μέσου Εισοδήματος Μεταναστών (Μισθωτοί)	106
6.6 Μετανάστες που υπέβαλαν φορολογική δήλωση (Μισθωτοί: 2000 – 2005)	107
6.7 Μέσος Παρακρατηθείς Φόρος (Μισθωτοί: 2000 – 2005)	107
6.8 Συνολικός Παρακρατηθείς Φόρος (Μισθωτοί, 2000 – 2005)	108
6.9 Σχέση Μεταξύ Φύλων (Δείγμα ΗΡΩΝ)	111
6.10 Ηλικιακή Διάρθρωση (Δείγμα ΗΡΩΝ)	112
6.11 Προέλευση Μεταναστών (Δείγμα ΗΡΩΝ)	113

Συντομογραφίες

Λατινικές

GLM	General Linear Model
BENELUX	Belgium, Netherlands, Luxembourg
GLS	Generalized Least Squares
MIPEX	Migrant Integration Policy Index
MITI	Migrant Integration Territorial Index
ACIDI	Alto Comissariado para a Imigração e Diálogo Intercultural
CNAI	Centros Nacionais de Apoio ao Imigrante
NGO	Non – Governmental Organization

Ελληνικές

ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας
ΓΓΔΒΜ	Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης
ΙΔΕΚΕ	Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Ενηλίκων
ΓΓΠΣ	Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΙΜΕΠΟ	Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

1.1. Μεταναστευτικό κύμα και πολιτικές ενσωμάτωσης μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία

Η Ελλάδα, έως πολύ πρόσφατα, ήταν χώρα προέλευσης μεταναστών. Από ιδρύσεως του Ελληνικού Κράτους, η οικονομική μετανάστευση αποτελούσε για τους Έλληνες διέξοδο στην αναζήτηση καλύτερων επαγγελματικών και οικονομικών προοπτικών. Ιδιαίτερα προς το τέλος του 19ου αιώνα και μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, κύματα Ελλήνων μεταναστών, τα οποία αντιπροσώπευαν μεγάλο μέρος του δυναμικότερου τμήματος του πληθυσμού κατευθύνθηκαν σε αναπτυγμένες χώρες.

Η εικόνα αυτή μεταβάλλεται από τα μέσα της δεκαετίας 1970, όπου η διαδικασία αναστρέφεται και καταγράφεται μια ταυτόχρονη τάση παλιννόστησης και μία μικρή εισδοχή μεταναστών. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η μετανάστευση προς την Ελλάδα συνεχίζεται, χωρίς όμως να προκαλεί θέμα δημόσιας συζήτησης και υιοθέτησης ιδιαίτερων πολιτικών.

Μετά το 1989 και με την πτώση των καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η μετανάστευση προς την Ελλάδα αποκτά μαζικό και ανεξέλεγκτο χαρακτήρα (Petracou et. al., 2007). Ο αριθμός των μεταναστών μέσα σε δέκα χρόνια (1991 - 2001) εξαπλασιάστηκε, από 167000 άτομα σε 760000 περίπου άτομα (Γενικές Απογραφές Πληθυσμού 1991 – 2001). Το σημαντικότερο ζήτημα εκτός της μαζικότητας της εισδοχής μεταναστών ήταν εκείνο της πλήρους απουσίας διαδικασιών ελέγχου ή επιλογής των μεταναστών.

Πρακτικά, οι μετανάστες οι οποίοι εισήλθαν (και εξακολουθούν να εισέρχονται στην χώρα, έστω και με σημαντικά μικρότερους ρυθμούς) στην ελληνική επικράτεια, εισήλθαν λάθρα, πραγματικότητα η οποία ισχύει ιδιαίτερος για τους προερχόμενους από όμορες χώρες. Η γεωγραφική θέση της και τα εκτεταμένα και σχετικά άνετα προσπελάσιμα σύνορα, το σχετικά υψηλό βιοτικό επίπεδο προσέλκυσαν τους

παράνομους μετανάστες. Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των Ελλήνων, κατέστησε λιγότερο ελκυστικά τα χειρονακτικά και λιγότερο προσοδοφόρα επαγγέλματα και η εκτεταμένη και ενδημική παραοικονομία, κατέστησαν ακόμη πιο ελκυστική την απασχόληση των μεταναστών υπό την μορφή της «μαύρης» και ανασφάλιστης εργασίας. Όπως είναι λογικό, οι συνέπειες αυτής της ραγδαίας μεταβολής στο επίπεδο της πληθυσμιακής σύνθεσης και της αγοράς εργασίας είχε ποικίλες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις:

Κατά τους Σαρρή και Ζωγραφάκη, η μετανάστευση έπληξε ιδιαίτερος τους ανειδίκευτους εργάτες και τα άτομα με μεσαία ή χαμηλά εισοδήματα στις αστικές περιοχές.

Η ανασφάλιστη εργασία έχει ως αποτέλεσμα την μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών, επιβαρύνοντας σε σημαντικό βαθμό τον κρατικό προϋπολογισμό, αφού μειώνονται τα κρατικά έσοδα, ενώ ταυτόχρονα επιδοτεί αναγκαστικά τα ασφαλιστικά ταμεία (Καρασαββόγλου, Α., 2001)

Η επιβάρυνση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας λόγω των αυξημένων αναγκών των μεταναστών και της αδυναμίας αυτόνομης επαγγελματικής και κοινωνικής δράσης, εξαιτίας της οικογενειακής επανένωσης και της αύξησης των εξαρτωμένων μελών και της συνακόλουθης πρόσβασης στις παροχές του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας (Borjas, G., Trejo, S.,J. 1991).

Η βιαιότητα της έξαρσης του μεταναστευτικού φαινομένου, η αδυναμία επιλεκτικής εισδοχής μεταναστών με πολιτισμικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά πρότυπα συμβατά με τα επικρατούντα στην ελληνική κοινωνία, και τα προβλήματα τα οποία αναφέρονται, βρήκαν την ελληνική κοινωνία απροετοίμαστη. Η στάση της ελληνικής πολιτείας έναντι των μεταναστευτικών εισροών ήταν για αρκετό διάστημα αμήχανη και στερούμενη οιασδήποτε διαχειριστικής προοπτικής. Αντίθετα, αποτέλεσε μια αιτία για άσκηση περιοριστικής πολιτικής, καθώς οι μετανάστες θεωρήθηκαν αρχικά ως «επιβλαβείς» για την ελληνική κοινωνία, τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο.

Η κύρια προοπτική της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής στην πρώτη φάση εκδήλωσης του φαινομένου ήταν ο περιορισμός κατά το δυνατό της μετανάστευσης,

μέσα σε ένα πλαίσιο κατασταλτικών μέτρων και με κύριο φορέα άσκησης της πολιτικής αυτής τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Η πραγματικότητα όμως ήταν διαφορετική, καθώς όπως προέκυψε από τα πράγματα, η αποτρεπτική αντιμετώπιση του φαινομένου δεν ήταν αποτελεσματική, ενώ ταυτόχρονα δεν υπήρξε και ενεργοποίηση κάποιας διαδικασίας επαναπροώθησης των μεταναστών των στερουμένων νομιμοποιητικών εγγράφων.

Η πολιτική αυτή αλλά και τα ενδογενή χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού, η αδυναμία επικοινωνίας εξαιτίας της απουσίας των γλωσσικών δεξιοτήτων και η έλλειψη πιστοποιημένης γνώσης σε εξειδικευμένα αντικείμενα, κατέστησαν τους μετανάστες μια ευρεία δεξαμενή ανειδίκευτης και συνήθως παράνομης εργασίας, θέτοντας τους στο περιθώριο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Με την πάροδο των ετών και την συνύπαρξη των μεταναστών και των ημεδαπών, κατέστη σαφές ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο δεν είχε προσωρινό χαρακτήρα. Αντίθετα, οι μετανάστες άρχισαν να δημιουργούν δεσμούς και συμφέροντα στην χώρα, ενώ άλλαξαν και οι στάσεις και τα στερεότυπα του τοπικού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, τα τελευταία χρόνια, η μεταναστευτική πολιτική της χώρας μεταβάλλεται σταδιακά λαμβάνοντας έναν ενταξιακό χαρακτήρα.

Η ενταξιακή αυτή διάσταση εκφράστηκε αρχικά μέσω της διάθεσης τακτοποίησης των μεταναστών. Καθώς η Ελληνική Πολιτεία κατανόησε ότι η διατήρηση των μεταναστών στο καθεστώς της παρανομίας ή της προσωρινότητας αποτελεί παράγοντα τροφοδότησης σειράς αρνητικών επιπτώσεων, το 1997 έδωσε τη δυνατότητα στους μετανάστες να νομιμοποιήσουν την παραμονή τους σε μια προσωρινή βάση με το Προεδρικό Διάταγμα 359/1997. Το 2001, καθώς ο ρυθμός της εισροής των μεταναστών στην χώρα παρέμενε έντονος, ενώ τα ίχνη της περιθωριοποίησης είχαν ήδη αρχίσει να αποτυπώνονται στην αύξηση της παραβατικότητας και στην εμφάνιση φαινομένων ρατσισμού και ξενοφοβίας, η Πολιτεία έλαβε την πρωτοβουλία να ρυθμίσει με τρόπο σφαιρικό το καθεστώς εισόδου και παραμονής των μεταναστών στην Ελληνική Επικράτεια . Προβαίνοντας σε μια νέα νομιμοποίηση, ενέταξε τους μετανάστες στο φορολογικό και ασφαλιστικό σύστημα υποχρεώνοντας τους να καταγραφούν από τις φορολογικές αρχές και ταυτόχρονα εξάρτησε το καθεστώς παραμονής τους στην χώρα από την εργασιακή

τους κατάσταση και την συνεπή καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών, ολοκληρώνοντας έτσι την θεσμική τους ένταξη στο οικονομικό περιβάλλον της χώρας.

Το 2006, με νέα νομοθετική πρωτοβουλία, αποτυπώνεται η πρόθεση της Πολιτείας να υιοθετήσει πολιτικές ένταξης, αναγνωρίζοντας ως ώριμο το σχετικό αίτημα. Η έκφραση αυτής της πρόθεσης, την συγκεκριμένη περίοδο, αποτελούσε σχήμα οξύμωρο καθώς οι υφιστάμενες τότε ενταξιακές πολιτικές είτε έμεναν ανεφάρμοστες, είτε προσέκρουαν σε λειτουργικά εμπόδια. Η εκμάθηση, για παράδειγμα, της ελληνικής γλώσσας, η πιστοποίηση της οποίας σύμφωνα με το νέο Νόμο περί Μετανάστευσης οδηγεί στην αναγνώριση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντα, ήταν αντιμέτωπη με το φάσμα της έλλειψης χρηματοδότησης, προσωπικού και αναγκαίων δομών. Το ίδιο διάστημα, η αδήλωτη εργασία εξακολουθούσε να αποτελεί μια συνήθη πραγματικότητα για τους μετανάστες, ιδιαίτερα τους μη νόμιμα ευρισκόμενους στην χώρα, εκ των οποίων, σύμφωνα με έρευνα του Ευρωβαρομέτρου τον Οκτώβριο του 2007, ένας στους τρεις (36%) απασχολούντο με αυτό το καθεστώς.

Σε συνέχεια της νομοθετικής πρόβλεψης και αναγνωρίζοντας την ύπαρξη των προβλημάτων στη διαδικασία ένταξης των μεταναστών, το αρμόδιο Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης παρουσίασε το σχέδιο της Κοινής Υπουργικής Απόφασης «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελληνική Επικράτεια – Πρόγραμμα “ΕΣΤΙΑ”».

Το πρόγραμμα «Εστία» θα κάλυπτε τη χρονική περίοδο 2007-2013 προβλεπόταν να διαρθρώνεται σε επιχειρησιακά υποπρογράμματα ανά τομέα ένταξης τα οποία αφορούν την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε φαινόμενα περιθωριοποίησης, ρατσισμού και ξενοφοβίας, την πληροφόρηση, την εξυπηρέτηση και τη συμβουλευτική υποστήριξη των υπηκόων τρίτων χωρών και, τέλος, τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους σε υπηρεσίες απασχόλησης, εκπαίδευσης, υγείας, στέγασης και πολιτισμού. Ως στόχος του προγράμματος τίθεται η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης ανά τομέα ένταξης, η αποτύπωση της ευρωπαϊκής πραγματικότητας και εμπειρίας και, τέλος, ο καθορισμός προτεραιοτήτων της εθνικής στρατηγικής για τη χάραξη και εφαρμογή μεταναστευτικής πολιτικής.

Με την κυβερνητική μεταβολή του 2009, το πρόγραμμα «Εστία» εγκαταλείφθηκε. Το 2010, τέθηκε σε εφαρμογή ο Νόμος 3838/2010, ο οποίος δίνει πλέον τη δυνατότητα στους μετανάστες να αποκτήσουν πιο εύκολα και σχεδόν ως φυσική συνέχεια της νόμιμης παραμονής τους στην χώρα την Ελληνική Ιθαγένεια, αναγνωρίζοντας επίσης και τη δυνατότητα της συμμετοχής τους στις πολιτικές διαδικασίες σε τοπικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό, ολοκληρώνεται το πλέγμα ενταξιακών πολιτικών το οποίο έχει ως επιστέγασμα την απονομή ίσων πολιτικών δικαιωμάτων.

1.2. Η προστιθέμενη αξία της εκπαίδευσης μεταναστών σε θέματα τεχνολογίας

Η αξία της εκπαίδευσης ενηλίκων μεταναστών αναδεικνύεται τόσο από τα σχετικά ευρωπαϊκά στρατηγικά κείμενα, και τις κυβερνητικές διακηρύξεις όσο και από τις πολιτικές ένταξης χωρών οι οποίες έχουν παράδοση στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, ως βασική θετική πολιτική ένταξης στην χώρα υποδοχής. Όπως καταδείχθη και στην προηγούμενη ενότητα, τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες προκειμένου να ενταχθούν αποτελεσματικά στην αγορά εργασίας και σταδιακά στο κοινωνικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής είναι η απουσία γνώσης και δεξιοτήτων.

Συγκεκριμένα, η έλλειψη γλωσσικών δεξιοτήτων, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις είναι αυτονόητη, αποτελεί το κύριο εμπόδιο για την αυτόνομη κοινωνική και οικονομική λειτουργία των μεταναστών. Συνεπώς, η αντιμετώπιση του αναπόφευκτου επικοινωνιακού χάσματος καθίσταται άμεση προτεραιότητα. Όπως θα αναλυθεί ακολούθως στο σχετικό Κεφάλαιο, οι περισσότερες χώρες – υποδοχείς μεταναστών, προσφέρουν στους μετανάστες τη δυνατότητα παρακολούθησης προγραμμάτων εκπαίδευσης με αντικείμενο την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Πολλές μάλιστα από τις χώρες αυτές, θέτουν ως προαπαιτούμενη την επιτυχή παρακολούθηση αυτών των προγραμμάτων για την παραμονή τους στην χώρα (Αυστρία, Δανία, Ολλανδία).

Η μετανάστευση από τις αναπτυσσόμενες προς τις αναπτυγμένες χώρες, η οποία συντελείται εξαιτίας και της ανάγκης των ανεπτυγμένων χωρών για διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο το οποίο να μπορεί άμεσα να ενταχθεί στις παραγωγικές

διαδικασίες δημιουργεί στην σύγχρονη εποχή της γνώσης και της πληροφόρησης νέα δεδομένα και νέες απαιτήσεις για τους μετανάστες αλλά και για τις χώρες υποδοχής. Εκτός της δυνατότητας επικοινωνίας, η ύπαρξη και άλλων γνώσεων και δεξιοτήτων είναι απαραίτητη για την ομαλή δραστηριοποίησή τους σε κοινωνίες έντασης γνώσης και τεχνολογίας.

Η τυχόν αδυναμία των μεταναστών να παρακολουθήσουν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας μπορεί να οδηγήσει στην περιθωριοποίησή τους από αυτή ή ακόμη και να μεταφερθεί και στην επόμενη γενεά. Έτσι, πολλές από τις χώρες υποδοχής προσπαθούν να προσαρμόσουν βάσει αυτού του δεδομένου την μεταναστευτική πολιτική τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, και να εντάξουν με όσο το δυνατό αποτελεσματικότερο τρόπο τους μετανάστες σε αυτή. Είναι επομένως σημαντικό για την επίτευξη αυτού του στόχου, να προλαμβάνονται τα προβλήματα αυτά κατά την εισδοχή των μεταναστών στην χώρα υποδοχής με την παροχή κατάλληλης κατάρτισης σε νέες δεξιότητες και της απαιτούμενης εκπαίδευσης στη γλώσσα της χώρας (Fermin, A. et al., 2011).

Στη σύγχρονη κοινωνία, ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός, οι βασικές γνώσεις χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και Διαδικτύου αποτελούν ένα από τα κυριότερα εφόδια για την ομαλή και επιτυχή - με οικονομικούς και κοινωνικούς όρους - ένταξη των μεταναστών. Στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής, εξαιτίας της ύπαρξης του λεγόμενου ψηφιακού χάσματος, του κενού δηλαδή που παράγεται ανάμεσα σε άτομα ή και ομάδες ικανά να επωφεληθούν των νέων τεχνολογιών και εκείνων που αδυνατούν εξαιτίας ποικίλων παραγόντων (Compraine, 2001), ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας και κατ'επέκταση ο οικονομικός και κοινωνικός αποκλεισμός, ολόκληρων τμημάτων πληθυσμού είναι ήδη γεγονός καθώς η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (εφεξής ΤΠΕ) αποτελεί προαπαιτούμενο προκειμένου να καταστεί δυνατή η εύρεση οιασδήποτε εργασίας εκτός των χειρονακτικών.

Καθώς μάλιστα η παραγωγική διαδικασία στρέφεται από τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα προς εκείνο της παροχής υπηρεσιών, τα περιθώρια για την εξεύρεση εργασίας χωρίς τις απαιτούμενες τεχνολογικές δεξιότητες μειώνονται έτι περαιτέρω.

Καθώς λοιπόν οι δεξιότητες χειρισμού των ΤΠΕ αποκτούν κρίσιμη σημασία για την επιτυχή ένταξη στην αγορά εργασίας, οι αποκλειόμενοι εξαιτίας του ψηφιακού χάσματος έχουν αυξημένες πιθανότητες να έλθουν αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο της επιβάρυνσης της οικονομικής τους κατάστασης, είτε εξαιτίας της δυνατότητας πρόσβασης σε θέσεις εργασίας με λιγότερο ευνοϊκούς όρους, είτε λόγω της ανεργίας εξαιτίας των απαξιωμένων γνώσεων και δεξιοτήτων τους.

Όπως είναι αντιληπτό, ο κίνδυνος αυτός αφορά πληθυσμιακές ομάδες πολύ ευρύτερες από εκείνη των μεταναστών, καθιστώντας το ψηφιακό χάσμα απειλή για την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη, απεκδύοντας την οικονομία από ευάριθμο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού. Οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως οι μετανάστες αντιμετωπίζουν τον ψηφιακό αποκλεισμό ακόμη πιο έντονα εξαιτίας της έλλειψης γλωσσικών δεξιοτήτων και της απουσίας πιστοποιημένων εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προσόντων. Καθώς το πρόβλημα αυτό γίνεται ολοένα και πιο σαφές, η Ε.Ε. κατευθύνει τη δραστηριότητά της στην εκμάθηση των γλωσσών των χωρών υποδοχής με την υποβοήθηση των ΤΠΕ.

Η έλλειψη γνώσης χειρισμού και αξιοποίησης των ΤΠΕ και ιδιαιτέρως η αδυναμία χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, εκτός της προβληματικής ένταξης στην αγορά εργασίας, δημιουργεί μια σειρά από επιπλοκές στην κοινωνική δράση των μεταναστών όπως την ουσιαστική αδυναμία της συνδρομής των τέκνων τους στην εκπαίδευσή τους, υπονομεύοντας έτσι την ένταξη και της επόμενης γενεάς μεταναστών.

Ακόμη, η αδυναμία εκμετάλλευσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και το έλλειμμα πληροφόρησης εξαιτίας της αδυναμίας εύρεσης και αξιοποίησης του διαδικτύου και η υποκατάστασή τους με τις διαπροσωπικές σχέσεις οδηγούν στην περιχάρακωση των μεταναστών στη γκετοποίηση, όπου άνθρωποι συγκεκριμένης εθνικότητας ή θρησκείας ή άλλου κοινού γνωρίσματος ζουν ομαδικά, εθελοντικά ή υποχρεωτικά, σε ήπια ή έντονη απομόνωση, κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένοι από την υπόλοιπη κοινωνία.

Εάν αντίθετα διαθέτουν τις απαιτούμενες δεξιότητες χρήσης των ΤΠΕ μπορούν να διαβάσουν στη μητρική τους γλώσσα, να συμμετέχουν σε πολιτιστικές και εθνικές

εκδηλώσεις, κ.α. και να διατηρούν την επαφή με απομακρυσμένα κοινωνικά δίκτυα (οικογένειας, φίλων).

1.3. Το ερευνητικό ερώτημα της διδακτορικής διατριβής

Καθώς η Ελλάδα δέχθηκε ένα τεράστιο κύμα μεταναστών τα τελευταία 20 χρόνια, χωρίς να διαθέτει τα μέσα και τη δυνατότητα άσκησης επιλεκτικής μεταναστευτικής πολιτικής, διαμορφώνοντας ένα υποτυπώδες προφίλ επιθυμητού οικονομικού μετανάστη με συγκεκριμένες γνώσεις και δεξιότητες, καλείται να διαχειριστεί και να αναπτύξει αυτό το διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο επ' ωφελεία τόσο της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας όσο και των ίδιων των μεταναστών.

Οι ενταξιακές πολιτικές οι οποίες έχουν ως στόχο την αρμονική και αποτελεσματική ένταξη των μεταναστών στο οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον, μπορούν να αποτελέσουν ουσιαστικό εργαλείο ανάπτυξης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Άλλωστε, το κυριότερο μέσο ανάπτυξης του ανθρώπινου κεφαλαίου, αποτελεί ταυτόχρονα τον κεντρικό άξονα των πολιτικών ένταξης. Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων, στο σύνολο σχεδόν των χωρών υποδοχής, υλοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων. Πρόσφατα, η εισαγωγή της εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή σε προγράμματα κατάρτισης μεταναστών άρχισε να κερδίζει έδαφος και να αποκτά συμπληρωματικό ρόλο προς εκείνο των προγραμμάτων γλωσσικών δεξιοτήτων.

Ενώ έχει μελετηθεί επισταμένα η επίδραση των προγραμμάτων εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων στο εισόδημα των μεταναστών και έχει διαπιστωθεί η θετική σχέση μεταξύ αυτών και της οικονομικής επίδοσης των μεταναστών, δεν συμβαίνει κάτι ανάλογο για τα προγράμματα βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή. Αν και υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις για την θετική συνεισφορά των προγραμμάτων αυτών στην επαγγελματική κινητικότητα των μεταναστών, τα ευρήματα αυτά περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο με περιορισμένο ενδιαφέρον.

Το ερευνητικό ερώτημα στο οποίο απαντά η παρούσα έρευνα είναι το εάν η εκπαίδευση σε θέματα τεχνολογίας έχει θετική επίπτωση στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών και κατ'επέκταση στην ενσωμάτωσή τους στην ελληνική οικονομική ζωή. Το ερώτημα αυτό εξειδικεύεται περαιτέρω, στο κατά

πόσο επηρεάζει και σε ποιο βαθμό, η εκπαίδευση σε ένα τέτοιο πρόγραμμα, το εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, προέλευση και υφιστάμενη οικονομική κατάσταση).

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει βαρύνουσα σημασία για το σύνολο των εμπλεκομένων στο πρόγραμμα, καθώς για την Πολιτεία η οποία χρηματοδοτεί ανάλογα προγράμματα προσφέρει μια σημαντική αιτιολογία για την συνέχεια και την ένταση της χρηματοδότησης ανάλογων προγραμμάτων. Για τους μετανάστες, εκπαιδευθέντες και μελλοντικούς δυνητικούς ωφελούμενους ανάλογων προγραμμάτων, δίνει μια απτή απάντηση στο αν και κατά πόσο ωφελούνται πραγματικά σε οικονομικό επίπεδο από την παρακολούθηση προγραμμάτων εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή.

1.4. Η προτεινόμενη μέθοδος και μεθοδολογία δημιουργίας

Η παρούσα έρευνα χρησιμοποιεί την Μη Πειραματική Μέθοδο, η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα σε παρεμφερείς έρευνες. Η Μη Πειραματική Μέθοδος, χρησιμοποιεί την επιλογή μιας ομάδας ατόμων που δεν συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ως ομάδα ελέγχου και απαιτεί τη δημιουργία ενός στατιστικού υποδείγματος το οποίο περιλαμβάνει την εξαρτημένη μεταβλητή (στην παρούσα μελέτη τις αποδοχές) και τις ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή τα χαρακτηριστικά των μελών των συγκρινόμενων ομάδων. Η μέθοδος αυτή προτιμήθηκε εκείνης της Πειραματικής, η οποία προϋποθέτει την σύγκριση μεταξύ ομάδων οι οποίες έχουν παρακολουθήσει πιλοτικά προγράμματα και τρέχοντα προγράμματα σε επιλεγμένες συνθήκες, όρος ο οποίος δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί εξαιτίας της ύπαρξης ενός μόνο προγράμματος την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Το στατιστικό υπόδειγμα το οποίο προτείνεται στην παρούσα μελέτη είναι το Πολυμεταβλητό Γραμμικό Υπόδειγμα Παλινδρόμησης (General Linear Model – GLM), το οποίο διακρίνεται για την προσαρμοστικότητα και την λειτουργικότητά του, καθώς και τη δυνατότητα ενσωμάτωσης μεγάλου όγκου πληροφοριών. Για τους λόγους αυτούς χρησιμοποιείται σε πλήθος στατιστικών αναλύσεων στις εφαρμοσμένες και κοινωνικές επιστήμες. Η μέθοδος εκτίμησης που υιοθετείται είναι εκείνη της Παλινδρόμησης Τυχαίων Επιδράσεων και καθορίζεται από την

αποτελεσματικότητα στη διαχείριση των δεδομένων υπό μορφή πίνακα, τη συμβατότητα στην μορφή των επεξηγηματικών μεταβλητών και την αποδοτικότητα στην εκμετάλλευση των ενυπαρχουσών πληροφοριών.

Τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την παρούσα μελέτη συγκεντρώθηκαν από δημόσιους φορείς κατόπιν ειδικής αίτησης και αδειοδότησης από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα καθώς αφορούν φορολογικά δεδομένα πολιτών. Αρχικά ελήφθησαν στοιχεία των εκπαιδευθέντων από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (εφεξής ΓΓΔΒΜ) και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (εφεξής ΙΔΕΚΕ), και αφορούσαν δύο βασικά προγράμματα τα οποία είχαν ως ωφελούμενους ενήλικες μετανάστες και συγκεκριμένα τα προγράμματα «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων». Τα στοιχεία αυτά περιελάμβαναν τα ονόματα των εκπαιδευθέντων και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, προέλευση).

Τα δεδομένα αυτά δόθηκαν στη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων (εφεξής ΓΓΠΣ) προκειμένου να χορηγήσει τα φορολογικά στοιχεία τους τα οποία αφορούν στο ετήσιο δηλωθέν εισόδημα τους και τον φόρο τον οποίο κατέβαλλαν. Ταυτόχρονα, ζητήθηκε από την ΓΓΠΣ όπως χορηγήσει τα ίδια δεδομένα για το σύνολο των αλλοδαπών φορολογουμένων στην χώρα.

Η ΓΓΠΣ παρέλαβε τα δεδομένα και βάσει του τηρούμενου αρχείου της προχώρησε στην ταυτοποίηση των εκπαιδευομένων με αποτέλεσμα να παραδώσει τα συνολικά εισοδηματικά στοιχεία τα οποία αφορούν στα έτη από το 2000 έως και το 2006 και τα δηλωθέντα εισοδήματα των αλλοδαπών οι οποίοι τελικά ταυτοποιήθηκαν. Σημειώνεται ότι αυτά τα δεδομένα δόθηκαν πλήρως ανωνυμοποιημένα, σύμφωνα με την ειδική άδεια η οποία χορηγήθηκε από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, και αποτελούν ουσιαστικά μια τυχαία δειγματοληψία καθώς το μόνο κριτήριο για την επιλογή τους ήταν η δυνατότητα ταυτοποίησής τους. Τα δεδομένα αυτά σχημάτισαν ένα σύνολο διαμηκών (longitudinal) δεδομένων ή δεδομένων πίνακα (panel data). Εξαιτίας της ύπαρξης διαφόρων ποιοτικών παραγόντων και της ένταξής τους ως μεταβλητές στο προτεινόμενο υπόδειγμα υιοθετήθηκε η τεχνική των ψευδομεταβλητών (dummy variables).

Στη συνέχεια, βάσει του ερευνητικού ερωτήματος διατυπώθηκαν οι απαιτούμενες υποθέσεις των οποίων η ισχύς εξετάστηκε μέσω της προταθείσας οικονομετρικής μεθόδου και τις συνακόλουθες προτεινόμενες οικονομετρικές τεχνικές. Η διερεύνηση της ισχύος των υποθέσεων της έρευνας έγινε σε τρία διαφορετικά στάδια – φάσεις.

Στην πρώτη φάση, προκειμένου να δοκιμαστεί η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας εξετάστηκε η εξέλιξη των εισοδημάτων των οικονομικών μεταναστών οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας συγκρινόμενων με εκείνη μιας ομάδας ελέγχου με ανάλογα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Προκειμένου να ελεγχθεί αν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση στην εξέλιξη του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων σε σχέση με τους λοιπούς, ακολουθήθηκε η μέθοδος του ελέγχου t – test Ανεξαρτήτων Δειγμάτων (Independent samples t-tests). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μετανάστριες οι οποίες εκπαιδεύθηκαν στο πρόγραμμα είχαν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο εισόδημα σε σχέση με τις ομολόγους τους της ομάδας ελέγχου ένα έτος μετά την κατάρτιση.

Ακολούθως, στη δεύτερη φάση, εξετάστηκε η εξέλιξη των εισοδημάτων των οικονομικών μεταναστών οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή σε σχέση με εκείνη (την εξέλιξη των εισοδημάτων) μιας νέας ομάδας ελέγχου με ανάλογα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ακολουθήθηκε η μέθοδος του ελέγχου t – test Ανεξαρτήτων Δειγμάτων (Independent samples t-tests) και τα ευρήματα του ελέγχου έδειξαν ότι οι μετανάστες και οι μετανάστριες που εκπαιδεύθηκαν στο πρόγραμμα είχαν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο εισόδημα σε σχέση με τους ομολόγους τους της ομάδας ελέγχου ένα έτος μετά την κατάρτιση.

Στην τρίτη φάση πραγματοποιήθηκε η εκτίμηση της συνεισφοράς της παρακολούθησης του προγράμματος εκμάθησης βασικών γνώσεων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή, αλλά και των άλλων παραγόντων που συμπεριλαμβάνονται στο προτεινόμενο υπόδειγμα ως ανεξάρτητες μεταβλητές, εφαρμόζοντας τη μέθοδο εκτίμησης της Παλινδρόμησης Τυχαίων Επιδράσεων, η οποία και απάντησε καταφατικά στο ερευνητικό ερώτημα καταδεικνύοντας την στατιστικά σημαντική θετική επίπτωση της εκπαίδευσης στο πρόγραμμα εκμάθησης βασικών γνώσεων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων.

1.5. Η προτεινόμενη μέθοδος και μεθοδολογία δημιουργίας

Στο πρώτο Κεφάλαιο, την «Εισαγωγή», γίνεται αναφορά στο φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και τα προβλήματα κοινωνικής και οικονομικής συνοχής τόσο στην ελληνική κοινωνία, όσο και στους μετανάστες. Καταγράφηκε η διαδικασία υιοθέτησης της ενταξιακής προσέγγισης στην μεταναστευτική πολιτική αναδεικνύοντας στην συνέχεια την προστιθέμενη αξία της εκπαίδευσης στις πολιτικές ένταξης και συγκεκριμένα εκείνων που έχουν ως αντικείμενο την τεχνολογία και της ανάγκης διερεύνησης της επίπτωσης της παρακολούθησης ενός τέτοιου προγράμματος με θέμα την εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή στο εισόδημα των μεταναστών.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο, το «Μεταναστευτικό Φαινόμενο», παρουσιάζονται οι διεθνείς και εγχώριες πτυχές του μεταναστευτικού φαινομένου, βασικά στατιστικά στοιχεία και αναφορές που αφορούν στις περιπλοκές στην κοινωνική και οικονομική σφαίρα εξαιτίας της μετανάστευσης.

Στο τρίτο Κεφάλαιο, το «Πολιτικές Ένταξης Μεταναστών», αποσαφηνίζεται και αναλύεται η έννοια της ένταξης, παρουσιάζονται οι βασικοί σχετικοί δείκτες, οι άξονες των ενταξιακών μεταναστευτικών πολιτικών και ο ρόλος της εκπαίδευσης ως βασικό και αναπόσπαστο λειτουργικό τμήμα τους. Γίνεται αναφορά σε αναγνωρισμένες επιστημονικά πρακτικές και παρουσιάζεται η υφιστάμενη ελληνική πραγματικότητα.

Στο τέταρτο Κεφάλαιο, το «Μετανάστευση και Εκπαίδευση», γίνεται αναφορά στην έννοια και τα είδη της αξιολόγησης. Στην συνέχεια αναλύονται οι τρόποι μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων και γίνεται αναφορά σε μελέτες που αφορούν σε εκπαιδευτικά προγράμματα τεχνολογικού περιεχομένου για μετανάστες.

Στο πέμπτο Κεφάλαιο, το «Μεθοδολογία Έρευνας», παρουσιάζεται η προτεινόμενη μέθοδος αποτίμησης της οικονομικής επίπτωσης του προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς και των συνθετικών στοιχείων της, τα οποία είναι η προτεινόμενη μέθοδος ανάλυσης, το προτεινόμενο

υπόδειγμα ανάλυσης και η μέθοδος εκτίμησης των παραγόντων του υποδείγματος αυτού.

Στο έκτο Κεφάλαιο, το «Εμπειρικά Αποτελέσματα», παρατίθενται τα εμπειρικά αποτελέσματα τόσο της διαδικασίας της απλής διερεύνησης της ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοροποίησης του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών σε προγράμματα εκπαίδευσης, όσο και τα αποτελέσματα της αποτίμησης της συμβολής της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο αντικείμενο και βάσει των ευρημάτων αυτών παρατίθενται τα εξαγόμενα συμπεράσματα.

Στο έβδομο Κεφάλαιο «Επισκόπηση της Διατριβής» παρουσιάζεται συνοπτικά η διαδικασία οριοθέτησης του θεωρητικού υποβάθρου, η δημιουργία και η υλοποίηση της μεθοδολογικής προσέγγισης την οποία ακολουθούμε με τους δεδομένους περιορισμούς και τα όρια τα οποία τέθηκαν εξαιτίας της γραφειοκρατίας και ο τρόπος με τον οποίο αυτά υπερκεράστηκαν και αναδεικνύονται τα καινοτόμα χαρακτηριστικά της διατριβής. Τέλος, θα προταθούν μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις, οι οποίες εκφεύγουν του ενδιαφέροντος ή των δυνατοτήτων της παρούσας έρευνας καθώς και πιθανοί τρόποι αξιοποίησης των ευρημάτων της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μεταναστευτικό Φαινόμενο

2.1. Εισαγωγή

Η μετανάστευση αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Με τον όρο μετανάστευση ορίζουμε την φυσική μετακίνηση ανθρώπων από μία περιοχή σε μια άλλη, και σε ορισμένες περιπτώσεις σε μεγάλες αποστάσεις ή και κατά μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες. Η μετακίνηση πληθυσμών στη σύγχρονη εποχή έχει δύο βασικές μορφές: α) την προαιρετική μετανάστευση, και β) την ακούσια μετανάστευση (που περιλαμβάνει το δουλεμπόριο, την εμπορία ανθρώπων και την εθνοκάθαρση).

Οι άνθρωποι που μεταναστεύουν ονομάζονται μετανάστες ή, πιο συγκεκριμένα, οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες, ή έποικοι, ανάλογα με το ιστορικό περιβάλλον, τις συνθήκες και την προοπτική της μετακίνησής τους. Οι άνθρωποι οι οποίοι μετακινούνται σε καθημερινή βάση από και προς την εργασία τους, ως οδοιπόροι (commuters), δεν συγκαταλέγονται στους μετανάστες, όπως επίσης και οι τουρίστες, οι οποίοι ταξιδεύουν προσωρινά στον τόπο διακοπών τους και οι προσκυνητές (pilgrims), οι οποίοι ταξιδεύουν για θρησκευτικούς λόγους. Η παρούσα έρευνα ασχολείται με την οικονομική μετανάστευση. Σύμφωνα με το Cambridge Advanced Learner's Dictionary με τον όρο οικονομικός μετανάστης νοείται ένα πρόσωπο που αφήνει την χώρα προέλευσης του για να ζήσει σε μια άλλη χώρα με καλύτερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης .

Στο Κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι διεθνείς και εγχώριες πτυχές του μεταναστευτικού φαινομένου, βασικά στατιστικά στοιχεία και αναφορές που αφορούν στα προβλήματα που δημιουργούνται στην κοινωνική και οικονομική ζωή μιας χώρας εξαιτίας της μετανάστευσης.

2.2. Μετανάστευση στο διεθνές περιβάλλον

Οι μαζικές μετακινήσεις ατόμων ή πληθυσμιακών ομάδων σε παγκόσμιο επίπεδο, επηρεάζει σημαντικά την πληθυσμιακή και δημογραφική σύνθεση των κοινωνιών των χωρών υποδοχής των μεταναστευτικών ρευμάτων αποτελώντας σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης των εσωτερικών οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών των χωρών αυτών. Όσο για τις χώρες προέλευσης των μεταναστών, αυτές υφίστανται μια λιγότερο ή περισσότερο εκτεταμένη αποψίλωση ενός από τους βασικότερους παραγωγικούς συντελεστές τους: το ανθρώπινο κεφάλαιο.

Στην περίπτωση της οικονομικής μετανάστευσης, όπως είναι αντιληπτό, πόλο έλξης για τους οικονομικούς μετανάστες, αποτελούν οι χώρες εκείνες των οποίων οι οικονομικές συνθήκες τους δίνουν τη δυνατότητα να προσδοκούν καλύτερες συνθήκες εργασίας (οικονομικές απολαβές, εργασιακή και επαγγελματική εξέλιξη). Η οικονομική μετανάστευση δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Στην παγκόσμια ιστορία, από την αρχαιότητα, οι μεγάλες μεταναστεύσεις με στόχο την εξεύρεση πόρων, υπήρξαν σημεία τομείς στην εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού. Στη σύγχρονη ιστορία, η μετανάστευση και η έξαρση των μεταναστευτικών ροών, ταυτίζεται χρονικά με την είσοδο της ανθρωπότητας στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης».

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η «παγκοσμιοποίηση» ως φαινόμενο της μετακίνησης αγαθών και συντελεστών παραγωγής αρχίζει να αποκτά περιεχόμενο ως έννοια στο δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα μετά το πέρας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κορυφώθηκε στην τρέχουσα χρονική περίοδο. Ωστόσο, η διεθνής κινητικότητα των εμπορευμάτων και των κεφαλαίων μάλλον δεν είναι μεγαλύτερη από ό,τι ήταν πριν από έναν αιώνα (Lindert and Williamson 2002 , O'Rourke and Findlay, 2002). Αντίθετα, η μετανάστευση, έχει καταστεί ουσιαστικά ελεγχόμενη και περιορισμένη εξαιτίας περιοριστικών μεταναστευτικών πολιτικών που αναμφίβολα αποτρέπουν ένα μεγάλο ποσοστό δυνητικής μετανάστευσης που θα συντελείτο υπό διαφορετικές συνθήκες (Chiswick and Hatton, 2002). Από την εποχή της Μαζικής Μετανάστευσης από την Ευρώπη πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, περισσότεροι από 50 εκατομμύρια μετανάστες αναχώρησαν από την Ευρώπη για το Νέο Κόσμο μεταξύ των ετών 1820 και 1913. Περίπου τριάντα εκατομμύρια άτομα είχαν ως προορισμό τους τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και οι υπόλοιποι τον Καναδά, τη Νότια Αμερική, την Αυστραλία, την Ασία και τη Νότια Αφρική. Μετά τον Πρώτο

Παγκόσμιο Πόλεμο, το μεταναστευτικό ρεύμα προς τους συγκεκριμένους προορισμούς συνεχίστηκε για να ανακοπεί μερικώς εξαιτίας της οικονομικής κρίσης του 1929.

Αμέσως μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η μετανάστευση απέκτησε άλλο χαρακτήρα, καθώς οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης, εξαιτίας της καταστροφής της οικονομίας και των υποδομών τους και της συνεπακόλουθης αναγκαίας ανοικοδόμησης τους (Δυτική Γερμανία), αποτέλεσαν πόλο έλξης για μετανάστες που προέρχονταν από χώρες της Νότιας Ευρώπης και της Ασίας. Επίσης το τέλος της Αποικιοκρατίας, διαδικασία η οποία διήρκεσε έως και τη δεκαετία του 1970, οδήγησε στην εισροή μεταναστών από τις πρώην αποικίες στις πρώην αποικιοκρατικές χώρες (για παράδειγμα Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Κάτω Χώρες).

Το σημείο καμπής της σύγχρονης μεταναστευτικής ιστορίας, ήλθε με την κατάρρευση του Ανατολικού Ευρωπαϊκού Συνασπισμού και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, την μετεξέλιξη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την υιοθέτηση της Συνθήκης Σένγκεν. Η πρώτη αυτή εξέλιξη (κατάρρευση του Ανατολικού Ευρωπαϊκού Συνασπισμού και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης) είχε ως συνέπεια την απαλοιφή των ισχυρών φραγμών στην μετακίνηση ειδικευμένου εργατικού δυναμικού από τις χώρες αυτές, την υπονόμηση του έως τότε υφιστάμενου βιοτικού επιπέδου των πολιτών των χωρών αυτών και το σημαντικά μικρότερο κόστος εργασίας τους.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτό το μέγεθος του μεταναστευτικού φαινομένου και της κλιμάκωσής του κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρά τους όποιους περιορισμούς στις σχετικές νομοθεσίες των αναπτυγμένων χωρών, αρκεί να αναφερθεί ό,τι, σύμφωνα με μελέτη του Παγκόσμιου Οργανισμού Μετανάστευσης το 2000, το σύνολο των μεταναστών παγκοσμίως αριθμούσε 150 εκατομμύρια άτομα. Το 2010, ο αριθμός των μεταναστών είχε αυξηθεί σε 214 εκατομμύρια (βλέπε Πίνακα 2.1), και έως το 2050, εάν διατηρηθούν οι υφιστάμενοι ρυθμοί μετανάστευσης, ο αριθμός τους μπορεί να ανέλθει σε 405 εκατομμύρια. Ως κύριοι παράγοντες για την εξέλιξη αυτή, από την ίδια μελέτη παρουσιάζονται οι αυξανόμενες δημογραφικές ανισότητες, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, των τεχνολογικών εξελίξεων και της ανάπτυξης των κοινωνικών δικτύων.

Πίνακας 2.1. Εξέλιξη Παγκόσμιου Μεταναστευτικού Πληθυσμού (1990 – 2010)

Έτος	Αριθμός Μεταναστών
1990	155.518.065
1995	165.968.778
2000	178.498.563
2005	195.245.404
2010	213.943.812

Πηγή: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2009). Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision

Η πίεση η οποία ασκήθηκε στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο ήταν ακόμη μεγαλύτερη, καθώς τα ποσοστά αύξησης του πληθυσμού των μεταναστών ήταν κατά 25% υψηλότερη σε σχέση με την παγκόσμια αύξηση του πληθυσμού των μεταναστών την περίοδο 2000 – 2005 (12%, αντί 9% της παγκόσμιας αύξησης). Τα σχετικά ευρήματα απεικονίζονται στον Πίνακα 2.2.

Πίνακας 2.2: Εξέλιξη Ευρωπαϊκού Μεταναστευτικού Πληθυσμού (1990 – 2010)

Έτος	Αριθμός Μεταναστών
1990	49.400.661
1995	54.717.864
2000	57.639.114
2005	64.398.585
2010	69.819.282

Πηγή: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2009). Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision

2.2. Μετανάστευση στο ευρωπαϊκό περιβάλλον

Η νέα και πειστική αυτή πραγματικότητα για τις ευρωπαϊκές χώρες, δημιούργησε μια βασική πρόκληση την οποία καλούνται σήμερα να αντιμετωπίσουν οι πολυπολιτισμικές πλέον ευρωπαϊκές κοινωνίες και η οποία συνίσταται κυρίως στην οικοδόμηση σχέσεων μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών προκειμένου όχι μόνο να αποφευχθούν οι συγκρούσεις και να ενταχθούν οι αλλοδαποί αρμονικά στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό και να διατηρηθεί το ευρωπαϊκό κεκτημένο, αλλά και προκειμένου να καταστεί εφικτή η δημιουργική αλληλεπίδραση των πολιτισμών τους.

Η Ευρώπη ως πολιτική οντότητα διείδε την αυξανόμενη μεταναστευτική πίεση και αποφάσισε να την εντάξει με τρόπο ουσιαστικό στον πολιτικό και οικονομικό της σχεδιασμό. Καθώς από την πρώτη στιγμή, η ευρωπαϊκή ενοποίηση εδραζόταν σταθερά στην κοινή προσήλωση στην ιδέα της ελευθερίας, με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα, τους δημοκρατικούς θεσμούς και το κράτος δικαίου, αυτές οι κοινές αξίες αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της διευρυμένης Ένωσης. Η δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού χώρου ευημερίας και ειρήνης, μιας ενιαίας αγοράς, με οικονομική και νομισματική ένωση αποτελούσε κατά την έξαρση του μεταναστευτικού φαινομένου μια καινοτόμο κατάκτηση.

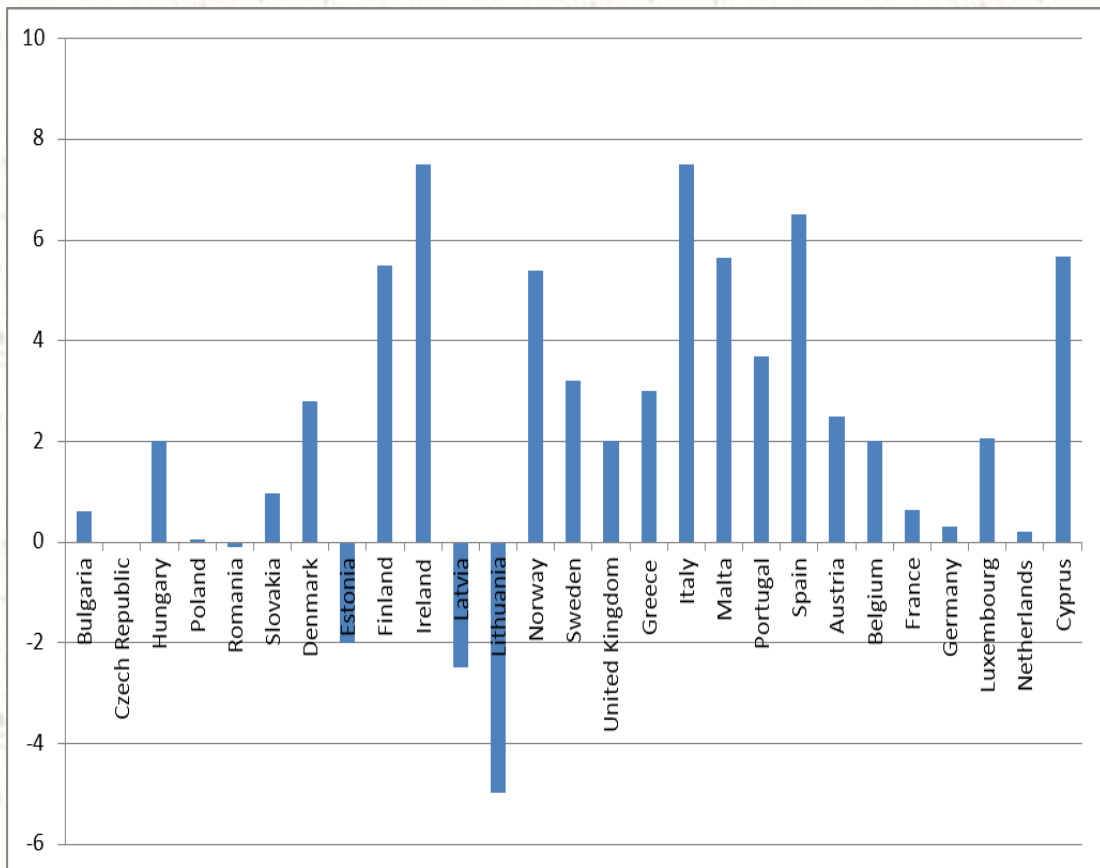
Η πρόκληση εξαιτίας της λειτουργίας αυτής της καινοφανούς ενιαίας οικονομικής και κοινωνικής οντότητας ήταν ήδη σημαντική. Η ύπαρξη της μεταναστευτικής εισροής προς τον ενιαίο αυτό χώρο, δημιούργησε από μόνη της ζήτημα εξασφάλισης του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας. Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας σε όλη την Ένωση, θα πρέπει να ασκείται υπό συνθήκες ασφάλειας και δικαιοσύνης για όλους και η άσκηση του άπτεται στις συχνά εκφραζόμενες ανησυχίες των πολιτών και έχει άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή τους.

Για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ταμπέρε του 1999 καθίσταται σαφές ότι η ελευθερία αυτή δεν θα πρέπει να θεωρείται αποκλειστικό δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης. Η ύπαρξή της, αλλά και οι συνθήκες ευημερίας εντός των χωρών – μελών της Ένωσης, προσελκύουν πολλούς άλλους ανά τον κόσμο που δεν απολαμβάνουν την ελευθερία και την ευημερία την οποία οι πολίτες της Ένωσης θεωρούν ως δεδομένη. Στα συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε, αναγνωρίζεται ως αντίφαση προς τις ευρωπαϊκές παραδόσεις η άρνηση της

ελευθερίας αυτής σε εκείνους τους οποίους οι περιστάσεις αναγκάζουν να ζητήσουν εισοδο και εγκατάσταση στο ευρωπαϊκό έδαφος.

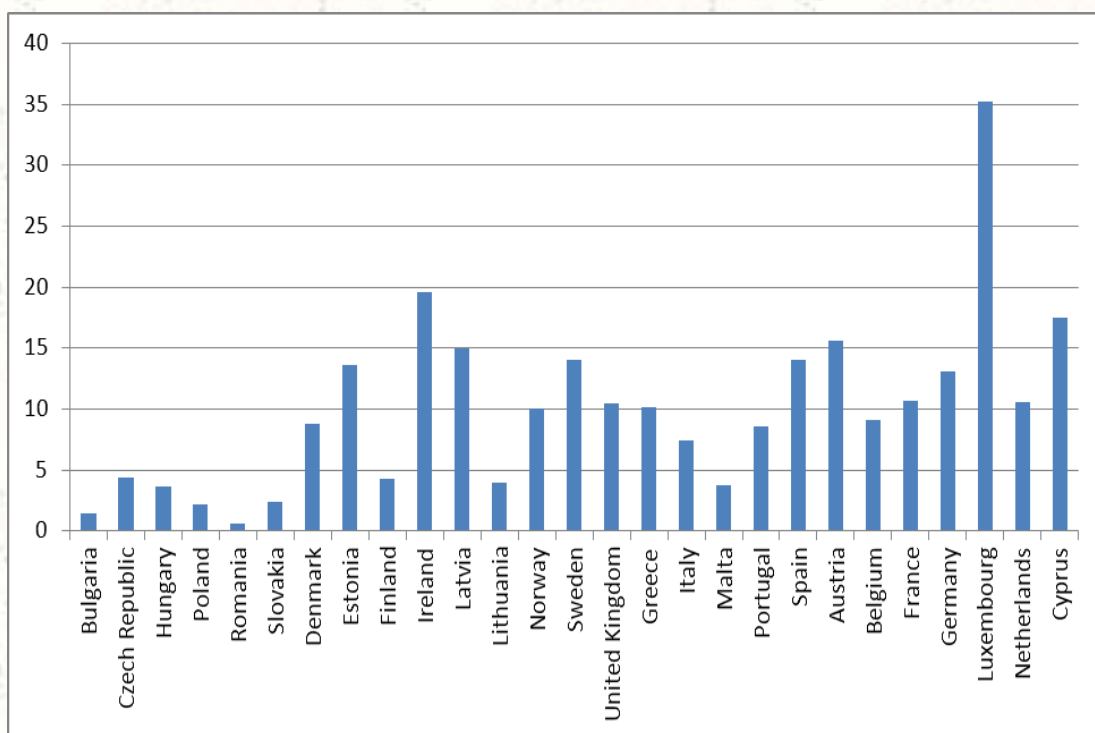
Για τον λόγο αυτό, στο ίδιο Συμβούλιο έγινε σαφής η ανάγκη ανάπτυξης κοινών πολιτικών ασύλου και μετανάστευσης με αρχές οι οποίες θα προσφέρουν εγγυήσεις σε εκείνους που ζητούν προστασία ή εισοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να έχουν ως στόχο μία ανοικτή και ασφαλή Ευρωπαϊκή Ένωση, σεβόμενη πλήρως τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση της Γενεύης (1951) για τους πρόσφυγες και από άλλες σχετικές πράξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ικανή να ανταποκρίνεται στις ανθρωπιστικές ανάγκες με βάση την αλληλεγγύη. Πέρα από αυτή την ξεκάθαρη διατύπωση για την υιοθέτηση κοινής μεταναστευτικής πολιτικής, υιοθετήθηκε η ανάγκη ανάπτυξης κοινής προσέγγισης για την εξασφάλιση της ένταξης στις ευρωπαϊκές κοινωνίες των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ένωση.

Βεβαίως, μέσω και παρά την εκπεφρασμένη βούληση των χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εισροή των μεταναστών δεν διεκόπη και οπωσδήποτε δεν συντελείται με τρόπο αυστηρά οργανωμένο. Σύμφωνα με όσα παρατίθενται στα Διαγράμματα 2.1 και 2.2, ιδιαίτερα οι νότιες και ανατολικές χώρες – μέλη, εκείνες δηλαδή που βρίσκονται εγγύτερα στα σύνορα της Ένωσης, δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις.

Διάγραμμα 2.1. Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής αριθμού μεταναστών 2005 - 2010
 Πηγή: United Nations , Department of Economic and Social Affairs, Population
 Division, International Migration 2009

Η εικόνα η οποία δίνεται από το ανωτέρω διάγραμμα συμπληρώνεται από εκείνη που αποδίδει το ποσοστό των μεταναστών επί του συνόλου του πληθυσμού και αποδίδεται από το Διάγραμμα 2.2. Αν και χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο εμφανίζουν πολύ υψηλά σχετικά ποσοστά, η εικόνα αυτή αποτελεί μια εδραιωμένη κοινωνική πραγματικότητα καθώς για παράδειγμα στην περίπτωση της Γερμανίας αυτά τα ποσοστά προέρχονται από εισροές από την περίοδο της ανοικοδόμησης και της οικονομικής μεγέθυνσης και για τη Γαλλία το Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και πρώην αποικιοκρατικές δυνάμεις όπως και οι χώρες της BENELUX προέρχονται από χώρες με κοινές κοινωνικές και πολιτιστικές αναφορές από χώρες πρώην αποικίες. Τέλος, στα ποσοστά της μετανάστευσης, θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν ότι προσμετρούνται και οι μετανάστες οι οποίοι προέρχονται από άλλες χώρες μέλη της Ένωσης, των οποίων το πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο είναι εν πολλοίς συμβατό με εκείνο των χωρών υποδοχής.

Διάγραμμα 2.2. Ποσοστό μεταναστών επί του συνολικού πληθυσμού (2010)

Πηγή: United Nations , Department of Economic and Social Affairs, Population Division, International Migration 2009

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, η εικόνα η οποία περιγράφεται στο Διάγραμμα 1.2 είναι ενδεικτική της πίεσης που υφίστανται οι χώρες της Ένωσης που αποτελούν τις πύλες εισόδου των μεταναστών στον ενιαίο Ευρωπαϊκό χώρο. Η απότομη εισροή των μεταναστών – υπηκόων τρίτων χωρών στις νότιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχε ως αποτέλεσμα την ραγδαία μεταβολή της πληθυσμιακής σύνθεσης, του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου και την εισδοχή ατόμων με διαφορετική πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητα με μη οργανωμένο τρόπο, σε κοινωνίες ανέτοιμες και άπειρες στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου.

2.3. Η Μετανάστευση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις κύριες πύλες εισόδου προς την ευρωπαϊκή ενδοχώρα. Από ιδρύσεως του Ελληνικού Κράτους, η Ελλάδα εχαρακτηρίζετο ως χώρα προέλευσης μεταναστών. Ιδιαίτερα από το τέλος του 19ου αιώνα έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1960 – 1970, η εκροή ανθρώπινου κεφαλαίου προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, τον Καναδά, την Αυστραλία αλλά και αλλού, αποτελούσε τη διέξοδο με στόχο την επαγγελματική αποκατάσταση και ευημερία. Συγκεκριμένα, μπορούμε να αναφερθούμε σε δύο κύριες περιόδους μεταναστευτικών εκροών.

Η πρώτη σημαντική μετανάστευση εκροή συντελέστηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης του 1893, η οποία προκλήθηκε εξαιτίας της μείωσης της τιμής της σταφίδας, η οποία αποτελούσε το κύριο εξαγωγίμο προϊόν της ελληνικής οικονομίας την περίοδο εκείνη στις διεθνείς αγορές προϊόντων. Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα είχε ως αποτέλεσμα το διάστημα 1890-1914, περίπου το ένα έκτο του πληθυσμού της χώρας να μεταναστεύσει κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Αίγυπτο, με την ενθάρρυνση μάλιστα των ελληνικών αρχών οι οποίες χρησιμοποίησαν τα εμβάσματα των Ελλήνων οικονομικών μεταναστών ως εργαλείο εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών της Ελληνικής Οικονομίας (Fakiolas R., King R., 1996).

Αμέσως μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, όπως σε όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, έτσι και στην Ελλάδα παρατηρήθηκε μια μαζική εκροή μεταναστών προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, οι οποίες ήταν καθημαγμένες μετά τον πόλεμο. Την περίοδο αυτή, περισσότεροι του ενός εκατομμυρίου Ελλήνων μετανάστευσαν, κυρίως μεταξύ 1950 και 1974. Οι περισσότεροι μετανάστευσαν στη Δυτική Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, και την Αυστραλία.

Κυρίαρχοι λόγοι ήταν η οικονομική δυσπραγία, αλλά και η πολιτική κατάσταση, η οποία συνδέθηκε με τις συνέπειες ενός εμφύλιου πολέμου του 1946-1949 και της περιόδου της στρατιωτικής δικτατορίας που ακολούθησε μεταξύ 1967-1974. Οι επίσημες στατιστικές δείχνουν ότι στην περίοδο 1955-1973 η Γερμανία απορρόφησε 603.300 Έλληνες μετανάστες, η Αυστραλία 170.700, οι ΗΠΑ 124.000, και ο

Καναδάς 80.200. Η πλειοψηφία αυτών των μεταναστών προερχόταν από αγροτικές περιοχές. Σημείο καμπής στην εξέλιξη αυτή αποτέλεσαν οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1980, οι οποίες κλόνισαν το τότε υφιστάμενο οικονομικό περιβάλλον και προκάλεσαν σημαντική μείωση στη ζήτηση εργασίας, γεγονός το οποίο οδήγησε τις χώρες υποδοχής μεταναστών να υιοθετήσουν περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές. Στο αμέσως επόμενο διάστημα, παρατηρήθηκε ένα ρεύμα παλιννόστησης Ελλήνων μεταναστών έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Η διαρκώς μειούμενη αποδημία και η παλιννόστηση μετέβαλλαν την συνολική μεταναστευτική ροή παράγοντας στα τέλη της δεκαετίας του 1970 θετικό αποτέλεσμα, δηλαδή καθαρή εισροή μεταναστών. Έτσι για πρώτη φορά καταγράφεται μετανάστευση προς την Ελλάδα όπως και προς τις λοιπές χώρες της Νότιας Ευρώπης (King, 1997). Το αποτέλεσμα αυτό βελτιώθηκε περαιτέρω τη δεκαετία του 1980 καθώς μετανάστευσε στην Ελλάδα ένας αριθμός Ασιατών, Αφρικανών, και Πολωνών μεταναστών, οι οποίοι απασχολήθηκαν στην οικοδομική δραστηριότητα, στη γεωργία, και σε οικιακές εργασίες, παραμένοντας όμως σχετικά ασήμαντο ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η μετανάστευση προς την Ελλάδα συνεχίζεται, χωρίς όμως να προκαλεί θέμα δημόσιας συζήτησης και υιοθέτησης ιδιαίτερων πολιτικών (Μουσούρου, 1991).

Το 1986, οι νόμιμοι και μη νομίμως ευρισκόμενοι στην χώρα μετανάστες αριθμούσαν συνολικά περίπου 90.000 άτομα με το ένα τρίτο αυτών να προέρχεται από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εικόνα την οποία αποδίδει η απογραφή του 1991, των 167.000 αλλοδαπών σε έναν συνολικό πληθυσμό 10.259.900, αν και σχετικά ανακριβής καθώς δεν κατέγραφε τον ακριβή αριθμό μεταναστών συγκεντρώνοντας στοιχεία μόνο για όσους ήταν πολίτες της Ε.Ε. ή όσους διέμεναν νόμιμα στη χώρα (Martin Baldwin-Edwards, 2004), αποτελεί και την απεικόνιση του σημείου καμπής για το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα.

Στο σημείο αυτό συντελέστηκε η κατάρρευση των καθεστώτων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, γεγονός το οποίο οδήγησε την μετατροπή της μετανάστευσης για την Ελλάδα σε ένα ανεξέλεγκτο, μαζικό φαινόμενο με αδιευκρίνιστες συνέπειες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Έτσι, μετά το 1989, η μετανάστευση προς την Ελλάδα αποκτά πιο μαζικό χαρακτήρα και αυξάνεται γενικά ο αριθμός των μεταναστών, κυρίως από τις χώρες των Βαλκανίων και της πρώην Σοβιετικής

Ένωσης (Petracou et. al., 2007). Η μετατροπή της Ελλάδας σε κύρια χώρα υποδοχής εξηγείται από την συνέργεια αρκετών παραγόντων:

Η γεωγραφική θέση της χώρας στο νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης, η οποία την καθιστά ως την κύρια ανατολική πύλη (μαζί με την Κυπριακή Δημοκρατία) της Ευρωπαϊκής Ένωσης με εκτεταμένες ακτογραμμές και σχετικά άνετα προσπελάσιμα σύνορα.

Η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση της Ελλάδας με την αναπτυγμένη Ευρώπη, η οποία επιταχύνθηκε ιδιαίτερα μετά την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981, οδήγησε στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των Ελλήνων, κατέστησε λιγότερο ελκυστικά τα χειρονακτικά και λιγότερο προσοδοφόρα επαγγέλματα.

Η εκτεταμένη παραοικονομία, η οικογενειακής μορφής επιχειρηματικότητα, τα υψηλά επίπεδα αυτοαπασχόλησης και η εποχικότητα μεγάλων τομέων της ελληνικής οικονομίας (γεωργία, τουρισμός, οικοδομικές εργασίες), καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη ευέλικτου εργατικού δυναμικού, χωρίς νομοθετικούς και συνδικαλιστικούς περιορισμούς .

Η πραγματικότητα η οποία διαμορφώθηκε στην Ελλάδα μπορεί να συμπεκνωθεί στα αποτελέσματα της απογραφής του 2001 στην οποία κατεγράφησαν 762.191 άτομα που κατοικούν στη χώρα χωρίς Ελληνική υπηκοότητα και αποτελούν το 7% περίπου του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ο αριθμός αυτός είναι περίπου έξι φορές μεγαλύτερος από εκείνον που κατεγράφη δέκα χρόνια ενωρίτερα στην προηγούμενη απογραφή όπως προαναφέρθηκε. Αν και από αυτό τον αριθμό οι 48.560 αλλοδαποί είναι πολίτες της Ε.Ε. ή της ΕΖΕΣ ενώ υπάρχουν ακόμη 17.426 Κύπριοι που απολαμβάνουν κάποια προνόμια λόγω της υπηκοότητάς τους, οι υπόλοιποι 690.000 είναι υπήκοοι τρίτων χωρών (όχι όμως ομογενείς) και για όσους από αυτούς είναι ενήλικες (άνω των 18 ετών) απαιτείται από το νόμο να έχουν κανονική άδεια παραμονής στη χώρα.

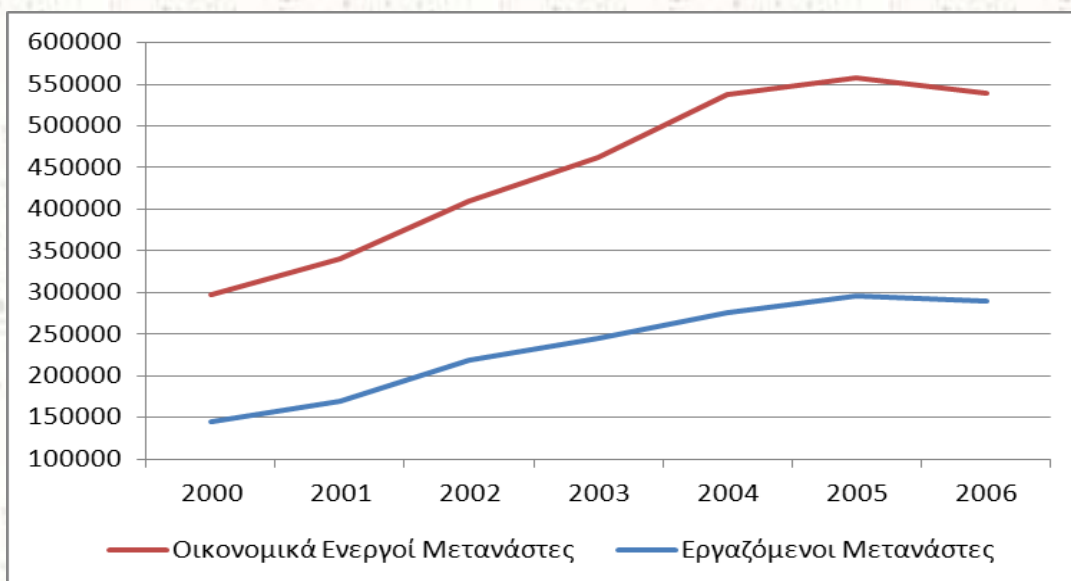
Η πλειοψηφία τους προέρχεται από όμορες χώρες, με τους Αλβανούς πολίτες να αποτελούν το 56% του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών, τους Βούλγαρους το 5% και τους Ρουμάνους το 3%. Οι πολίτες Η.Π.Α., Κυπριακής Δημοκρατίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Γερμανίας αποτελούν πληθυσμιακά ικανές κοινότητες με

την καθεμία να αποτελεί περίπου το 2% του συνόλου του αλλοδαπού πληθυσμού . Ωστόσο, η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε. η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών η οποία ξεπερνά το 50% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα.

Από την ίδια απογραφή προκύπτει ότι υπάρχει υπεραντιπροσώπωση των ανδρών στον συνολικό μεταναστευτικό πληθυσμό αν και η σχέση των δύο φύλων μεταβάλλεται ανάλογα με την εθνικότητα προέλευσης. Για παράδειγμα, συγκεκριμένες ομάδες από Ασιατικές χώρες όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές και η Ινδία απαρτίζονται σχεδόν αποκλειστικά από άνδρες. Αντίθετα, για πολίτες από χώρες όπως η Ουκρανία, οι Φιλιππίνες και η Μολδαβία παρατηρείται υπεραντιπροσώπωση του γυναικείου πληθυσμού σε ύψος 70%. Το 80% του συνολικού πληθυσμού βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία (15 – 64 ετών), απαρτίζοντας έτσι ένα δυναμικό τμήμα του συνολικού εργατικού δυναμικού. Οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις μεταναστών υπηκόων τρίτων χωρών παρατηρούνται στο Δήμο της Αθήνας, με 132000 μετανάστες αποτελώντας το 17% του συνολικού πληθυσμού, με την Θεσσαλονίκη να ακολουθεί με 27000 (7% του συνολικού πληθυσμού της πόλης). Βάσει της απογραφής του 2001, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις αλλοδαπών παρατηρούνται στα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, ενώ και τα νησιά παρουσιάζουν επίσης μεγάλα ποσοστά μεταναστών.

Στις Γενικές Απογραφές αλλά και σε παρεμφερείς μελέτες δεν είναι δυνατή η αναφορά του πραγματικού συνολικού αριθμού των μεταναστών που βρίσκονται στην χώρα, καθώς δεν συμπεριλαμβάνονται σε αυτές οι παράνομα ευρισκόμενοι στην χώρα. Με δεδομένη την εκτεταμένη λαθραία είσοδο και παραμονή στην χώρα, οι επίσημοι αριθμοί που αφορούν στο σύνολο των μεταναστών απέχουν από τους πραγματικούς. Καθώς οι απόψεις δίστανται ως προς την εκτίμηση του αριθμού των παράνομα ευρισκόμενων μεταναστών στην χώρα έχουν συνταχθεί μελέτες οι οποίες εκτιμούν ότι ο αριθμός των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα κυμαίνεται μεταξύ των 172250 και 209402 ατόμων (Λιανός, 2008).

Τα αποτελέσματα της απογραφής συμπληρώνονται από τα ευρήματα των Ερευνών Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής και αφορούν στους αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων χωρών. Το Διάγραμμα 2.3 παρουσιάζει την πορεία του αριθμού των οικονομικά ενεργών μεταναστών στην χώρα.

Διάγραμμα 2.3: Πληθυσμός Οικονομικά Ενεργών Μεταναστών και Απασχολουμένων (2000 – 2006)

Πηγή: International Labour Migration Statistics

Από τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει η αλματώδης αύξηση των οικονομικά ενεργών μεταναστών την περίοδο 2000 έως 2005, γεγονός που συμπίπτει χρονικά αφενός με τη Νομιμοποίηση της διαμονής των έως το 2001 παράνομα ευρισκόμενων στην χώρα μεταναστών και την οικονομική ανάπτυξη της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Το 2006 παρατηρείται μια μικρή ύφεση, η οποία αποδίδεται στην μείωση κυρίως του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων. Η εικόνα αυτή συνάδει με τα ευρήματα του Πίνακα 2.3, ο οποίος και απεικονίζει το εργασιακό καθεστώς των μεταναστών.

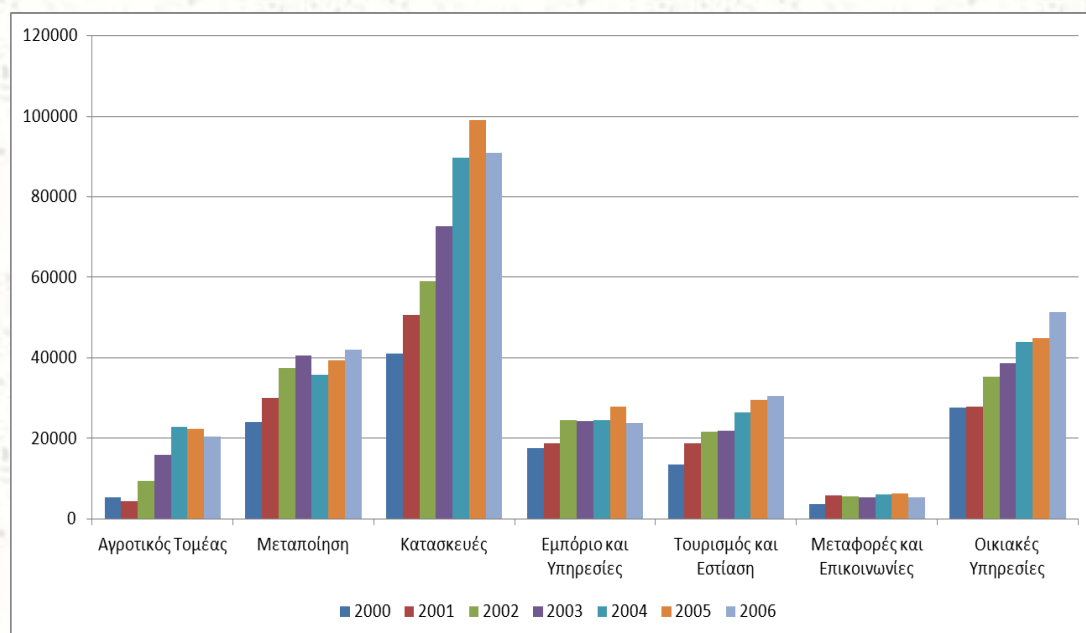
Πίνακας 2.3: Αριθμός Μεταναστών ανά Εργασιακό Καθεστώς (2000 – 2006)

Εργασιακό Καθεστώς	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Εργαζόμενοι	131313	152605	202691	224698	253899	261805	259220
Εργοδότες	2213	2039	3379	3292	4136	6253	6413
Αυτό απασχολούμενοι	10184	11868	10893	14317	14782	22173	19473

Πηγή: International Labour Migration Statistics

Το κυριότερο εύρημα αυτού του Πίνακα, είναι ο τριπλασιασμός του αριθμού των αλλοδαπών υπηκόων τρίτων χωρών ως εργοδοτών, γεγονός το οποίο καταδεικνύει την ροπή στην επιχειρηματικότητα των οικονομικών μεταναστών. Τα στοιχεία αυτά

επιβεβαιώνονται και από την εικόνα της απασχόλησης των μεταναστών ανά κλάδο της οικονομίας. Στο Διάγραμμα 2.4 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης των μεταναστών σε βασικούς κλάδους της οικονομίας.

Διάγραμμα 2.4: Απασχόληση Μεταναστών ανά Κλάδο (2000 – 2006)

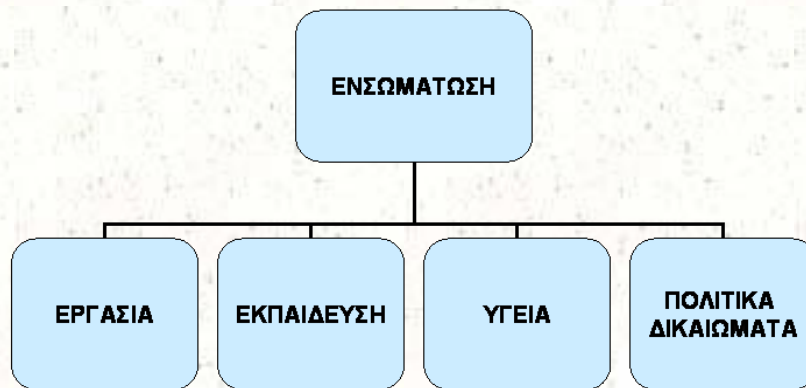
Πηγή: International Labour Migration Statistics

Παρά τα στοιχεία τα οποία καταδεικνύουν το μέγεθος της οικονομικής συνεισφοράς των μεταναστών, η μετανάστευση προς την Ελλάδα αποτέλεσε για το ελληνικό κράτος μια αιτία για άσκηση περιοριστικής πολιτικής, καθώς οι μετανάστες θεωρήθηκαν αρχικά ως «επιβλαβείς» για την ελληνική κοινωνία, τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο. Έτσι, στόχος της μεταναστευτικής πολιτικής των τελευταίων χρόνων ήταν ο περιορισμός της μετανάστευσης, μέσα σε ένα πλαίσιο κατασταλτικών μέτρων και κύριο φορέα άσκησης της πολιτικής αυτής τις δομές των υπηρεσιών Δημόσιας Τάξης και Ασφάλειας.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια μετατόπιση του άξονα της μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας προς έναν ενταξιακό προσανατολισμό. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στον συνδυασμό της μεταβολής των στοιχείων της μετανάστευσης (αριθμός μεταναστών, προέλευση, κατεύθυνση και πολιτικές εισόδου στην χώρα αποδέκτη) και των προτάσεων από μελετητές αλλά και της κοινωνίας των πολιτών για την υιοθέτηση ενεργών πολιτικών για την απασχόληση των μεταναστών στην

ελληνική αγορά εργασίας, την έμφαση που δίνεται στις σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών, τον περιορισμό της εποχιακής μετανάστευσης, την εντατικοποίηση των μέτρων ελέγχου της παράνομης εισόδου στη χώρα και την σταδιακή, αλλά ταχύρρυθμη ένταξη στην ελληνική κοινωνία (Τριανταφυλλίδου, 2005), (Gropas, Triantafyllidou, 2005).

Υπό την πίεση της πραγματικότητας, του ευρωπαϊκού κεκτημένου και της κοινωνίας των πολιτών, η ελληνική πολιτεία άρχισε σταδιακά να αλλάζει στάση στο θέμα της μεταναστευτικής πολιτικής, αναγνωρίζοντας το μόνιμο χαρακτήρα της διαμονής των μεταναστών στην χώρα και την ανάγκη για ένταξης τους στον κοινωνικό ιστό. Αν και τα βασικά συστατικά στοιχεία της διαδικασίας που οδηγεί στην ένταξη των μεταναστών, όπως παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2.5, είναι η πρόσβαση στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση, σε υπηρεσίες υγείας και σε αναγνώριση και κατοχύρωση πολιτικών δικαιωμάτων, η μετατόπιση της μεταναστευτικής πολιτικής παρατηρήθηκε κυρίως μέσω της νομοθετικής πρωτοβουλίας νομιμοποίησης και αναγνώρισης των βασικών δικαιωμάτων των μεταναστών.

Διάγραμμα 2.5: Κύριοι Άξονες Πολιτικών Ενσωμάτωσης
Πηγή: European Civic Citizenship and Inclusion Index

Βασικοί εκφραστές των πολιτικών ένταξης υπήρξαν τα προγράμματα νομιμοποίησης των ευρισκόμενων στην χώρα μεταναστών, τα οποία αναγνώρισαν την παρουσία τους και το δικαίωμα τους στην συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2.4, η διαδικασία αυτή αποτυπώνεται και στους τίτλους των νομοθετημάτων, τα οποία ξεκινούν από τον «Αστυνομικό έλεγχο...» και καταλήγουν στην «...Ελληνική Ιθαγένεια...».

Πίνακας 2.4: Κύριες Νομοθετικές Πρωτοβουλίες Μεταναστευτικής Πολιτικής
(1991 – 2010)

Νόμος 1975/1991 (ΦΕΚ 184, τ. Α')	«Αστυνομικός έλεγχος των μεθοριακών διαβάσεων, είσοδος, παραμονή, εργασία και απελάσεις αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων»
Προεδρικό Διάταγμα 359/1997 (ΦΕΚ 240, τ. Α')	«Χορήγηση της Κάρτας Παραμονής Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας σε αλλοδαπούς»
Νόμος 2910/2001 (ΦΕΚ 91, τ. Α')	«Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις»
Νόμος 3304/2005 (ΦΕΚ 16, τ. Α')	«Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»
Νόμος 3386/2005 (ΦΕΚ 212, τ. Α')	«Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»
Νόμος 3838/2010 (ΦΕΚ 49, τ. Α')	«Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις»

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ελλάδα είναι σχετικά πρόσφατο, όπως και στην υπόλοιπη Νότια Ευρώπη και εντείνεται μετά το 1990 με την μαζική εισροή μεταναστών, κυρίως από την γειτονική Αλβανία. Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης αυτών των μεταναστών έγινε αρκετά χρόνια αργότερα, το

1997-1998 (Mighealthnet, 2009), με πολλές δυσκολίες στην απόκτηση δεδομένων σχετικών με τον τύπο και την έκταση του μεταναστευτικού ρεύματος και ακολούθησαν και άλλες προσπάθειες το 2001 και το 2005 (Mediterranean Migration Observatory, 2004), (AENEAS-IMEPO). Έως το 1997 κυριαρχεί στην Ελλάδα το φαινόμενο της κυκλικής μετανάστευσης, δηλαδή η μετακίνηση ατόμων από τις γειτονικές χώρες της Βαλκανικής (Baldwin-Edwards M, 2006) με κύρια χαρακτηριστικά την βραχυχρόνια παραμονή, την παράνομη εργασία και τις μαζικές απελάσεις (Fakiolas R., 2003). Αυτό που παρατηρείται γενικά είναι ότι και κατά την δεκαετία του 2000 η εισροή μεταναστών συνεχίζεται, με βασική τάση την οικογενειακή επανένωση (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007) και στόχο την μακροχρόνια παραμονή στην Ελλάδα (Baldwin-Edwards M, 2004). Σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου τα $\frac{3}{4}$ του συνόλου των μεταναστών στην Ελλάδα είναι νόμιμοι (δηλαδή έχουν άδεια παραμονής και εργασίας) (Gropas, Triantafyllidou, 2005).

Το 1998 η ξαφνική και αθρόα εισροή μεταναστών στη χώρα προκάλεσε τεράστιο γραφειοκρατικό, αλλά και κοινωνικό πρόβλημα που η Ελλάδα δεν μπορούσε να διαχειριστεί. Για να το αντιμετωπίσει, σύστησε μια Επιτροπή επιφορτισμένη με την διαδικασία της νομιμοποίησης των παράνομων μεταναστών, η οποία δεχόταν προτάσεις από υπουργεία, σωματεία εργαζομένων και άλλους φορείς. (Baldwin-Edwards, Safilos-Rothschild, 2000). Μετά από μια διαδικασία διαβούλευσης, η Ελληνική Κυβέρνηση εισήγαγε το Πρόγραμμα της Λευκής Κάρτας. Πιο συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998 συμμετείχαν 371.641 μετανάστες με αίτημα για «λευκή κάρτα», που εξασφάλιζε άδεια για προσωρινή παραμονή 6 μηνών, η οποία ήταν προαπαιτούμενο για την αίτηση για «πράσινη κάρτα». Η «λευκή κάρτα» ήταν ανανεώσιμη για 1 έως και 5 χρόνια και επέτρεπε την παραμονή και εργασία. Για να δικαιούται κάποιος την «πράσινη κάρτα» έπρεπε να εργάζεται για 40 ημέρες με τον βασικό μισθό. (Linos, 2001) Στην πρώτη αυτή φάση λόγω της δυσκολίας να τηρηθούν οι προϋποθέσεις ένα μικρό ποσοστό μεταναστών κατάφερε να προχωρήσει στην δεύτερη φάση (μόλις 150000 από τους 370000 που έκαναν αίτηση) και να αποκτήσει την «πράσινη κάρτα». (Reynari, 2001 , Baldwin-Edwards, 2004)

Στο πρόγραμμα του 2001 που ακολούθησε ψηφίστηκε ο Νόμος 2910/2001 ο οποίος παρείχε το πλαίσιο για μια επίσης ανανεώσιμη άδεια παραμονής μετά την πάροδο 6

μηνών. Οι μετανάστες θα έπρεπε να αποδείξουν ότι ήταν νόμιμα διαμένοντες στην χώρα κατά το παρελθόν και ότι η διαμονή τους ήταν συνεχής από την στιγμή που έληξαν τα έγγρατά τους ή ότι διέμεναν στην Ελλάδα για διάστημα τουλάχιστον ενός χρόνου από την θέση σε ισχύ αυτού του Νόμου (Lykovardi and Petroula, 2003), (Levinson A. 2005).

Στον Πίνακα 2.5 που ακολουθεί, φαίνεται ο αριθμός των μεταναστών που έλαβαν μέρος στα δύο προγράμματα νομιμοποίησης και ο αριθμός αδειών που δόθηκαν τελικά.

Πίνακας 2.5: Αιτηθέντες για τα Προγράμματα Νομιμοποίησης στην Ελλάδα, (1998-2002)

Πρόγραμμα Νομιμοποίησης	Αριθμός αιτηθέντων αδειών	Αριθμός αδειών που αποδόθηκαν
1998 - Λευκή Κάρτα	370.000	370.000
1998 - Πράσινη Κάρτα	228.000	220.000
2001	368.000	228.000

Πηγή: Reyneri 2001, Mediterranean Migration Observatory 2004

Για την περίοδο 2002-2005, η κυβέρνηση εισήγαγε ένα Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών. Αυτό περιελάμβανε μέτρα για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, την εύκολη πρόσβασή τους στο σύστημα υγείας και γενικότερα μια σειρά μέτρων για την προώθηση του πολιτιστικού διαλόγου και την καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Δυστυχώς, πολλά από τα προβλεπόμενα οφέλη αυτού του Σχεδίου Δράσης έμειναν στα χαρτιά λόγω της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας (Gropas, Triantafyllidou 2005).

Τον Αύγουστο του 2005 υιοθετήθηκε ο Νόμος 3386/2005 (ΦΕΚ 212, τ. Α΄) περί «Εισόδου, διαμονής και κοινωνικής ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα», ο οποίος τέθηκε σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 2006. Στόχος αυτού ήταν η απλοποίηση των διαδικασιών και η μείωση της γραφειοκρατίας. Ο πυρήνας του νόμου αφορούσε

στην ενοποίηση των εγγράφων άδειας παραμονής και εργασίας σε ένα έγγραφο, στην αποσαφήνιση των συνθηκών οικογενειακής επανένωσης, την ισχυροποίηση των περιφερειακών επιτροπών μεταναστών και την αντιμετώπιση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ο νόμος αυτός δέχθηκε αρκετή κριτική σχετικά με το ότι εμποδίζει περίπου το 70% των μεταναστών να αποκτήσουν άδειες παραμονής (Gropas, Triantafyllidou 2005).

Η τελευταία νομοθετική πρωτοβουλία, ο Νόμος 3838/2010, αποτελεί την οριστική αποδοχή εκ μέρους της ελληνικής κοινωνίας όπως εκφράζεται μέσω της ελληνικής πολιτείας, της μονιμότητας της διαμονής και της ισότιμης συμμετοχής των οικονομικών μεταναστών στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Τροποποιώντας για πρώτη φορά την απόλυτη και χωρίς εξαιρέσεις ισχύ του λεγομένου νόμου του αίματος όσον αφορά την Ελληνική Ιθαγένεια δίνει τη δυνατότητα στους μετανάστες που ζουν μακροχρόνια και κυρίως στα παιδιά τους που γεννήθηκαν εδώ να αποκτήσουν την Ελληνική Ιθαγένεια. Με τον Νόμο αυτό, δίνεται ουσιαστικά για πρώτη φορά η δυνατότητα στους μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα με σαφή και προκαθορισμένη διαδικασία. Επιπροσθέτως, καθίσταται εφικτή η πολιτική συμμετοχή των μεταναστών πρώτης γενιάς με μακροχρόνια διαμονή στην χώρα στις τοπικές εκλογές.

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, σε επίπεδο νομοθετικής πρωτοβουλίας, έστω και με χρονική υστέρηση, η ελληνική πολιτεία αποδέχεται *ipso facto* την παρουσία και την ανάγκη ένταξης των μεταναστών. Διαπιστώνεται, ταυτόχρονα ότι η μεταναστευτική πολιτική της χώρας εξαντλήθηκε εν πολλοίς στην νομιμοποίηση, την αναγνώριση και την επέκταση των δικαιωμάτων των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και οικονομία. Θα αναμενόταν η μεταστροφή αυτή η οποία και εκφράστηκε σε κορυφαίο επίπεδο με την απόδοση της Ιθαγένειας στους μετανάστες ως αποτέλεσμα μιας συγκροτημένης διαδικασίας ένταξης. Πράγματι, από πολύ νωρίς έγινε αντιληπτό ότι η αδυναμία επικοινωνίας και η έλλειψη πιστοποιημένης γνώσης σε εξειδικευμένα αντικείμενα, αποτελούν την κύρια τροχοπέδη στην προσπάθεια των μεταναστών για ταχύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Η συμμόρφωση της Ελλάδας με τους σχετικούς κανονισμούς και τις οδηγίες της Ε.Ε., σε συνδυασμό με τη συλλογική συνειδητοποίηση ότι οι μετανάστες δεν αποτελούν μια προσωρινή λύση απασχόλησης φθηνού εργατικού δυναμικού επανέφερε στο

προσκήνιο της δημόσιας συζήτησης την ανάγκη για ενεργητικές πολιτικές ένταξης με προεξάρχοντα άξονα την εκπαίδευση.

Έως πρόσφατα, η εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών, η οποία αρχικά περιοριζόταν σε επιδοτούμενα σεμινάρια από διάφορους φορείς με αντικείμενο κυρίως την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, είχε ιδιαίτερα υψηλό κόστος, ανεπαρκή ανατροφοδότηση και ελλιπή αποτελέσματα συστηματικής τελικής αξιολόγησης (Μαυρομμάτης, Τσιτσιλίκης, 2004). Ο Νόμος 2910/2001, που αποτέλεσε την μεγαλύτερη έως τότε προσπάθεια νομιμοποίησης, καταγραφής και τακτοποίησης των οικονομικών μεταναστών, προσδιόρισε την πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών στην εκπαίδευση, αγνοώντας όμως την ανάγκη οποιασδήποτε παρέμβασης στην εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών.

Με τον Νόμο 3386/2005 για την μετανάστευση η ελληνική πολιτεία για πρώτη φορά ανέλαβε την υποχρέωση ανάληψης δράσεων για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών με στόχο την ισότιμη συμμετοχή τους στην κοινωνική οικονομική και πολιτιστική ζωή βάσει των θεμελιωδών κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας σε τέσσερις τομείς οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό καλύπτονται μέσω της εκπαίδευσης:

- Πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας
- Επιτυχή παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού
- Ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας
- Ενεργός κοινωνική συμμετοχή

Στον Νόμο αυτό θεσμοθετήθηκε και το ειδικό προνομιακό καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, το οποίο έχει ως προϋπόθεση την επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας και τη γνώση της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού.

Όπως προκύπτει από τις τελευταίες εξελίξεις, η ελληνική κοινωνία και κατ' επέκταση και η πολιτεία αναγνωρίζει ως βασικό πυρήνα της ενταξιακής διαδικασίας τη γνώση και τις δεξιότητες που σχετίζονται με την ενεργή παρουσία και δραστηριότητα των μεταναστών στην χώρα. Προσπαθώντας να ανταποκριθούν στην σχετική κοινωνική πίεση και να εφαρμόσουν τη νέα μεταναστευτική πολιτική, η

Πολιτεία και η Κοινωνία των Πολιτών δημιούργησαν θεσμούς και δομές, τυπικές και άτυπες, με στόχο την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους ενήλικες μετανάστες. Ως αποτέλεσμα αυτής της διεργασίας ώστε να ικανοποιηθούν οι ανάγκες για την κτήση των σχετικών γνώσεων και δεξιοτήτων από τους ενήλικες μετανάστες, τα τελευταία χρόνια, δραστηριοποιούνται Κυβερνητικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, οι οποίες και παρέχουν πέρα από προγράμματα απόκτησης γλωσσικών δεξιοτήτων, μια ποικιλία εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών προγραμμάτων.

Καθώς ολοκληρώνεται το παρόν Κεφάλαιο με την αποτύπωση της θεσμικής πρόθεσης της Ελληνικής Πολιτείας να στραφεί στην ενταξιακή μεταναστευτική πολιτική με απώτερη στόχευση την εξίσωση των πολιτικών δικαιωμάτων των μεταναστών δια της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας, η εκπαίδευση αναδεικνύεται ως ο πυρήνας των πολιτικών αυτών. Στο επόμενο Κεφάλαιο παρουσιάζεται και εξειδικεύεται η έννοια της ένταξης των μεταναστών, και οι κύριοι δείκτες που αφορούν στην ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών. Παρουσιάζονται παραδείγματα και αναφορές ενταξιακών πολιτικών χωρών με παρελθόν στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, καθώς και σχετικές στρατηγικές μεταναστευτικής πολιτικής. Σε ότι αφορά στην ελληνική πραγματικότητα, το επόμενο Κεφάλαιο παρουσιάζει τα βασικά εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε μετανάστες στην Ελλάδα, καθώς και τους φορείς σχεδίασης και υλοποίησής τους. Εξειδικεύεται και αναδεικνύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης ως μέσο οικονομικής και κοινωνικής ένταξης των μεταναστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πολιτικές Ένταξης Μεταναστών

3.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο γίνεται αναλυτική περιγραφή της εξέλιξης των μεταναστευτικών ροών, κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων. Αναδεικνύεται η καθολικότητα του φαινομένου της οικονομικής μετανάστευσης ενώ παρουσιάζονται βασικά στατιστικά στοιχεία για την πορεία των μεταναστευτικών ροών όπως έχουν προκύψει από έρευνες Οργανισμών με παγκόσμιο κύρος. Παρουσιάζεται η εικόνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο διαφορισμός των κρατών – μελών της, ως προς τα ποσοστά μεταναστών επί του συνολικού πληθυσμού των κατοίκων τους και των παρατηρούμενων μεταβολών στην πληθυσμιακή τους σύνθεση. Η εικόνα αυτή εμφανίζει τις νότιες, περιφερειακές και λιγότερο αναπτυγμένες χώρες να είναι εκείνες οι οποίες δέχονται και την μεγαλύτερη πληθυσμιακή πίεση. Η Ελλάδα, στην οποία επικεντρώνεται η παρούσα έρευνα, για μία σειρά παράγοντες οι οποίοι αναλύονται στο προηγούμενο Κεφάλαιο, αναδεικνύεται σε κύρια πύλη εισόδου μεταναστών.

Όπως προκύπτει από τη πρόσφατη ιστορική διαδρομή, η προσέγγιση της ελληνικής πολιτείας ήταν περιοριστική, η μεταναστευτική της πολιτική εξαντλείτο σε περιοριστικά μέτρα αστυνομικού χαρακτήρα και διακρινόταν από άρνηση αποδοχής της μετανάστευσης ως φαινομένου με πιο μόνιμα χαρακτηριστικά. Το να προσπαθήσει κάποιος να ορίσει την ενσωμάτωση ως έννοια με τεχνικό τρόπο, είναι ενδεχομένως δύσκολο, αλλά προκύπτει από την κοινωνική παρατήρηση και τη δράση των ίδιων των μεταναστών. Καθώς έχουν παρέλθει δύο δεκαετίες από το πρώτο μεταναστευτικό κύμα που κατέκλυσε την χώρα και οι τότε μετανάστες διεκδικούν πέρα από την οικονομική τους προοπτική, την κοινωνική τους ένταξη και την πολιτική τους ισοτιμία, η Πολιτεία παρακολουθεί τις εξελίξεις αυτές μέσω της σταδιακής θεσμικής μεταστροφής της μεταναστευτικής πολιτικής προς έναν ενταξιακό χαρακτήρα.

Σε αυτό το Κεφάλαιο αποσαφηνίζεται και αναλύεται η έννοια της ένταξης, παρουσιάζονται οι βασικοί σχετικοί δείκτες, οι άξονες των ενταξιακών μεταναστευτικών πολιτικών και ο ρόλος της εκπαίδευσης ως βασικό και αναπόσπαστο εργαλείο και μέσο πολιτικής ένταξης. Γίνεται αναφορά σε θετικές πρακτικές και παρουσιάζεται η υφιστάμενη ελληνική πραγματικότητα.

3.2. Ένταξη

Όπως αποτυπώνεται σε επίσημα κείμενα χωρών μελών της Ε.Ε., είναι αποδεκτό ότι η ένταξη των μεταναστών έχει πρωτεύουσα σημασία για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής των κοινωνιών υποδοχής και την οικονομική τους ανάπτυξη. Η μακρά εμπειρία χωρών με παράδοση στη διαχείριση της μετανάστευσης, καταδεικνύει ότι η μη αποτελεσματική ένταξη μεταναστών δύναται να δημιουργήσει σοβαρά ζητήματα τόσο για την κοινωνία υποδοχής όσο και για τους ίδιους τους οικονομικούς μετανάστες. Η προβληματική ένταξη έχει ως πιθανές συνέπειες την αυξημένη ανεργία, την μειωμένη εκπαίδευση, τις μειωμένες δεξιότητες και το χαμηλότερο εισόδημα, καθώς και την παρεπόμενη εξάρτηση από τις δημόσιες δαπάνες πρόνοιας.

Σε κοινωνικό επίπεδο αυτό μεταφράζεται σε απομόνωση και περιθωριοποίηση τόσο για τους μετανάστες πρώτης γενιάς, όσο και για τα τέκνα τους (τη δεύτερη γενιά δηλαδή), αναπαράγοντας έτσι την προβληματική κατάσταση των μεταναστών. Οι προβληματικά ενταχθέντες μετανάστες αντιμετωπίζουν συχνότερα τον κίνδυνο των διακρίσεων, τα δικαιώματά τους καταπατώνται πιο συχνά και αντιμετωπίζουν συχνότερα εμπόδια καθώς δεν είναι σε θέση να συμμετάσχουν πλήρως και να απολαύσουν το υπάρχον κοινωνικό κεκτημένο της κοινωνίας υποδοχής.

3.2.1. Θεωρίες Ένταξης

Όπως όλες οι θεωρητικές οντότητες και προσεγγίσεις, έτσι και η έννοια της ένταξης διαφέρει ανάλογα με την προσέγγισή της και εξελίσσεται ιστορικά επηρεαζόμενη από το εκάστοτε ισχύον κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον . Αρχικά, τη δεκαετία του 1920, διατυπώθηκε η θεωρία της “Ενσωμάτωσης”, η οποία εκφράζει την θέση ότι οι νέο – αφικνούμενοι μετανάστες αλληλεπιδρούν με την κοινωνία υποδοχής και σταδιακά και ως αποτέλεσμα αυτής της αλληλεπίδρασης οι δύο αυτοί «πόλοι» κατατείνουν στο να ομοιάσουν (Alba, Nee, 2003 , Armitage, 1995).

Όπως όλοι οι άνθρωποι, έτσι και οι μετανάστες έχουν ένα σύστημα κανόνων και αξιών, που επηρεάζουν τον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά τους, και το μεταφέρουν μαζί τους στη χώρα υποδοχής. Δημιουργούνται, λοιπόν, νέες πολιτισμικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μεταναστών και της κοινωνίας υποδοχής, για τις οποίες υπάρχουν πέντε διαφορετικές προσεγγίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης: αυτή της ενσωμάτωσης, η εθνοκεντρική – αφομοιωτική, η πολυπολιτισμική, η αντιρατσιστική και η διαπολιτισμική (Πουλοπούλου, 2007).

Αυτή η διαδικασία ονομάστηκε μετέπειτα «χωνευτήριο» (melting pot). Η θεωρία αυτή δέχεται σημαντική κριτική εξαιτίας του γεγονότος ότι προϋποθέτει ότι η κοινωνικά υποδεέστερη συμπεριφορά των νέων μεταναστών μπορεί να επιτύχει την κοινωνική ανέλιξη, ομοιάζοντας όλο και περισσότερο προς την κοινωνία της χώρας υποδοχής.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ερευνητές προσπάθησαν να εξηγήσουν το γεγονός της ελλιπούς, προβληματικής και ατελούς αφομοίωσης πολλών ομάδων μεταναστών, διαπιστώνοντας την ύπαρξη διακρίσεων, διαρθρωτικών και θεσμικών κωλυμάτων ισότιμης πρόσβασης στην απασχόληση (Bean, Stevens, 2003, Bertossi, 2004). Προσφάτως, διατυπώθηκε η θεωρία της «τμηματικής αφομοίωσης» (segmented assimilation), η οποία συγχώνευσε στοιχεία από τις δύο προηγούμενες υποστηρίζοντας ότι, ενόσω αρκετοί μετανάστες θα κατορθώνουν με διάφορους τρόπους να βρίσκουν την θέση τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι, κάποιοι άλλοι θα αποκόπτονται και θα απομονώνονται στο περιθώριο (Portes, Rumbaut, 2001).

Από τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί, δεν προκύπτει σε εθνικό ούτε σε διεθνές επίπεδο εξαντλητικός ορισμός του όρου της ένταξης μεταναστών. Η ένταξη ως όρος χαρακτηρίζεται συνήθως από τους τομείς που επηρεάζει. Εάν ληφθεί υπόψη, για παράδειγμα, ως αναφορά η Ανακοίνωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με θέμα «Κοινές βασικές αρχές για την πολιτική ένταξης των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση», η οποία εγκρίθηκε το Νοέμβριο του 2004 , σε αυτό δίνονται κατευθυντήριες γραμμές για τις χώρες μέλη προκειμένου να διαμορφωθεί ενιαία πολιτική ένταξης. Οι κατευθύνσεις αυτές παρατίθενται ακολούθως:

- Η ενσωμάτωση αποτελεί μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ μεταναστών και των πολιτών των χωρών της Ε.Ε.

- Ο όρος ενσωμάτωση υποδηλώνει τον σεβασμό των κυρίαρχων αξιών της Ε.Ε.
- Η απασχόληση αποτελεί πρωτεύοντα παράγοντα της διαδικασίας ένταξης και πεδίο ουσιαστικής συμβολής των μεταναστών προς την κοινωνία υποδοχής.
- Οι προσπάθειες στον τομέα της εκπαίδευσης των μεταναστών είναι κρίσιμες για την προετοιμασία αυτών και των απογόνους τους, για την επιτυχημένη και ενεργή συμμετοχή τους στην κοινωνία υποδοχής.
- Η πρόσβαση για τους μετανάστες στα θεσμικά όργανα, καθώς και σε δημόσια και ιδιωτικά αγαθά και υπηρεσίες, με όρους ισότητας προς τους πολίτες των χωρών μελών της Ε.Ε. αποτελεί θεμέλιο για την καλύτερη ένταξη.
- Η διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ των μεταναστών και των πολιτών πολίτες είναι ένας θεμελιώδης μηχανισμός για την ένταξη. Κοινά πεδία διαλόγου, διαπολιτισμικός διάλογος και εκπαίδευση σχετικά με τους μετανάστες και τις πολιτισμικές τους αναφορές καθώς και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα αστικά περιβάλλοντα βελτιώνει αυτές τις αλληλεπιδράσεις.
- Διασφάλιση του σεβασμού των πολιτισμικών διαφορών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων βάσει του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, εκτός αν αυτές αντιτίθενται σε άλλα απαραβίαστα Ευρωπαϊκά δικαιώματα ή με το εκάστοτε εθνικό δίκαιο.
- Η συμμετοχή των μεταναστών στη δημοκρατική διαδικασία και στη διαμόρφωση των πολιτικών και των μέτρων ένταξης, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, συνεισφέρει σημαντικά στην ένταξή τους.
- Η ενσωμάτωση των πολιτικών και των μέτρων ένταξης σε όλες τις σχετικές πολιτικές ατζέντες, επίπεδα διακυβέρνησης και δημόσιας διοίκησης αποτελούν σημαντικό θέμα διαμόρφωσης και εφαρμογής δημοσίων πολιτικών.
- Η ανάπτυξη σαφούς στόχευσης, δεικτών και μηχανισμών αξιολόγησης κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να χαραχθούν οι πολιτικές ένταξης, να αξιολογηθεί η πρόοδος τους και να καταστεί αποτελεσματικότερη η ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών.

Ένας άλλος τρόπος προσέγγισης της ένταξης ως έννοιας με τεχνικό τρόπο προκύπτει από την κοινωνική παρατήρηση και τη δράση των ίδιων των μεταναστών. Σύμφωνα με τους Ager και Strang (2008), ένα άτομο ή μία ομάδα είναι ενσωματωμένη στην κοινωνία όταν:

Επιτυγχάνουν αποτελέσματα σε τομείς της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας τους τα οποία ισοδυναμούν με όσα δύναται να επιτύχει ο μέσος πολίτης της κοινωνίας – υποδοχέα. Αποτελούν στοιχεία προόδου ή πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες τα οποία εκτιμώνται στην κοινωνία – υποδοχέα και μέσα επίτευξης άλλων, ενδιάμεσων στόχων που οδηγούν στην ενσωμάτωση.

Είναι κοινωνικά συνδεδεμένοι με κοινωνικά μέλη (εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά και άλλα) με τα οποία ταυτίζονται, με μέλη άλλων κοινοτήτων και με τις σχετικές κρατικές δομές και υπηρεσίες. Οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων και ομάδων με κοινά χαρακτηριστικά είναι οι κοινωνικοί δεσμοί, ενώ οι σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων αποτελούν τις κοινωνικές γέφυρες.

Έχουν επαρκή γνώση της γλώσσας και του πολιτισμού της κοινωνίας – υποδοχέα και την αίσθηση της σταθερότητας και της ασφάλειας ώστε να εμπλέκονται ενσυνείδητα στην κοινωνική δράση με τρόπο συμβατό με τις επιταγές της κοινωνίας – υποδοχέα, γνωρίζοντας και αποσκοπώντας στην απόδοση υπηκοότητας (με πλήρη δικαιώματα).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι στενά διασυνδεδεμένοι μεταξύ τους καθώς κάθε επιτυχία στον πρώτο τομέα αποτελεί μία μετρήσιμη πρόοδο στην προσπάθεια για ενσωμάτωση, χωρίς όμως να εξηγεί απόλυτα την επιτυχή ή μη ενσωμάτωση στο σύνολο. Η πληροφόρηση αυτή αντλείται και από τη δυνατότητα κοινωνικής αναγνώρισης και υποστήριξης ανάλογων επιτευγμάτων μέσω της ανάπτυξης κοινωνικών δεσμών με το κοινωνικό σώμα, με βασικό υπόβαθρο το σεβασμό για την κοινή συλλογική πορεία ως υποκείμενα των ίδιων ατομικών κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Η λειτουργική αυτή προσέγγιση, δεν αποτελεί βεβαίως έναν επαρκή ορισμό με την απόλυτη έννοια του όρου, αλλά θέτει την βάση προκειμένου να δομηθούν οι απαιτούμενες πολιτικές ένταξης των μεταναστών. Μια από τις βασικότερες ανάγκες που επισημάνθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι η ανάπτυξη δεικτών και μηχανισμών

αξιολόγησης με στόχο τη δημιουργία πολιτικών ένταξης, την αξιολόγηση της προόδου τους και τη διάχυση των σχετικών πληροφοριών.

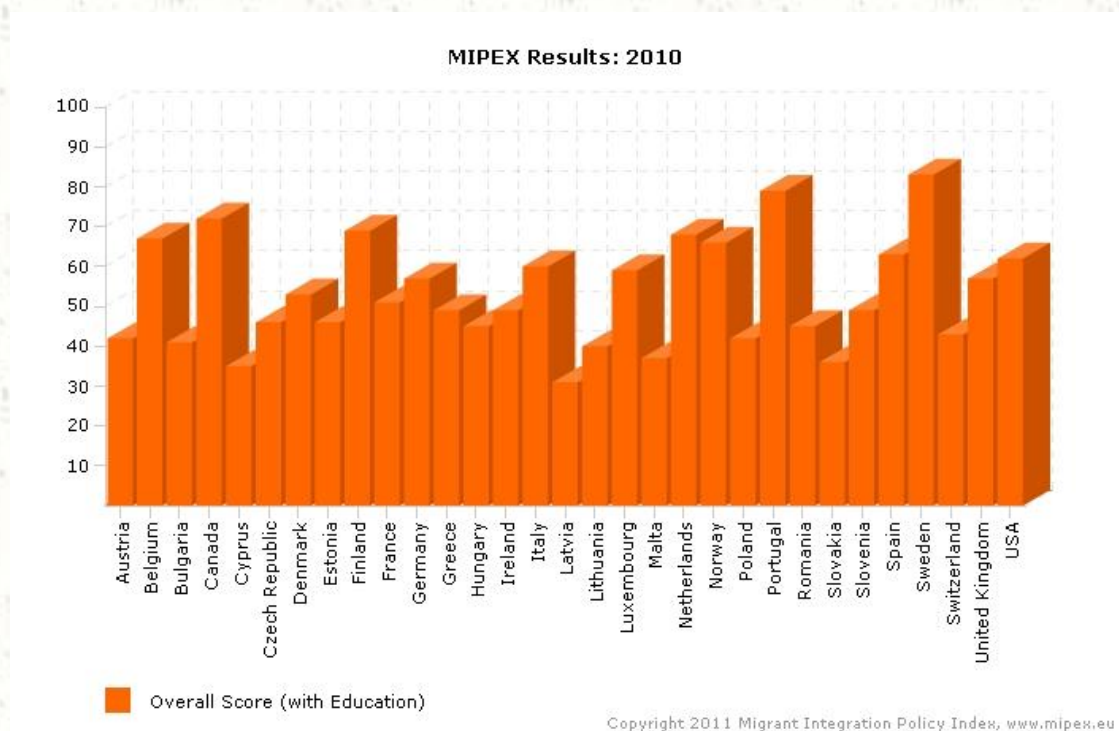
3.2.2. Δείκτες Ένταξης

Μια προσέγγιση η οποία υιοθετείται σε αρκετές ερευνητικές εργασίες (Wiesbrock, 2010, Melis, 2001, Bauböck, R., Perchinig, B., Sievers, W. 2007) της οποίας ο σχεδιασμός, η υλοποίηση και η εξέλιξη συγχρηματοδοτείται από την Ε.Ε., είναι ο Δείκτης Πολιτικών Ένταξης των Μεταναστών (Migrant Integration Policy Index – MIPEX) ο οποίος αποτελεί ένα μακροπρόθεσμο έργο αξιολόγησης και σύγκρισης των εθνικών πολιτικών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τεσσάρων άλλων χωρών εκτός Ε.Ε. (Νορβηγία, Ελβετία, Καναδάς, ΗΠΑ) για την προώθηση της ένταξης των μεταναστών. Ως κριτήρια λαμβάνονται οι καλύτερες δυνατές πρακτικές όπως τίθενται από τα σχετικά Συμπεράσματα των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων αλλά και τις σχετικές οδηγίες που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στις περιπτώσεις που παρατηρείται γενική εφαρμογή των ελάχιστων προϋποθέσεων, λαμβάνονται υπόψη οι υποδείξεις των ανωτέρω κειμένων. Καθώς το σύνολο των πολιτικών εκτιμάται με κοινά πρότυπα για το σύνολο των συμμετεχουσών χωρών, ο MIPEX χρησιμοποιείται ως εργαλείο αναφοράς (benchmarking tool) στις σχετικές συγκρίσεις.

Η πρώτη έκδοση του MIPEX δημοσιεύθηκε το 2004 και η δεύτερη έκδοση κυκλοφόρησε το 2007. Η πρόβλεψη είναι τα αποτελέσματα του MIPEX να παρουσιάζονται ανά διετία, με στόχο να παρακολουθείται διαχρονικά η πρόοδος των πολιτικών ένταξης των μεταναστών στην Ευρώπη. Σήμερα, χρησιμοποιείται η τρίτη και τελευταία έκδοση του δείκτη, η οποία περιλαμβάνει στην ανάλυσή της τους εξής παράγοντες:

- Πρόσβαση στην αγορά εργασίας
- Οικογενειακή Επανένωση
- Επί Μακρόν Διαμονή
- Πολιτική Συμμετοχή
- Πρόσβαση στην Ιθαγένεια
- Πολιτικές κατά των διακρίσεων
- Εκπαίδευση

Τα τελευταία ευρήματα βασίζονται σε στοιχεία του πρώτου εξαμήνου του 2010. Βάσει αυτού του δείκτη η Ελλάδα κατατάσσεται στη 18η θέση μεταξύ των 28 κρατών τα οποία συμμετέχουν στην συγκεκριμένη αξιολόγηση με την Σουηδία να καταλαμβάνει την πρώτη θέση όπως προκύπτει και από το Διάγραμμα 3.1 το οποίο ακολουθεί.

Διάγραμμα 3.1. Κατάταξη Χωρών βάσει δείκτη MIPEX (2010)

Πηγή: Έργο MIPEX (www.mipex.eu)

Ένας άλλος δείκτης ο οποίος έχει δημιουργηθεί με στόχο την περιφερειακή ανάλυση εντός των συμμετεχουσών χωρών και ονομάζεται Δείκτης Τοπικής Ενσωμάτωσης Μεταναστών (Migrants Integration Territorial Index, M.I.T.I), ο οποίος συγκροτείται λαμβάνοντας υπόψη συγκεκριμένα στατιστικά στοιχεία αντί για τη συμμόρφωση σε πολιτικές κατευθύνσεις. Το περιφερειακό επίπεδο ανάλυσης έχει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι επιτρέπει την αξιολόγηση σε τοπικό, αυτοδιοικητικό και περιφερειακό επίπεδο, των επιδόσεων της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης των μεταναστών στα όρια μιας χώρας.

Σύμφωνα με τον ορισμό της ένταξης τον οποίο έχουν υιοθετήσει οι συμμετέχοντες στο έργο αυτό, ως «ένταξη» θεωρείται η διαδικασία της δημιουργίας της αίσθησης στον μετανάστη ότι αποτελεί πλήρες και ενεργό μέλος της κοινωνίας στην οποία ζει

και ότι διαθέτει τα μέσα προκειμένου να συμμετέχει στα κοινωνικά δρώμενα. Για να συγκροτηθεί ο συγκεκριμένος δείκτης λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως:

- Τα δικαιώματα μεταναστών (τόσο εκείνα που αφορούν στην κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα όσο και την ουσιαστική δυνατότητα άσκησης τους μέσω πολιτικών κατά των διακρίσεων) .
- Τη δυνατότητα της αυτόνομης δραστηριότητας των μεταναστών μέσω της γνώσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής, των υφιστάμενων κοινωνικών δομών και υπηρεσιών
- Τα διαθέσιμα μέσα για την απρόσκοπτη κοινωνική ζωή των μεταναστών όπως κατάλληλο κατάλυμα, εργασία ανάλογη με τις γνώσεις και τις δεξιότητες και πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγεία
- Την ύπαρξη και έκταση τοπικών κοινωνικών δικτύων των μεταναστών
- Την αίσθηση συνάφειας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας έναντι του κοινωνικού γίνεσθαι της χώρας υποδοχής

Η ανάλυση αυτή δύναται να επεκτείνεται, λαμβάνοντας υπόψη ορισμένους περιορισμούς στην σύγκριση, μεταξύ περιοχών με παρόμοια χαρακτηριστικά ως και κρατών τα οποία συμμετέχουν στην συγκεκριμένη έρευνα βάσει της ίδιας μεθοδολογίας οδηγώντας έτσι σε περιπτωσιολογικές μελέτες (Sales, R., D'Angelo, A. 2008) για μητροπολιτικές περιοχές.

Μέσω αυτών των μεθοδολογικών εργαλείων μπορούμε να προβούμε σε δύο κύριες διαπιστώσεις:

- Οι βασικοί άξονες επί των οποίων εδράζονται οι πολιτικές ένταξης των χωρών υποδοχέων, έχουν πρωτίστως κοινή αφετηρία και αφορούν σε ενιαία και ομοιόμορφη θεσμική ρύθμιση πλην εκείνης της απόδοσης πολιτικών δικαιωμάτων, οριοθετημένα από στρατηγικά και καταστατικά κείμενα
- Οι παράγοντες οι οποίοι διαφοροποιούν το βαθμό επιτυχίας των χωρών υποδοχέων άπτονται της δυνατότητας τομέα της επιλογής και της βελτίωσης

των προϋποθέσεων για ταχύτερη επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική προσαρμογή.

Καθώς λοιπόν η προστασία των θεμελιωδών κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων θεωρείται σύμφυτο στοιχείο του πολιτικού πολιτισμού των αναπτυγμένων κοινωνιών και η άρση των όποιων θεσμικών εμποδίων στην απρόσκοπτη κοινωνική και οικονομική συμμετοχή των μεταναστών αποτελεί όχι μόνο πεδίο δημόσιου διαλόγου αλλά και θεσμική κατάκτηση (ιδιαίτερως εντός των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης), το βασικότερο πεδίο ενταξιακής μεταναστευτικής πολιτικής καθίσταται εκείνο το οποίο θα διασφαλίσει την λειτουργική ένταξη των μεταναστών.

3.3. Εκπαίδευση και Ένταξη Ενηλίκων Μεταναστών

Όπως κατεδείχθη, τόσο από τα στρατηγικά κείμενα αλλά και τις σχετικές έρευνες και εκθέσεις στις οποίες γίνεται αναφορά και στο παρόν Κεφάλαιο, ως αναγκαίες συνθήκες για την ομαλή ένταξη των μεταναστών είναι η επαρκής γνώση της γλώσσας και του πολιτισμού της κοινωνίας – υποδοχέα, η δυνατότητα της απρόσκοπτης κοινωνικής και κατ'επέκταση οικονομικής δραστηριότητας με τρόπο συμβατό με τις επιταγές της και τα δεδομένα της κοινωνίας – υποδοχέα και η δυνατότητα πρόσκτησης των διαθέσιμων μέσων για την απρόσκοπτη κοινωνική ζωή.

Η πρόσβαση στην εκπαίδευση αποτελεί βασικό αίτημα για την ομαλή ένταξη των μεταναστών. Πολλές φορές αυτό αναφέρεται περιοριστικά σε ότι αφορά στην εκπαίδευση των μεταναστών δεύτερης γενιάς, δηλαδή των απογόνων των νεοαφιχθέντων στην χώρα υποδοχής. αποτελώντας το βασικότερο μοχλό άσκησης θετικών πολιτικών προς αυτή την κατεύθυνση. Όπως προκύπτει όμως από τη διεθνή πραγματικότητα οι κοινωνίες υποδοχής και κατ'επέκταση και οι οργανωμένες πολιτείες αναγνωρίζουν ως βασικό πυρήνα της ενταξιακής διαδικασίας τη γνώση και τις δεξιότητες που σχετίζονται με την ενεργή παρουσία και δραστηριότητα των μεταναστών στην χώρα.

Ως ανταπόκριση στην αναγκαιότητα αυτή παρατηρείται η σύσταση θεσμών και δομών, τυπικών και άτυπων, με στόχο την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους ενήλικες μετανάστες. Ως αποτέλεσμα αυτής της διεργασίας ώστε να ικανοποιηθούν οι

ανάγκες για την κτήση των σχετικών γνώσεων και δεξιοτήτων από τους ενήλικες μετανάστες, τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιούνται Κυβερνητικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, οι οποίες και παρέχουν πέρα από προγράμματα απόκτησης γλωσσικών δεξιοτήτων, μια ποικιλία εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών προγραμμάτων.

Η σημασία της εκπαίδευσης ενηλίκων μεταναστών αναδεικνύεται τόσο από τα σχετικά στρατηγικά κείμενα όσο και από τις διεθνείς καλές πρακτικές όπως εφαρμόζονται σε χώρες με παράδοση στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, ως βασική θετική πολιτική ένταξης στην χώρα υποδοχής. Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι χώρες υποδοχής ακολουθούν επιλεκτική μεταναστευτική πολιτική ανάλογα με τις ανάγκες των αγορών εργασίας τους, οι κοινωνικές εντάσεις ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης αναμένεται να είναι ηπιότερες και η οικονομική συνεισφορά των μεταναστών χάρη στη δραστηριότητά τους αναμένεται ότι θα μεγεθυνθεί (Zimmerman, 2002) . Συνεπώς, οι πολιτικές ένταξης είναι αναγκαίες για την επίτευξη ταχείας οικονομικής ένταξης των μεταναστών και της μείωσης του δυνητικού κόστους της μετανάστευσης (Chiswick, Miller, 2011 , Grin, 1996).

3.3.1. Πολιτικές Ένταξης

Στο σημείο αυτό, θα αναφερθούμε σε παραδείγματα πολιτικών ένταξης μεταναστών ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες έχουν ως κύριο παρονομαστή την εκπαίδευση. Η αναφορά σε ευρωπαϊκές χώρες γίνεται καθώς υπάρχει παρόμοιο ρυθμιστικό πλαίσιο και εξαιτίας της ύπαρξης των κοινών κατευθυντηρίων γραμμών τις οποίες και ακολουθούν.

- Η Τσεχία εφαρμόζει έκτακτα προγράμματα ένταξης μεταναστών τα οποία υλοποιεί μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης προσανατολισμένα στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της συμβουλευτικής και παροχής νομικών συμβουλών, της γλωσσικής κατάρτισης, και της παροχής υποστήριξης για τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Η πολιτική ένταξης στη Δανία είναι προσανατολισμένη στην ανάγκη ένταξης στην αγορά εργασίας, καθώς διαχρονικά παρατηρείται χάσμα στις επιδόσεις μεταξύ ημεδαπών και μεταναστών τόσο σε οικονομικό όσο και σε

εκπαιδευτικό επίπεδο. Η μεταναστευτική ενταξιακή πολιτική δημιουργεί ένα ευρύ πλέγμα κοινωνικής υποστήριξης και περιλαμβάνει την εκμάθηση γλωσσών και την εξεύρεση εργασίας με τον κύριο όγκο της χρηματοδότησης να κατευθύνεται στα προγράμματα εισδοχής και γλωσσικής κατάρτισης

- Στη Γερμανία υπάρχει ένα ενιαίο και εθνικό πρόγραμμα ένταξης (με κύριους άξονες την εκπαίδευση και την ένταξη στην αγορά εργασίας) με ειδικά προγράμματα μαθημάτων ένταξης με την χρηματοδότηση και την υλοποίησή τους να συντελείται σε ομοσπονδιακό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Η Ιρλανδία, η οποία αποτελούσε παραδοσιακά χώρα προέλευσης μεταναστών μετετράπη πρόσφατα σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Αν και δεν υπάρχει ένας ενιαίος φορέας διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου, προγράμματα ένταξης υλοποιούνται από φορείς όπως το Υπουργείο Παιδείας για την εκμάθηση της Αγγλικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας. Επίσης, υπάρχει ενεργό πρόγραμμα βοήθειας προς τους μετανάστες για ένταξη στην αγορά εργασίας, αλλά και για την κατάρτισή τους.
- Η Ολλανδία, χώρα με παράδοση στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, διέρχεται μια κρίση επαναπροσδιορισμού των σχέσεων μεταξύ των ημεδαπών και των οικονομικών μεταναστών. Η ύπαρξη προγραμμάτων εκμάθησης της γλώσσας τα οποία παρέχοντο δωρεάν πλέον θα απαιτούν την πληρωμή από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους. Τα υφιστάμενα προγράμματα, όπως η ύπαρξη μιας επιδοματικής πολιτικής επίσης θα παύσουν και η ενταξιακή πολιτική θα υλοποιείται μέσω των γενικών προνοιακών, εκπαιδευτικών και κοινωνικών πολιτικών.
- Αν και η μετανάστευση δεν αποτελεί για την Πορτογαλία κυρίαρχο θέμα στη δημόσια συζήτηση, η Πορτογαλία έχει υιοθετήσει μια ενεργή ενταξιακή πολιτική, έχοντας ως κύριο φορέα συντονισμού την Ανώτατη Επιτροπή Μετανάστευσης και Διαπολιτισμικού Διαλόγου (ACIDI). Η Επιτροπή αυτή έχει δημιουργήσει τα Εθνικά Κέντρα Υποστήριξης Μεταναστών (CNAI) τα οποία λειτουργούν ως Υπηρεσίες Μίας Στάσης και υλοποιούν τα προγράμματα ένταξης μέσω της παρουσίας υπαλλήλων – εκπροσώπων συναρμόδιων φορέων και υπηρεσιών, παρέχοντας ευρύ φάσμα στήριξης το

οποίο περιλαμβάνει υπηρεσίες στέγασης έως και πιστοποίηση γνώσεων και επαγγελματικών δικαιωμάτων. Ακόμη υφίσταται μια κοινή δράση διάφορων Υπουργείων για την εκμάθηση της Πορτογαλικής γλώσσας.

- Η Ισπανία, η οποία δέχεται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα, υλοποιεί την ενταξιακή της πολιτική δια του Υπουργείου Εργασίας και Μετανάστευσης με την συνέργεια μεγάλου φάσματος υπηρεσιών σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Υπάρχει παροχή δημόσιων υπηρεσιών όπως η υγεία και η εκπαίδευση αλλά και χρηματοδότηση για τις ΜΚΟ που συμμετέχουν στην παροχή των προγραμμάτων γλωσσικών δεξιοτήτων, της άτυπης εκπαίδευσης, της πρόσβασης στην απασχόληση, της στέγασης κ.λπ.
- Η Σουηδία, η οποία έχει βάσει του δείκτη MIPEX τα πρωτεία στις πολιτικές ένταξης έχει ως συντονιστή των πολιτικών αυτών το Υπουργείο Απασχόλησης, δίνοντας έμφαση στην ένταξη στην αγορά εργασίας. Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης είναι αρμόδια για την υποδοχή των νέων μεταναστών, ενώ έχει την ευθύνη υλοποίησης των προγραμμάτων εισδοχής, εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων και προετοιμασίας ένταξης στην αγορά εργασίας με εξατομικευμένη προσέγγιση.
- Το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο διαθέτει επίσης μακρά παράδοση διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου, αναδιατάσσει την πολιτική ένταξης των μεταναστών διαλύοντας το Ειδικό Ταμείο Μεταναστευτικών Επιπτώσεων, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για να χρηματοδοτηθούν τα πολυάριθμα προγράμματα μη κυβερνητικών οργανώσεων και της τοπικής αυτοδιοίκησης με σκοπό τη διευκόλυνση της ένταξης των νέων μεταναστών. Το πρόγραμμα για την εκμάθηση Αγγλικών ως ξένη γλώσσα (ESOL) και η ύπαρξη αρκετών ΜΚΟ οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τις στοχευμένες παρεμβάσεις αλλά και την παροχή υπηρεσιών όπως οι υπηρεσίες υποστήριξης ένταξης προσφύγων.

3.3.2. Περιεχόμενο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Σε όλες τις ανωτέρω πολιτικές ένταξης μεταναστών, υπάρχει η υλοποίηση προγραμμάτων εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Το γεγονός της έλλειψης γλωσσικών δεξιοτήτων (Grondin, 2005) καθιστά φυσιολογικά ως κύριο αντικείμενο των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων μεταναστών την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής (Grady, 2011, DeVoretz and Laryea, 1998, Bonikowska, A., Green D., and Riddell C., 2008). Η συνεισφορά των προγραμμάτων εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων στη διαδικασία ένταξης και στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των μεταναστών έχει γίνει αντικείμενο επισταμένης έρευνας και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται ενθαρρυντικά, καθώς αναδεικνύουν την θετική σχέση μεταξύ της γνώσης της γλώσσας υποδοχής και των οικονομικών επιδόσεων των μεταναστών (Luecka and Wilson, 2010 , Barrett and McGuinness, O'Brien, 2011, Hilmarsson-Dunn et al., 2010).

Καθώς, οι μεταναστευτικές ροές από τις αναπτυσσόμενες προς τις αναπτυγμένες χώρες δημιουργούνται από την ανάγκη εισδοχής ανθρωπίνου κεφαλαίου στις χώρες υποδοχής, πέρα από την δυνατότητα επικοινωνίας, η ύπαρξη και άλλων γνώσεων και δεξιοτήτων είναι απαραίτητη για την ομαλή δραστηριοποίησή τους σε κοινωνίες ένταξης γνώσης και τεχνολογίας.

Ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός, οι βασικές γνώσεις χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και Διαδικτύου αποτελεί κύριο εφόδιο για την ομαλή και επιτυχή ένταξη των μεταναστών στις χώρες υποδοχής. Η ύπαρξη του ψηφιακού χάσματος, του κενού δηλαδή που παράγεται ανάμεσα σε άτομα ή και ομάδες που ωφελούνται από τις νέες τεχνολογίες και σε εκείνα που δεν ωφελούνται εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων (Compraine, 2001), δημιουργεί με την σειρά του συνθήκες για οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό. Η δυνατότητα χρήσης Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας αποτελεί σχεδόν απαραίτητη προϋπόθεση για την εύρεση οιασδήποτε άλλης εργασίας πέραν των χειρονακτικών καθώς ολοένα αυξάνεται ο αριθμός των επαγγελματιών που απαιτούν τέτοιες δεξιότητες. Ο Krueger (1993) υποστηρίζει ότι οι εργαζόμενοι που χρησιμοποιούν υπολογιστές στην εργασία τους με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά τους σταθερά απολαμβάνουν υψηλότερες αποδοχές από τους υπολοίπους.

Δεδομένου ότι η δυνατότητα χειρισμού της τεχνολογίας γίνεται ολοένα και κρισιμότερη ως παράγοντας επαγγελματικής επιτυχίας, οξύνονται οι αρνητικές συνέπειες για τους αποκλειόμενους από το ψηφιακό χάσμα το οποίο επιτείνει την ένδεια και την ανισότητα (Gordo, 2003). Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 41% του συνολικού πληθυσμού δεν έχει ποτέ χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο, οπότε τα περιθώρια για την αύξηση του πλούτου και της ευημερίας είναι τεράστια. Όπως είναι αντιληπτό, το ποσοστό αυτό υπερβαίνει κατά πολύ το ποσοστό των μεταναστών καθιστώντας το πρόβλημα διαρκή απειλή για την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη.

Τα συμπεράσματα από έρευνες σε σχέση με την χρήση Ηλεκτρονικών Υπολογιστών από ημεδαπούς πολίτες και μετανάστες είναι αντικρουόμενα, καθώς υπάρχουν μελέτες οι οποίες καταδεικνύουν ότι οι μετανάστες είναι λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιήσουν υπολογιστή σε σχέση με τους ντόπιους και είναι σε πλήρη αντίθεση με τα αποτελέσματα για την Αυστραλία που αναφέρθηκαν από τους Chiswick και Miller (2005), ενώ άλλες έρχονται σε πλήρη αντίθεση, βρίσκουν ότι οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες σε σχέση με τους ημεδαπούς να χρησιμοποιήσουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές (Ono, Zavodny, 2007).

Γενικά, οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως οι μετανάστες αντιμετωπίζουν τον ψηφιακό αποκλεισμό ακόμη πιο έντονα ενώ όπως προκύπτει από μελέτες συγκεκριμένων περιπτώσεων, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της μετανάστευσης όπου η έλλειψη γλωσσικών δεξιοτήτων και η έλλειψη αναγνώρισης των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προσόντων αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, τα εν λόγω εμπόδια θα μπορούσαν να ξεπεραστούν μέσω και της απόκτησης δεξιοτήτων σε ΤΠΕ οδηγώντας σε επιτυχή σταδιοδρομία (Kluzer, Haché, Codagnone, 2008).

Όπως αναδείχθηκε και από τα ανωτέρω, ένας από τους σοβαρότερους ανασταλτικούς παράγοντες για την πρόσβαση των μεταναστών σε ΤΠΕ είναι το κόστος κτήσης. Ακόμη όμως και όταν υπάρχουν πολιτικές ενθάρρυνσης της πρόσβασης των μεταναστών και των λοιπών ευπαθών κοινωνικών ομάδων στις ΤΠΕ μέσω προγραμμάτων επιδότησης καταναλωτή (vouchers), η αποτελεσματικότητά τους τίθεται εν αμφιβόλω, καθώς, όπως προκύπτει από σχετικές μελέτες, η ικανότητα χρήσης των ΤΠΕ διαφοροποιείται ανάλογα με το εισόδημα και την προέλευση των

μεταναστών (Hamel, 2009), αλλά κυρίως από το γεγονός ότι η εφαρμογή των τεχνολογιών ΤΠΕ απαιτεί ανάλογες ικανότητες χειρισμού τέτοιων τεχνολογιών.

Τα αποτελέσματα του ψηφιακού χάσματος δεν περιορίζονται στο αμιγώς οικονομικό – επαγγελματικό επίπεδο. Σε χώρες με μακρόχρονη παράδοση στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μεταναστευτικής πολιτικής εξαιτίας της έλλειψης γνώσης χειρισμού υπολογιστών των μεταναστών παρατηρείται το φαινόμενο όχι μόνο του περιορισμού των δυνατοτήτων απασχόλησης και της συνεπακόλουθης αποστέρησης απαραίτητων πόρων αλλά και της ουσιαστικής αδυναμίας στο να βοηθήσουν και να συμμετέχουν στην εκπαίδευση των παιδιών τους (President's Advisory Commission on Educational Excellence for Hispanic Americans, U.S. Department of Commerce, 1999). Με τον τρόπο αυτό, υπονομεύεται και η ένταξη της δεύτερης γενιάς μεταναστών, διαρρηγνύοντας περαιτέρω τον ήδη τρωθέντα κοινωνικό και οικονομικό ιστό.

Υπάρχει η πεποίθηση ότι οι μετανάστες είναι αντιμέτωποι με ένα σοβαρό έλλειμμα πληροφόρησης καθώς αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην εύρεση και την αξιοποίηση των αναγκαίων καθημερινών πληροφοριών μέρος του οποίου αποδίδεται στην ελλιπή πρόσβαση στην πληροφόρηση. Ως βασική πηγή πληροφόρησης χρησιμοποιούνται οι διαπροσωπικές σχέσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται ευκολότερα από οποιοδήποτε άλλο τύπο πηγής πληροφοριών. Τέτοιου τύπου σχέσεις ενθαρρύνουν ταυτόχρονα την περιχαράκωση των μεταναστών σε δομές τύπου γκέτο, όπου άνθρωποι συγκεκριμένης εθνικότητας ή θρησκείας ή άλλου κοινού γνωρίσματος ζουν ομαδικά, εθελοντικά ή υποχρεωτικά, σε ήπια ή έντονη απομόνωση. Στις περιοχές αυτές συνήθως διαμένουν οι μειονότητες (άτομα διαφορετικής εθνικότητας, φυλής ή και θρησκείας από αυτή που επικρατεί) και είναι κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένες από την υπόλοιπη κοινωνία.

Αντίθετα, η χρήση των ΤΠΕ είναι προϋπόθεση που επιτρέπει στους μετανάστες να επιτύχουν ένα ευρύ σύνολο δράσεων, όπως να διαβάζουν στη μητρική τους γλώσσα, να συμμετέχουν σε πολιτιστικές και εθνικές εκδηλώσεις, κ.α. (Scopisi, 2004), ταυτόχρονα αυξάνει τις δυνατότητες των μεταναστών ως προς την ανθρώπινη ικανότητα επεξεργασίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας.

Μάλιστα, σε σχετική έρευνα καταδεικνύεται η στάση και η προδιάθεση των μεταναστών υπέρ της αξιοποίησης των ΤΠΕ, και των πολυδιάστατων εφαρμογών που προσφέρουν, καθώς παρά τις χειρότερες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες που αντιμετωπίζουν στις χώρες υποδοχής, τους παρέχεται η δυνατότητα της διατήρησης επαφής με απομακρυσμένα κοινωνικά δίκτυα (οικογένειας, φίλων), τόσο στην Ευρώπη όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο, της εκπαίδευσης και της εργασίας στην κοινωνία υποδοχής, αλλά και της μεγαλύτερης οικονομικής κινητικότητας, και της διατήρησης και καλλιέργειας των δεσμών με τις κοινωνίες προέλευσής τους (ειδικότερα για τους νεότερους), καθώς και της διερεύνησης ύπαρξης νέου, διαθέσιμου, ψηφιακού περιεχομένου στην κοινωνία υποδοχής (Kluzer, Hache, Codagnone, 2008).

Όπως διαπιστώνεται, η εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών δεν εξαντλείται σε προγράμματα που αφορούν στην κτήση γλωσσικών δεξιοτήτων με στόχο την ομαλή επικοινωνία στη γλώσσα της χώρας υποδοχής. Αντιθέτως, σε πολλές χώρες οι οποίες αναγνωρίζουν την σημασία του τεχνολογικού αλφαριθμητισμού και τους κινδύνους που προκύπτουν από τον ψηφιακό αποκλεισμό για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, σχεδιάζονται και υλοποιούνται προγράμματα τεχνολογικού περιεχομένου και ιδιαίτερα εκείνα τα οποία αφορούν στην εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών.

Η επίδραση αυτών των προγραμμάτων στην εξέλιξη της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών, όπως αναδείχθηκε, εκτιμάται ως πολυδιάστατη. Η κοινωνική δικτύωση, η διατήρηση της επαφής με τις κοινωνικές και πολιτιστικές αναφορές των χωρών προέλευσης, η πρόσβαση σε υπηρεσίες και η βελτίωση της πληροφόρησης αποτελούν από μόνες τους συνεισφορές βαρύνουσας σημασίας στην προσπάθεια των μεταναστών να ενταχθούν ομαλά και λειτουργικά στον κοινωνικό ιστό της χώρας υποδοχής.

Καθώς η διευκόλυνση στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για ομαλή ένταξη, η αναμενόμενη προστιθέμενη αξία της εκπαίδευσης μεταναστών σε θέματα τεχνολογίας με στόχο την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου των μεταναστών πρώτης γενιάς αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η βελτίωση της επαγγελματικής κινητικότητας, της απασχολησιμότητας των μεταναστών και κατ'επέκταση της καταπολέμησης της ενδημικής δυσμενούς

οικονομικής τους κατάστασης σε σχέση με εκείνη των ημεδαπών εργαζομένων αποτελούν το βασικό κριτήριο για την αξιολόγηση της επιτυχίας αυτών των προγραμμάτων.

3.4. Φορείς και εκπαιδευτικά προγράμματα για οικονομικούς μετανάστες στην Ελλάδα

Στις προηγούμενες ενότητες γίνεται εκτενής αναφορά στην έννοια της ένταξης και το περιεχόμενο που αυτό διαλαμβάνει καθώς υλοποιείται στο πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής. Καταδεικνύοντας την κυρίαρχη θέση της εκπαίδευσης στο επίκεντρο των πολιτικών ένταξης, παρουσιάζεται τόσο η προβλεπόμενη και εκ των πραγμάτων φυσιολογική πρωτοκαθεδρία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων γλωσσικών δεξιοτήτων, ως αναπόσπαστο τμήμα της εκπαίδευσης των ενηλίκων μεταναστών με στόχο την ομαλή και αποτελεσματική τους ένταξη. Διαπιστώνεται όμως ότι στην σύγχρονη οικονομική και τεχνολογική πραγματικότητα, η εκπαίδευση σε ζητήματα τεχνολογίας αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα.

Στην Ελλάδα σε ό,τι αφορά στην πολιτική ένταξης των μεταναστών δεν υπάρχει μια ενιαία συντονιστική αρχή. Έτσι, ανάλογα με την θεματική ενότητα του κάθε υπουργείου, χαράσσονται και σχετικές δράσεις, οι κυριότερες των οποίων παρατίθενται ακολούθως:

- Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στην ενότητα της Κοινωνικής Προστασίας έχει υπό την επιμέλειά την εποπτεία, ή την επίβλεψη του, την σύνταξη της Εθνικής Έκθεσης Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία & την Κοινωνική Ένταξη 2008-2010 (Κοινωνική Ένταξη, Συντάξεις, Υγεία & Μακροχρόνια Φροντίδα) και την αρμοδιότητα για την κοινωνική προστασία και αποκατάσταση ατόμων ειδικών κατηγοριών μεταξύ των οποίων βρίσκονται και οι μετανάστες.
- Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Προστασίας μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση», παρέχει υπηρεσίες στήριξης της απασχόλησης, υπηρεσίες κατάρτισης και υπηρεσίες υποστήριξης (αναφέρονται οι εμφανιζόμενες στον Ιστότοπο του Υπουργείου ενεργές δράσεις) όπως:
 - Απασχόληση

- Πρόγραμμα για ανέργους: Απόκτηση εργασιακής εμπειρίας ανέργων (Stage) σε υπηρεσίες και φορείς του δημοσίου και ευρύτερου δημόσιου τομέα 2006
- Προγράμματα για ανέργους: Απόκτηση εργασιακής εμπειρίας στους τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς και του σύγχρονου πολιτισμού
- Πρόγραμμα επιχορήγησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών (NEE) έτους 2006 επιχειρηματικότητα πολυμελών οικογενειών
- Πρόγραμμα επιχορήγησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών (NEE) έτους 2006 "Επιχειρηματική Αποκέντρωση"
- Κατάρτιση:
 - Άνεργοι:
 - Κατάρτιση ανέργων στον τομέα του πολιτιστικού περιβάλλοντος
 - Κατάρτιση ανέργων στον κατασκευαστικό κλάδο (τεχνικά έργα) από πιστοποιημένα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης
 - Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες
 - Προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας σε πιστοποιημένα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης (ΚΕΚ) για ανέργους παλιννοστούντες, μετανάστες, πρόσφυγες και ανέργους για τους οποίους η ανεπαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας λειτουργεί ανασταλτικά στην κοινωνική τους ενσωμάτωση - Β κύκλος
- Το Υπουργείο Εσωτερικών:
 - Ως Υπεύθυνη Αρχή του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών στην Ελλάδα προκηρύσσει δράσεις οι οποίες αποσκοπούν στην ενίσχυση των πολιτικών για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία και στη βελτίωση της πρόσβασής τους σε δημόσια και ιδιωτικά αγαθά και υπηρεσίες.
 - Η Γενική Γραμματεία Ισότητα των Φύλων, στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος για την ουσιαστική Ισότητα των Φύλων υλοποιούνται Έργα με στόχο την αντιμετώπιση της ανισότητας των φύλων σε

συγκεκριμένα θεματικά πεδία της δημόσιας πολιτικής, και τη δημιουργία ή ενίσχυση θεσμών, δομών και οργάνων παραγωγής πολιτικών που άπτονται και ζητημάτων μετανάστευσης. Ακόμη, συμμετέχει στην υλοποίηση του προγράμματος «Εκπαίδευση - Κοινωνικός Αποκλεισμός - Πορνεία - Μετανάστευση» και «Υποστήριξη Περιφερειακών Πολιτικών ενάντια στην Παράνομη Διακίνηση και Εμπορία Γυναικών», «Δράσεις Πρόληψης και Υποστήριξης Θυμάτων Παράνομης Διακίνησης και Εμπορίας», «Εκπαίδευση Ελληνικών Φορέων για την Αντιμετώπιση της Διεθνούς Σωματεμπορίας» και «Συνέδριο ευαισθητοποίησης χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης για τις δράσεις της Γενικής Γραμματείας Ισότητας σε θέματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων».

- Το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων:
 - Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας λειτουργεί ως συντονιστικό και επιτελικό όργανο του Υπουργείου Παιδείας σε θέματα γλωσσικής πολιτικής, και έχει μεταξύ άλλων την αρμοδιότητα της πιστοποίησης επάρκειας της ελληνομάθειας, της παραγωγής ερευνητικού και διδακτικού υλικού και ό,τι άλλο συντελεί στην προβολή και διάδοση της ελληνικής γλώσσας όπως στην ενίσχυση των διδασκόντων την ελληνική γλώσσα στο εσωτερικό και εξωτερικό
 - Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης μέσω των δομών της οποίας υλοποιούνται τα προγράμματα

Καθώς στο προηγούμενο Κεφάλαιο έγινε εκτεταμένη αναφορά στη μεταναστευτική πολιτική της χώρας στο επίπεδο της διαχείρισης, στο σημείο αυτό της ανάλυσης της έρευνας παρατίθεται η παρουσίαση των βασικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικες μετανάστες στην Ελλάδα.

Ανάλογα με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο της ομάδας στόχου στην οποία απευθύνονται, υπηρεσίες δια βίου εκπαίδευσης στην Ελλάδα παρέχουν οι εξής φορείς:

- Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, μετανάστες).

- Τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, οι Σχολές Γονέων και οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης σε αποφοίτους μέχρι και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (μετανάστες).
- Τα Ινστιτούτα Δια Βίου Εκπαίδευσης σε αποφοίτους ανώτατης εκπαίδευσης.

Αντίστοιχα, υπηρεσίες αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης παρέχουν τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) που υπάγονται στον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ).

Υπηρεσίες συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης παρέχουν:

- Τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) που ανήκουν στην αρμοδιότητα του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (Ε.ΚΕ.ΠΙΣ).

Τα βασικότερα προγράμματα για μετανάστες που έχουν υλοποιηθεί στην Ελλάδα και αφορούν στην εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας είναι τα ακόλουθα:

- Το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας μέσω της Ειδικής Υπηρεσίας Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων Ενεργειών ανέθεσε και παρακολούθησε την υλοποίηση του έργου «Προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας, ανέργων παλιννοστούντων – μεταναστών – προσφύγων σε πιστοποιημένα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών», το οποίο και ολοκληρώθηκε μέχρι 31/12/2003. Από το έργο αυτό ωφελήθηκαν και καταρτίστηκαν στην ελληνική γλώσσα 6.800 άτομα, άνεργοι, άνδρες και γυναίκες από 16 ετών και άνω, που αποδεδειγμένα αντιμετώπιζαν προβλήματα ένταξής τους στην αγορά εργασίας, λόγω αδυναμίας χειρισμού της ελληνικής γλώσσας. Κατά την υλοποίηση του έργου το 2003-2004 λειτούργησαν σε πανελλήνιο επίπεδο 338 τμήματα διάρκειας 300 ωρών με γεωγραφική διασπορά σε όλες τις εθνικές περιφέρειες από 75 φορείς κατάρτισης ΚΕΚ. Η υλοποίηση έγινε σε τέσσερις κύκλους κατάρτισης, άμεσα συνδεδεμένους με αντίστοιχες εξετάσεις πιστοποίησης υπό την αιγίδα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ). Η επιτυχία του αναφερομένου έργου κρίνεται σημαντική σύμφωνα με τα αποτελέσματα πιστοποίησης που εξέδωσε το ΚΕΓ. Από τα στοιχεία του έργου προκύπτει ότι το ποσοστό συμμετοχής των ωφελουμένων στις εξετάσεις

ανήλθε σε 97% και το ποσοστό επιτυχίας τους σε αυτές ανήλθε σε 75% επί του συνόλου των συμμετεχόντων (πηγή της EYE, 2004). Ο εγκεκριμένος προϋπολογισμός του έργου ήταν €21.915.235,89 και το κόστος ανήλθε σε €21.035.217,51 .

- Η Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Δ.Β.Μ.) του Υπουργείου Παιδείας Δια Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων έχει ως αποστολή τη διά βίου μάθηση των πολιτών της χώρας (ανεξαρτήτως των εκπαιδευτικών και άλλων χαρακτηριστικών τους) καθώς και του αποδήμου ελληνισμού. Σε ότι αφορά τους οικονομικούς μετανάστες υλοποίησε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» που προοριζόταν για ενήλικες εργαζόμενους μετανάστες με αντικείμενο την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Ο εγκεκριμένος προϋπολογισμός του έργου ήταν €500.000 και κατά την υλοποίηση του έργου λειτούργησαν σε πανελλήνιο επίπεδο 80 τμήματα.

Για την απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν επιμορφωτικά προγράμματα και στα οποία συμμετείχαν μετανάστες είναι τα ακόλουθα:

- Το επιμορφωτικό πρόγραμμα «HPΩΝ - Εκπαίδευση ενηλίκων στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες» αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια εκπαίδευσης, σε ευρεία κλίμακα, πολιτών στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών (ΤΠΕ). Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είχε διάρκεια 50 ώρες σε μία περίοδο 10 εβδομάδων (5 ώρες εβδομαδιαίως) και κατανέμονταν ως εξής:
 - Χρήση Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και Διαδικτύου: 35 ώρες
 - Πρακτική άσκηση σε παρεχόμενες υπηρεσίες: 15 ώρες.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα "HPΩΝ" στόχευε κυρίως στην εισαγωγή των εκπαιδευομένων στις βασικές αρχές λειτουργίας και χρήσης του υπολογιστή και του διαδικτύου, στη χρήση λειτουργικού συστήματος Windows, στη χρήση κειμενογράφου (MS Word), στις βασικές λειτουργίες του διαδικτύου, στη χρήση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο, υπηρεσίες που προσφέρονται από το διαδίκτυο για την εξυπηρέτηση των πολιτών

(υποβολή φορολογικών δηλώσεων, επικοινωνία με κυβερνητικά όργανα, κλπ), στις ηλεκτρονικές συναλλαγές (αγορές, κλπ), και άλλα θέματα.

- Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες «Ηρων-2». Το πρόγραμμα «Ηρων-2» σχεδιάστηκε από τη Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Δ.Β.Μ.) του Υπουργείου Παιδείας Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και υλοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.). Εντάσσεται στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΣΠΑ 2007-13) και από το Ελληνικό Δημόσιο. Το έργο αυτό απευθύνεται σε όλους ανεξαιρέτως τους ενήλικες, αρχάριους στην πληροφορική, που επιθυμούν να εκπαιδευτούν και να αποκτήσουν βασικές γνώσεις και δεξιότητες στις νέες τεχνολογίες. Μοναδική προϋπόθεση συμμετοχής είναι οι εκπαιδευόμενοι να είναι άνω των 18 ετών. Διδάσκεται ένας βασικός κορμός ύλης απαραίτητος σε όλους τους εκπαιδευόμενους (Λειτουργικό Σύστημα Windows). Οι υπόλοιπες ενότητες (επεξεργασία κειμένου, υπολογιστικά φύλλα, χρήση διαδικτύου και προγράμματα παρουσιάσεων) διδάσκονται σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των εκπαιδευομένων και σε συμφωνία με τον εκπαιδευτή του τμήματος ενώ η διάρκεια και οι όροι συμπίπτουν με εκείνους του πρώτου προγράμματος.

Σήμερα, οι δύο αυτοί φορείς έχουν προκηρύξει ή πρόκειται να προκηρύξουν προγράμματα με μεγαλύτερους προϋπολογισμούς και για ευρύτερη πληθυσμιακή και γεωγραφική συμμετοχή. Το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα είναι το δίχως άλλο σημαντικό. Αυτό που ως τώρα δεν έχει υπολογιστεί είναι το οικονομικό αποτέλεσμα αυτών των προγραμμάτων. Τίθενται λοιπόν τα εξής ερωτήματα:

- Έχουν τα προγράμματα αυτά θετικό οικονομικό αποτέλεσμα για τους συμμετέχοντες οι οποίοι αφιερώνουν πολύτιμο κόπο και χρόνο προκειμένου να τα παρακολουθήσουν;
- Μπορεί το κράτος το οποίο αφιερώνει σημαντικούς πόρους σε αυτή την προσπάθεια, να διαπιστώσει αν και κατά πόσο υπάρχει θετικό οικονομικό

αποτέλεσμα από την επένδυσή του στην εκπαίδευση των ενηλίκων μεταναστών;

- Πώς επηρεάζονται βασικοί κοινωνικοοικονομικοί δείκτες εξαιτίας αυτής της προσπάθειας;
- Υπάρχει σύγκριση στην απόδοση αυτής της επένδυσης με εναλλακτικής μορφής επενδύσεις προς την ίδια κατεύθυνση;

Η παρούσα έρευνα η οποία εστιάζεται στην αποτίμηση της επίπτωσης του εκπαιδευτικού προγράμματος "ΗΡΩΝ", απαντά στην ανάγκη η οποία προκύπτει μετά και πέρα από την αξιολόγηση αυτών των προγραμμάτων ως προς την εκμάθηση ή μη των γνωστικών αντικειμένων για τα οποία σχεδιάστηκαν. Εστιάζει στην επιλογή όμως την υλοποίηση του προγράμματος υπό το πρίσμα της οικονομικής αποτελεσματικότητας του προγράμματος σε ότι αφορά στην βελτίωση του εισοδήματος των μεταναστών, χωρίς να υπεισέρχεται στις εξόχως σημαντικές εκπαιδευτικές πτυχές του. Αυτό οφείλεται στην αδήριτη πραγματικότητα που επιβάλλουν δύο παράγοντες:

- Το σημαντικό κόστος της εκπαίδευσης μιας μεγάλης ομάδας πληθυσμού με αυτές τις ιδιομορφίες και τις ανάγκες, όπως οι μετανάστες με στόχο την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και τη βελτίωση της εισοδηματικής τους κατάστασης. Συνεπώς, το προσδοκώμενο αποτέλεσμα δεν μπορεί παρά να έχει σχέση και με τα οικονομικά οφέλη για το σύνολο της κοινωνίας, αποδίδοντας στην προσπάθεια αυτή το χαρακτήρα κύριας επένδυσης με συγκεκριμένες δαπάνες και προσδοκώμενη απόδοση.
- Τα διαρκώς μειούμενα περιθώρια της χρηματοδότησης των δημόσιων πολιτικών, τα οποία επιβάλλουν την πιστοποίηση της αποτελεσματικότητας ανάλογων πολιτικών και αναδεικνύουν έναν οικονομικά πολλαπλασιαστικό αναπτυξιακό χαρακτήρα.

Στο επόμενο Κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι κύριοι τρόποι αξιολόγησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μετανάστες ανάλογων προγραμμάτων όπως προκύπτουν από την υφιστάμενη επιστημονική έρευνα, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η ύπαρξη ή μη των κατάλληλων μεθόδων για την εκτίμηση της επίπτωσής των προγραμμάτων στο εισόδημα των μεταναστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Μετανάστευση Και Εκπαίδευση

4.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο διαπιστώθηκε η ανάγκη αξιολόγησης της επίπτωσης που ασκεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Στο παρόν Κεφάλαιο γίνεται αρχικά αναφορά στην έννοια και τα είδη της αξιολόγησης. Στην συνέχεια αναλύονται οι τρόποι μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων και γίνεται αναφορά σε παρεμφερείς μελέτες οικονομικής επίπτωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σε μετανάστες.

4.2. Αξιολόγηση

Ο ορισμός της έννοιας αξιολόγηση, εμφανίζει τα ίδια προβλήματα με την προσπάθεια να οριστεί η ένταξη. Διαισθητικά στην καθημερινότητα, αξιολογούνται καταστάσεις, εκτιμάται το εύλογο ή μη της αξίας προϊόντων και υπηρεσιών και ως αποτέλεσμα αναπροσαρμόζονται ενέργειες και επανεκτιμώνται οι διαδικασίες. Τα τελευταία σαράντα χρόνια, υπήρξε σημαντική δραστηριότητα στην ανάπτυξη διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων και στην ανάδειξη ποικίλων πρακτικών, χρησιμοποιώντας εννοιολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία από το χώρο των κοινωνικών επιστημών.

Ο γενικότερος σκοπός των περισσότερων αξιολογήσεων ενός προγράμματος ή ενός έργου είναι η παροχή ανατροφοδότησης για το σύνολο των ενδιαφερομένων, μεταξύ των οποίων βρίσκονται διαχειριστές, χρηματοδότες, προσωπικό, και άλλα γενικώς όλοι όσοι σχετίζονται ή επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από την υλοποίησή του. Χρήσιμη καλείται η ανατροφοδότηση όταν συμβάλλει στην λήψη αποφάσεων που αφορούν στην εξέλιξη του, καθώς πρωταρχικός σκοπός της διαδικασίας αξιολόγησης είναι η βελτίωση του προγράμματος.

Η αποτίμηση αυτή, αφενός περιλαμβάνει την συστηματική και τεκμηριωμένη συλλογή ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων, και αφετέρου την κατάλληλη

επεξεργασία και σύγκριση τους με μετρήσιμους δείκτες και κριτήρια. Μέσω αυτής της πολυεπίπεδης διαδικασίας προκύπτουν στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για το εύρος επίτευξης σκοπών και στόχων του εκπαιδευτικού προγράμματος, και μια σειρά άλλων χρήσιμων συμπερασμάτων που είναι ικανά να υποστηρίξουν την λήψη αποφάσεων σε διοικητικά πλέον επίπεδα.

Η αποτίμηση της αξίας και της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων είναι απαραίτητη για:

(α) Την δικαιολόγηση της αρχικής πρωτοβουλίας και επένδυσης

(β) Την διασφάλιση της επίτευξης των στόχων του προγράμματος

(γ) Την βελτίωση των διαδικασιών και αποτελεσμάτων

(δ) Την λήψη αποφάσεων για την επέκταση, συνέχιση ή διακοπή του προγράμματος.

Ιδιαίτερα στην περίπτωση του υπό διερεύνηση προγράμματος της εκπαίδευσης σε θέματα τεχνολογίας, το αίτημα για σχετικές μελέτες και στοιχεία παρατίθεται σε μια σειρά από κείμενα και εκθέσεις στρατηγικού χαρακτήρα και περιεχομένου. Για παράδειγμα σε έκθεση του Institute for Prospective Technological Studies, αναφέρεται ότι τα στοιχεία και οι αναλύσεις για τις πολιτικές Υποστήριξης των Μεταναστών και των Μειονοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις Ψηφιακές Τεχνολογίες και τις σχετικές πρωτοβουλίες αποτελούν χρήσιμη πηγή γνώσης που βοηθά στο να καθοριστούν καλές πρακτικές και προτάσεις για μελλοντικές πρωτοβουλίες. Επίσης, στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι παρόμοια στοιχεία και πρωτοβουλίες είναι πολύ περιορισμένα (Kluzer et al., 2008). Σε κείμενο συμπερασμάτων της αρμόδιας Ευρωπαϊκής Επιτροπής επισημαίνεται ότι κρίνεται απαραίτητη η ανάπτυξη δεικτών και μηχανισμών αξιολόγησης σαφούς στόχευσης προκειμένου να χαραχθούν οι πολιτικές ένταξης, να αξιολογηθεί η πρόοδος τους και να καταστεί αποτελεσματικότερη η ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών (JHA Council, 2004).

Ανάλογη ανάγκη για μελέτες που αφορούν στην εκπαίδευση σε νέες τεχνολογίες και στον ρόλο που αυτές διαδραματίζουν στην οικονομική θέση των μεταναστών προκύπτει και από παρεμφερείς μελέτες (Garrido et al. 2009), ενώ

τονίζεται και η χρησιμότητά τους σε σχέση με την πληροφόρηση τόσο της κοινωνίας υποδοχής όσο και των ίδιων των μεταναστών (Picot, Hou, Coulombe, 2007).

4.3. Τρόποι μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Η παρούσα έρευνα εστιάζει το ενδιαφέρον της στην αξιολόγηση της εκπαίδευσης υπό το πρίσμα της επενδυτικής επιλογής. Η εκπαίδευση αποτελεί μια μορφή επένδυσης με χαρακτηριστικά παρόμοια με άλλες μορφές επενδύσεων. Τα κριτήρια που διέπουν κάθε απόφαση για επένδυση είναι το κόστος και η αναμενόμενη απόδοση. Ειδικά στην περίπτωση των ενηλίκων μεταναστών ως υποψηφίων εκπαιδευόμενων όπου το κόστος ευκαιρίας της εκπαίδευσης είναι υψηλό, αντιμετωπίζεται ως επενδυτικό αγαθό το οποίο διαμορφώνει ανθρώπινο κεφάλαιο που επιφέρει απόδοση σε όρους εισοδήματος και κέρδους.

4.3.1 Ανάλυση Κόστους – Ωφέλειας (Cost-benefit analysis)

Η ανάλυση κόστους - ωφέλειας (εφεξής CBA), η οποία ορισμένες φορές καλείται ανάλυση οφέλους-κόστους (BCA), είναι μια οικονομικού περιεχομένου διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως τόσο στο Δημόσιο όσο και στον Ιδιωτικό τομέα. Η CBA χρησιμοποιείται στην εκτίμηση του κατά πόσον ένα προτεινόμενο σχέδιο, πρόγραμμα ή πολιτική χρήζει υλοποίησης, ή προκειμένου να γίνει επιλογή μεταξύ διάφορων προτάσεων.

Στην ουσία αφορά στην σύγκριση του συνολικού αναμενόμενου κόστους της κάθε επιλογής προς το αναμενόμενο σύνολο των ωφελειών, προκειμένου να καταστεί σαφές το αν και κατά πόσο τα οφέλη υπερκαλύπτουν το κόστος. Στην μέθοδο αυτή, τα οφέλη και το κόστος εκφράζονται σε χρηματικές αξίες, ενώ λαμβάνεται υπόψη η διαχρονική αξία του χρήματος, έτσι ώστε όλες οι ροές οφέλους και κόστους κατά τη διάρκεια του υπό διερεύνηση προγράμματος (ροές οι οποίες συνήθως λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικές χρονικές στιγμές) να εκφράζονται στην «παρούσα αξία» τους (present value).

Η εφαρμογή της βεβαίως εγείρει διάφορους προβληματισμούς οι οποίοι άπτονται των θεμελιωδών μεγεθών που χρησιμοποιεί. Πολλές φορές είναι αδύνατο να αποτιμηθεί με οικονομικούς όρους μια αξία όπως για παράδειγμα εκείνη της ανθρώπινης ζωής ή της ποιότητας ζωής (για παράδειγμα σε περιπτώσεις αποτίμησης μιας ιατρικής θεραπείας). Πολλές φορές είναι ιδιαίτερα δύσκολη η εκτίμηση μεγεθών όπως το έμμεσο κόστος της παρακολούθησης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.

Επίσης η CBA προσπαθεί να εντάξει τα δεδομένα που αφορούν ροές κόστους και οφέλους που συντελούνται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές σε ένα κοινό χρονικό σημείο, μέσω της εκτίμησης της παρούσας χρηματικής τους αξίας, μετατρέποντας τις μελλοντικές αυτές ροές σε παρούσες αξίες χρησιμοποιώντας ένα κατάλληλα επιλεγμένο προεξοφλητικό επιτόκιο του οποίου το ύψος συχνά αμφισβητείται, αλλά ανάλογα με το μέγεθός του, το αποτέλεσμα της ανάλυσης διαφοροποιείται σημαντικά.

Η έννοια του κινδύνου και η τάση αποφυγής του θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του. Αρκετές φορές συνυπολογίζεται στο προεξοφλητικό επιτόκιο, αλλά σε πολλές περιπτώσεις εκτιμάται ξεχωριστά. Ακόμη, υπάρχουν περιπτώσεις όπου μια πιθανή απώλεια μπορεί να αποτελεί μεγαλύτερο πλήγμα από μία ίσης χρηματικής αξίας ωφέλεια. Στις περιπτώσεις αυτές μια απλή εκτιμώμενη απόδοση δεν μπορεί να αντισταθμίσει τον υποκρυπτόμενο κίνδυνο μιας αποτυχίας ενός προγράμματος. Βέβαια αυτό μπορεί να θεραπευτεί με μια ανάλυση ευαισθησίας (sensitivity analysis), η οποία αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο τα αποτελέσματα της μεθόδου επηρεάζονται από πιθανές αλλαγές των παραμέτρων της.

4.3.2 Ανάλυση Κόστους – Αποτελεσματικότητας (Cost-effectiveness analysis)

Η ανάλυση κόστους – αποτελεσματικότητας (εφεξής CEA) είναι μια μορφή οικονομικής ανάλυσης που συγκρίνει τις δαπάνες και τα αποτελέσματα δύο ή περισσότερων σχεδίων δράσης. Η CEA διακρίνεται από την CBA, η οποία ορίζει με όρους χρήματος το αποτέλεσμα του υπό εξέταση προγράμματος. Η CEA χρησιμοποιείται συχνά στον τομέα των υγειονομικών υπηρεσιών και γενικώς όπου δεν είναι ηθικό ή ενδεδειγμένο να αποδίδονται χρηματικές αξίες σε πιθανές επιπτώσεις εξαιτίας της υιοθέτησης της μίας ή της άλλης εναλλακτικής πρότασης.

Η χαρακτηριστική μορφή της CEA είναι εκείνη ενός κλάσματος του οποίου ο αριθμητής είναι το κόστος και ο παρονομαστής το όφελος. Καθώς η συγκεκριμένη ανάλυση χρησιμοποιείται ευρέως στην Οικονομική της υγείας εκφράζεται ως αναλογία στην οποία ο παρονομαστής είναι ένα όφελος από μια θεραπεία (όπως έτη ζωής, πρόωρες γεννήσεις που αποτρέπονται, αύξηση προσδόκιμου ζωής) και ο αριθμητής είναι το κόστος που συνδέεται με το κέρδος αυτό.

4.3.3. Ανάλυση Οικονομικών Επιπτώσεων (Economic impact analysis)

Η Ανάλυση Οικονομικών Επιπτώσεων (εφεξής EIA) εξετάζει την επίδραση μιας πολιτικής, ενός προγράμματος, ενός έργου, μιας δραστηριότητας ή ενός γεγονότος στην οικονομία μιας δεδομένης περιοχής. Η περιοχή μπορεί να κυμανθεί από μια γειτονιά ως και το σύνολο της ανθρωπότητας. Οι οικονομικές επιπτώσεις εκφράζονται συνήθως σε μεταβολές στην οικονομική ανάπτυξη, την παραγωγή, την απασχόληση, το εισόδημα κ.α.

Η EIA συνήθως μετρά ή εκτιμά το επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας σε μία δεδομένη στιγμή με το υπό διερεύνηση πρόγραμμα ή την πολιτική να έχει ήδη υλοποιηθεί, και υπολογίζει τη διαφορά που θα προέκυπτε εάν το πρόγραμμα ή η πολιτική δεν υλοποιείτο. Αυτή η ανάλυση μπορεί να γίνει είτε εκ των προτέρων ή εκ των υστέρων. Η EIA μπορεί να εφαρμοστεί στην ανάλυση της οικονομικής συμβολής μιας δεδομένης δραστηριότητας ή ενός κλάδου στην υπάρχουσα τοπική οικονομία.

Η EIA αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, προκειμένου να αποσαφηνίσει τις συνολικές επιδράσεις από την εφαρμογή ενός προτεινόμενου αναπτυξιακού έργου. Επίσης, υιοθετείται συνήθως όταν εγείρονται ζητήματα εξαιτίας των πιθανών οικονομικών συνεπειών μιας προτεινόμενης πολιτικής ή έργου.

Η EIA διαφέρει από τη CBA χάρη στην μεγαλύτερη προοπτική χρήσης της στην οικονομική ανάλυση. Δύναται να αποτιμήσει τα αποτελέσματα μιας ενδεχόμενης αλλαγής της έδρας μιας επιχείρησης και την συνεπαγόμενη μεταβολή του πολλαπλασιαστή δαπανών σε μια συγκεκριμένη περιοχή, ενώ η CBA συνήθως δεν περιορίζεται σε μία ορισμένη περιοχή, μην λαμβάνοντας έτσι υπόψη τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα. Η

CBA, εντούτοις, έχει τη δυνατότητα να συμπεριλαμβάνει και μη αμιγώς οικονομικά μεγέθη, όπως ήδη εξηγήθηκε.

4.3.4 Απόδοση της επένδυσης (*Return on Investment*)

Η απόδοση της επένδυσης στην εκπαίδευση (εφεξής ROI) χρησιμοποιείται από περισσότερους 2000 οργανισμούς παγκοσμίως. Η εφαρμογή της εκτείνεται τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα. Το ενδιαφέρον επίσης των κυβερνήσεων και των φορολογουμένων είναι έντονο σε χώρες με υψηλή διοικητική ικανότητα όπως οι Η.Π.Α και η Μεγάλη Βρετανία.

Η μεθοδολογία υπολογισμού της απόδοσης της επένδυσης αναλύεται ως εξής:

1. Αρχικά αναπτύσσονται οι στόχοι του προγράμματος, ενώ σχεδιάζονται τα πλάνα αξιολόγησης και τα βασικά δεδομένα. Στη συνέχεια στο στάδιο της συλλογής στοιχείων συλλέγονται τα οικονομικά δεδομένα, τόσο κατά την υλοποίηση του προγράμματος όσο και μετά την ολοκλήρωσή του.
2. Στο επόμενο στάδιο, δηλαδή κατά την ανάλυση των δεδομένων, με τις κατάλληλες μεθόδους απομονώνονται οι επιδράσεις από τα προγράμματα από τις λοιπές τυχόν επιδράσεις και όσες είναι ανάλογου περιεχομένου μετατρέπονται σε χρηματικές αξίες και οι υπόλοιπες καταγράφονται ως άυλα οφέλη.
3. Έχοντας στο στάδιο αυτό υπολογίσει το συνολικό κόστος του προγράμματος υπολογίζεται ο συντελεστής ROI. Το αποτέλεσμα αυτό το οποίο και αποτελεί το μέτρο αξιολόγησης αποτελεί και την αναφορά επιτυχίας ή μη αυτού του προγράμματος.

Προκειμένου να υπολογιστεί η απόδοση της εκπαίδευσης θα πρέπει να προσδιοριστεί με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια το κόστος της και το χρονικό διάστημα στο οποίο αναμένεται να αποδώσει. Το κόστος μιας τέτοιας διαδικασίας, θα το διακρίνουμε σε Άμεσο και Έμμεσο κόστος. Άμεσο κόστος είναι αυτό του προσωπικού το οποίο υποστηρίζει τα προγράμματα, το κόστος σχεδιασμού, ανάπτυξης, εγκατάστασης και λειτουργίας των απαραίτητων υπολογιστικών συστημάτων και εφαρμογών, τα οποία όμως ξεπερνούν τη διάρκεια ενός μόνο διδακτικού έτους και ενός μόνο προγράμματος. Επίσης υπάρχει το κόστος για τη

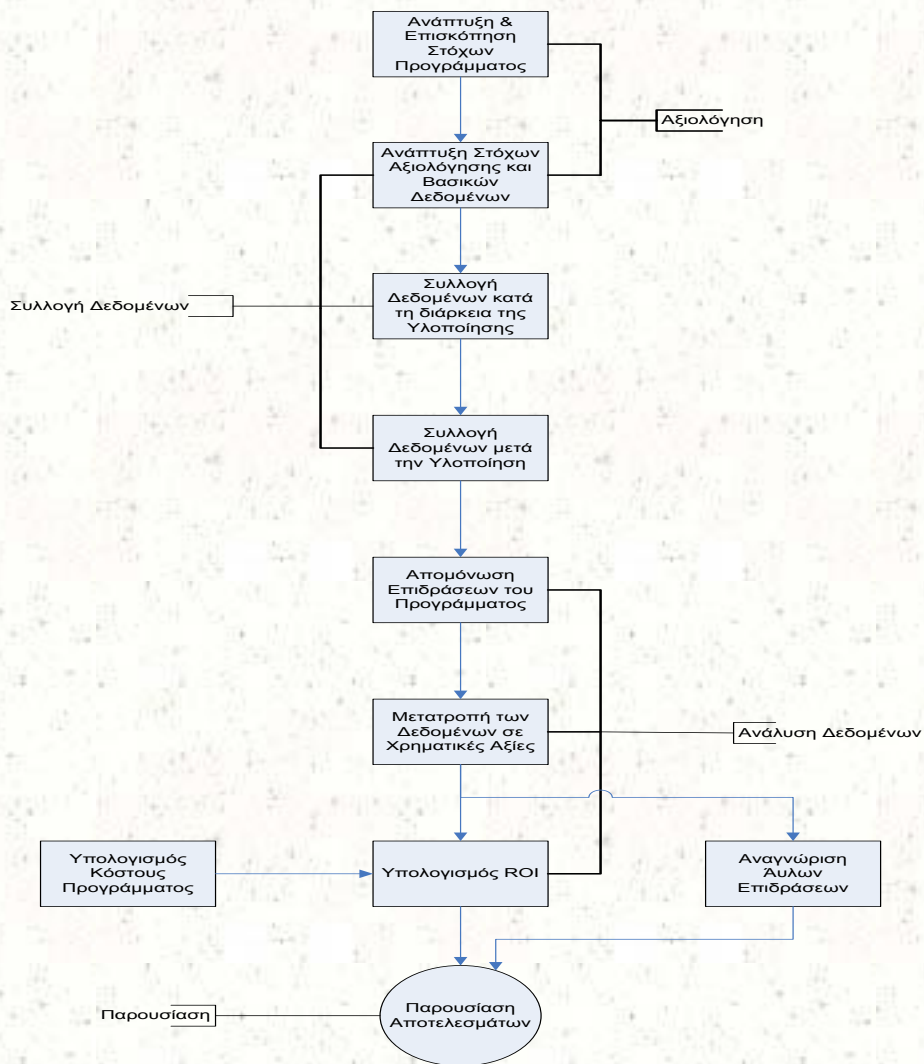
στέγαση και την συντήρηση των κτιριακών υποδομών που απαιτούνται για συγκεκριμένα προγράμματα, του εκπαιδευτικού υλικού και της διοικητικής υποστήριξης. Άλλα κόστη τα οποία δεν λαμβάνονται γενικότερα υπόψη και είναι γνωστά ως έμμεσα, όπως η εναλλακτική απασχόληση αντί της παρακολούθησης και η απώλεια εισοδήματος ως κόστος ευκαιρίας.

Η αξιολόγηση ROI γίνεται σε πέντε επίπεδα:

- Μέτρηση της αντίδρασης των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και περιγραφή του προγράμματος εφαρμογής του
- Μέτρηση των μεταβολών των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων των συμμετεχόντων
- Μέτρηση των μεταβολών στη εργασιακή συμπεριφορά και σε συγκεκριμένες εφαρμογές
- Μέτρηση της επίδρασης του προγράμματος στην επιχείρηση
- ROI: Σύγκριση της χρηματικής αξίας των αποτελεσμάτων με τα κόστη του προγράμματος, εκφραζόμενη συνήθως ως ποσοστό

$$ROI = \frac{\text{Οφέλη Προγράμματος} - \text{Κόστη Προγράμματος}}{\text{Κόστη Προγράμματος}} \times 100$$

Η διαδικασία αποτίμησης της Απόδοσης της Επένδυσης παρίσταται σχηματικά στο κάτωθι σχήμα.

Διάγραμμα 4.1: Περιγραφή Λειτουργίας Μοντέλου ROI

Πηγή: Return On Investment, Phillips, J., 2003

4.4. Μελέτες μέτρησης οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μετανάστες

Όπως είναι αντιληπτό από τα ανωτέρω, η μέτρηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελεί ζητούμενο για όλους τους ενδιαφερόμενους. Τον φορέα της εκπαίδευσης, τους χρηματοδότες, τους εκπαιδευόμενους, το κοινωνικό σύνολο όταν πρόκειται για υλοποίηση δημόσιας πολιτικής. Ιδιαίτερα στην περίπτωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μετανάστες, των οποίων το αντικείμενο διαφοροποιείται από εκείνο της εκμάθησης

της γλώσσας της χώρας – υποδοχής, η αναγκαιότητα τους θα πρέπει να αιτιολογείται επαρκώς.

Την τρέχουσα περίοδο, η οποία χαρακτηρίζεται από γενικευμένη οικονομική δυσπραγία και περιστολή των δημοσίων δαπανών, γίνεται ακόμη πιο επιτακτική η ανάγκη της επιβεβαίωσης της οικονομικής βιωσιμότητας των προγραμμάτων αυτών ή η απτή απόδειξη της συμβολής τους στην ουσιαστική βελτίωση των εκπαιδευομένων. Καθώς η κοινωνική και οικονομική ένταξη των μεταναστών παραμένει ως μέγιστο θέμα κοινωνικού ενδιαφέροντος, σε όλες τις κοινωνίες εξακολουθεί να βρίσκεται στο επίκεντρο της κρατικής κοινωνικής πολιτικής.

Στην προσπάθεια της διερεύνησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων τεχνολογικού περιεχομένου για μετανάστες έχουν συνταχθεί μελέτες οι οποίες προσεγγίζουν το θέμα από διάφορες κατευθύνσεις και ανάλογα με το περιεχόμενο του προγράμματος επί του οποίου εστιάζονται. Στο παρόν Κεφάλαιο παρατίθενται ορισμένες από τις κυριότερες παρεμφερείς αναφορές στις οποίες εκτίθενται ο σκοπός, το αντικείμενο δηλαδή διερεύνησης τους, η μέθοδος η οποία ακολουθήθηκε και τα κυριότερα ευρήματά τους. Με τον τρόπο αυτό, θα αναδειχθεί τόσο η έκταση του ερευνητικού πεδίου της παρούσας μελέτης, όσο και το ερευνητικό κενό το οποίο καλύπτει.

Η επιστημονική ερευνητική προσπάθεια που έχει αναληφθεί από οικονομολόγους και κοινωνιολόγους ανά τον κόσμο στοχεύει στο να αναδείξει τα θέματα της ένταξης των μεταναστών, όπως η έρευνα η οποία διενεργήθηκε με στόχο τη διερεύνηση του αντίκτυπου ενός προγράμματος εισαγωγής στις βασικές τεχνολογικές δεξιότητες. Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε στο να βοηθήσει τους ισπανόφωνους μετανάστες γονείς στην εκμάθηση και χρήση της τεχνολογίας με στόχο την οικογενειακή πρόοδο, κάτι δηλαδή το οποίο προσομοιάζει με το εγχώριο παράδειγμα της δομής των Σχολείων Γονέων, αφητηρία της ερευνητικής προσπάθειας ήταν, η διαπίστωση των επιπτώσεων του τεχνολογικού αναλφαβητισμού των Ισπανόφωνων οικονομικών μεταναστών στην οικονομική και κοινωνική τους ζωή (Rivera, 2008).

Το υφιστάμενο τεχνολογικό χάσμα μεταξύ του ημεδαπού πληθυσμού και των μεταναστών έχει ως αποτέλεσμα την μη ισότιμη πρόσβαση σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες αλλά και τις μειωμένες οικονομικές επιδόσεις τους (U.S. Department of

Commerce, 1999). Το χάσμα αυτό οδηγεί τελικά στην κοινωνική περιθωριοποίηση και περαιτέρω επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης των μεταναστών. Το ενδιαφέρον στην έρευνα αυτή είναι ότι το 55% των μεταναστών στο Χιούστον (Η.Π.Α.), της πόλης στην οποία εστιάστηκε η συγκεκριμένη μελέτη έχουν εκπαίδευση γυμνασίου, ενώ στην ίδια μελέτη αναφέρεται αποτέλεσμα άλλης έρευνας σύμφωνα με την οποία οι εκπαιδευτικές επιδόσεις των τέκνων των μεταναστών – οι οποίοι ανέρχονται στο ένα τρίτο του πληθυσμού – είναι πολύ χειρότερες σε σχέση με εκείνες των υπολοίπων. Το χαμηλό αυτό επίπεδο εκπαίδευσης σε συνδυασμό με την έλλειψη τεχνολογικών δεξιοτήτων σε ένα περιβάλλον που έχει καταστήσει τη βασική γνώση υπολογιστών θεμελιώδη στην ακαδημαϊκή και επαγγελματική επιτυχία ενός προσώπου καθιστά την θέση τους ακόμη πιο μειονεκτική.

Η μελέτη αυτή περιελάμβανε την χρήση δύο ερωτηματολογίων. Το πρώτο ερωτηματολόγιο εξέτασε την προέλευση των συμμετεχόντων καθώς την εκπαιδευτική και επαγγελματική εμπειρία για των συμμετεχόντων και το βαθμό εξοικείωσής τους με την τεχνολογία. Το δεύτερο αναπτύχθηκε με στόχο να διερευνήσει τις στάσεις, τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για την τεχνολογία και τις δεξιότητές τους. Χρησιμοποιήθηκαν Paired sample t-tests για τη διερεύνηση των pre και post αναλύσεων για τη διερεύνηση της επίπτωσης της τεχνολογίας στους εκπαιδευθέντες. Το κύριο συμπέρασμα ήταν ότι οι συμμετέχοντες έκριναν ως θετικές τις επιπτώσεις που είχε στη ζωή τους το πρόγραμμα συγκεκριμένο πρόγραμμα, το οποίο οι ερευνητές θεωρούν ότι επέτυχε στον στόχο του, δηλαδή τη βασική τεχνολογική εκπαίδευση των γονέων μεταναστών.

Η περαιτέρω ανάλυση και συμπερασματολογία τους καταδεικνύει το ότι η σημασία του προγράμματος δεν εξαρτάται μόνο από την επιτυχία του να διδάξει τις δεξιότητες υπολογιστών στους μετανάστες γονείς. Πολλοί από τους εκπαιδευθέντες έχουν πλέον επικερδέστερη απασχόληση και νέες ευκαιρίες για δια βίου μάθηση ως συνέπεια του συγκεκριμένου προγράμματος. Αυτές οι ευκαιρίες εργασίας έχουν δημιουργήσει τις νέες προϋποθέσεις για καλύτερη απασχόληση και επαγγελματική σταδιοδρομία για τους εκπαιδευθέντες.

Μια άλλη μελέτη εστιάστηκε στο Πρόγραμμα “Plugged In” που υλοποιήθηκε στο φτωχότερο μέρος της Σίλικον Βάλεϋ (Καλιφόρνια, Η.Π.Α.) ως πρότυπο της δημόσιας πολιτικής επέμβασης που στοχεύει στις χαμηλού εισοδήματος κοινότητες . Αυτό το

πρόγραμμα είχε ως στόχο να υπερνικήσει την ένδεια και την ανισότητα. Το Πρόγραμμα «Plugged In» αναγνωρίζεται σύμφωνα με την συντάκτη της συγκεκριμένης έρευνας (Gordo, 2003) ως το πιο καινοτόμο στην χώρα και έχει ιστορία άνω των δέκα ετών. Στην μελέτη αυτή εξετάστηκε ένας πληθυσμός με μεγάλες διαφοροποιήσεις σε οικονομικό και εθνολογικό υπόβαθρο.

Η ερευνητική ερώτηση στην οποία απαντά είναι εκείνη της διευκρίνησης για το ποιες είναι οι διαδικασίες από τις οποίες οι φτωχοί μπορούν να ωφεληθούν από τη χρήση των ΤΠΕ και ως μέθοδος χρησιμοποιήθηκε η επαγγελματική και κοινωνική εξέλιξη των εκπαιδευθέντων σε αυτό. Το συμπέρασμα αυτής της έρευνας είναι ότι αυτή η περιπτώσιολογική μελέτη αποδεικνύει ότι ανάλογα προγράμματα έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη στο κοινοτικό επίπεδο. Από τους προβληματισμούς τους οποίους διατυπώνουν οι ερευνητές, ο κυριότερος είναι εκείνος ο οποίος ανακύπτει εξαιτίας της διαπίστωσης ότι οι δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες για να επεκταθεί η πρόσβαση στην τεχνολογία των εισοδηματικά ασθενέστερων μέσω ανάλογων προγραμμάτων είναι υπό διερεύνηση.

Μία άλλη έρευνα η οποία έχει ασχοληθεί με την χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του εισοδήματος μέσω της σύγκρισης ημεδαπών και μεταναστών είναι εκείνη των Chiswick και Miller (2005). Η έννοια του υπολογιστή ως δημόσιο αγαθό χρησιμοποιείται προκειμένου να καθορίσει την απαίτηση για υπολογιστές για οικιακή χρήση. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται αφορούν ημεδαπούς και μετανάστες και αντλούνται από τη Γενική Απογραφή του 2001 στην Αυστραλία.

Τα ευρήματα των Ono και Zavodny (2007), οι οποίοι εξέτασαν την έκταση και τις αιτίες των ανισοτήτων στην χρήση των ΤΠΕ μεταξύ ημεδαπών και μεταναστών στις ΗΠΑ, εστιάζοντας όμως στη γνώση της αγγλικής γλώσσας, μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου προηγούμενης έρευνας και εκτίμησης με πολυπαραγοντική λογιστική παλινδρόμηση (logistic regression) και χρήση ψευδομεταβλητών κατέδειξαν ότι οι μετανάστες είχαν σημαντικά λιγότερες πιθανότητες να έχουν πρόσβαση στη χρήση υπολογιστή και του Διαδικτύου.

Επιπλέον, το ψηφιακό χάσμα διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Οι μετανάστες και ημεδαποί που ζουν σε Ισπανόφωνες περιοχές έχουν λιγότερες πιθανότητες από τα άτομα που ζουν σε αγγλόφωνες να έχουν πρόσβαση στη χρήση

της πληροφορικής. Πάντως και από την έρευνα αυτή, προκύπτει ότι η γνώση της αγγλικής συνδέεται θετικά με την χρήση των ΤΠΕ.

Τα ευρήματα είναι ενδιαφέροντα και αποδίδονται στα διαφορετικά κριτήρια για τις δύο χώρες, με την Αυστραλία να δίνει περισσότερο βάρος στις δεξιότητες και τις ΗΠΑ στην οικογενειακή επανένωση (Antecol, Cobb-Clark, και Trejo 2003). Επιπλέον, μελέτη από εννέα χώρες του πρώην σοβιετικού μπλοκ δείχνει ότι οι εργαζόμενοι οι οποίοι μιλούν αγγλικά είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν υπολογιστές (και να κερδίσουν μια αρκετά μεγάλη πριμοδότηση για το λόγο αυτό) (Kuku, Orazem, και Singh 2007). Η αξιολόγηση και κατανόηση του ψηφιακού χάσματος μεταξύ των μεταναστών είναι σημαντική τόσο για ακαδημαϊκούς όσο και για πολιτικούς λόγους.

Στην έρευνά τους, οι Roman και Voicu, η οποία αφορούσε Ρουμάνους μετανάστες και την επίδραση του μεταναστευτικού φαινομένου στη ρουμανική οικονομική και κοινωνική ζωή μετά την εισδοχή της Ρουμανίας στην ΕΕ, ασχολούνται κυρίως με το φαινόμενο της προσωρινής μετανάστευσης (δηλαδή της σχετικά σύντομης παλιννόστησης των μεταναστών ρουμανικής υπηκοότητας) και τη συμβολή του στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων λόγω του υψηλότερου επιπέδου της τεχνολογικής ανάπτυξης στην χώρα υποδοχής. Χρησιμοποιούν ένα γραμμικό υπόδειγμα στο οποίο το εισόδημα είναι η εξαρτημένη μεταβλητή και ως ανεξάρτητες μεταβλητές η επαγγελματική εμπειρία, εκπαίδευση, δεξιότητες υπολογιστών, γνώση ξένων γλωσσών. Τα ευρήματά αυτής της έρευνας καταδεικνύουν ότι η εμπειρία της προσωρινής μετανάστευσης στο εξωτερικό έχει θετικές επιπτώσεις στο εισόδημά τους μετά την παλιννόστηση.

Ως κύριος παράγοντας βελτίωσης του εισοδήματος αναδεικνύεται αυτός της εκπαίδευσης καθώς όσο αυξάνεται ο αριθμός των ετών σχολικής εκπαίδευσης αυξάνεται και το εισόδημα των ατόμων του υπό εξέταση δείγματος. Σύμφωνα με τα ευρήματα της ίδιας έρευνας, το εισόδημα επηρεάζεται θετικά εξαιτίας της ύπαρξης δεξιοτήτων στην χρήση υπολογιστών και την επαγγελματική εμπειρία. Αυτό το οποίο δεν διευκρινίζεται από την συγκεκριμένη έρευνα και απομένει ανοικτό σε περαιτέρω διερεύνηση είναι το εάν αυτή η θετική σχέση μεταξύ εισοδήματος και γνώσης χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών όταν οι δεξιότητες αυτές έχουν αποκτηθεί

στην χώρα υποδοχής και εάν αυτή η σχέση ισχύει και κατά τη διάρκεια παραμονής και εργασίας στην χώρα υποδοχής.

Μία ακόμα μελέτη η οποία εξετάζει την επίπτωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων τεχνολογικού περιεχομένου σε γειτονιές μεταναστών με χαμηλό εισόδημα είναι εκείνη των Groeneveld και Haché (2008). Τα περισσότερα προγράμματα έχουν ως στόχο την εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών με στόχο την εύρεση κενών θέσεων εργασίας, την αύξηση δηλαδή της επαγγελματικής κινητικότητας των μεταναστών. Αφόρμηση της έρευνας αυτής είναι το γεγονός ότι πολλοί μετανάστες δεν βρίσκουν κανονικές θέσεις εργασίας παρά το ότι διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν το φάσμα της φτώχειας και τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού.

Ειδικά στα πρώτα στάδια της μετανάστευσης, η έλλειψη γλωσσικών δεξιοτήτων και η έλλειψη αναγνώρισης των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Επιπροσθέτως οι βασικές γνώσεις χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών σήμερα είναι μια σχεδόν απαραίτητη προϋπόθεση για την εύρεση εργασίας και ολόένα αυξάνεται ο αριθμός των επαγγελματιών που απαιτούν τέτοιες δεξιότητες, χωρίς να διαφεύγει της προσοχής ότι οι ικανότητες δεν είναι οι μόνες απαιτήσεις.

Η έρευνα αυτή χρησιμοποίησε ερωτηματολόγια τα οποία ελήφθησαν είτε τηλεφωνικά είτε δια ζώσης. Εξετάστηκε ένα ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών με βάση τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών για μετανάστες και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε.. Ακολούθησε βαθύτερη έρευνα και ανάλυση των εθνικών πολιτικών, ζητήματα προσφοράς και ζήτησης και περιπτώσιολογικές μελέτες σε τέσσερις χώρες: Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο. Στην μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια και ως εργαλείο ανάλυσης η περιγραφική στατιστική.

Τα ευρήματα της έρευνας αυτής καταδεικνύουν ότι η συμβολή αυτών των προγραμμάτων στις συνθήκες διαβίωσης των εκπαιδευθέντων φαίνεται να είναι μάλλον χαμηλή. Ωστόσο, πρέπει κανείς να θεωρήσει ότι οι άνθρωποι που αποκτούν νέες θέσεις εργασίας χάρη στις νέες ικανότητες που απέκτησαν συχνά μετακινούνται

σε καλύτερες περιοχές. Δεύτερον, η κατάσταση της γειτονιάς θα μπορούσε να είναι ακόμη κρισιμότερη εάν δεν είχαν ληφθεί αυτές οι πρωτοβουλίες.

Η ανάλυση περιπτώσεων αποδεικνύει ότι τα εν λόγω εμπόδια μπορούν να ξεπεραστούν και η απόκτηση δεξιοτήτων σε ΤΠΕ μπορούν να οδηγήσουν σε επιτυχή σταδιοδρομία. Αυτά τα παραδείγματα δεν μπορούν να γενικευθούν και χρειάζεται περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις προϋποθέσεις και τη συμβολή των ΤΠΕ για την επιτυχή οικονομική συμμετοχή των μεταναστών.

Μία νεώτερη έρευνα εξετάζει την σχέση μεταξύ της ανάπτυξης ανθρωπίνου κεφαλαίου και της δυνατότητας χρήσης Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (εφεξής ΤΠΕ) και τον τρόπο με τον οποίο αυτή επιδρά στις επιδόσεις των μεταναστών (Hamel, J., 2009). Καθώς εξετάζει το πώς οι μετανάστες χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ και τη σημασία τους στην ζωή τους, στρέφεται στο πώς η χρήση αυτή επηρεάζει την κοινωνική κινητικότητα και την χρησιμότητά της στη νόμιμη αλλά και την παράνομη μετανάστευση, στη διατήρηση των οικογενειακών δεσμών και της πολιτιστικής ταυτότητας. Αν και αποτελεί μία βιβλιογραφική Επισκόπηση ανιχνεύοντας ουσιαστικά το συγκεκριμένο ερευνητικό πεδίο, αναδεικνύει την διαφορά στην ικανότητα χρήσης των ΤΠΕ ανάλογα με το εισόδημα και την προέλευση των μεταναστών, τονίζοντας για μία ακόμη φορά την σχέση μεταξύ οικονομικής ευημερίας και τεχνολογικού αλφαριθμητισμού.

Σε έκθεση αξιολόγησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικες μετανάστες της Οργάνωσης HOPE η οποία εδρεύει στο Detroit των Ηνωμένων Πολιτειών και η οποία έχει ως αντικείμενο την καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού μέσω της παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε μετανάστες και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (Hollenbeck, K. 2007), εξετάστηκε η σχέση της επιτυχούς παρακολούθησης αυτών των προγραμμάτων και της επαγγελματικής τους εξέλιξης.

Υιοθετήθηκε η προσέγγιση της χρήσης μιας ομάδας εκπαιδευθέντων ως ομάδας ενδιαφέροντος και μίας ομάδας ελέγχου με ανάλογα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ως δείκτες επιτυχίας σε σχέση με την ένταξη στην αγορά εργασίας χρησιμοποιήθηκαν η απασχολησιμότητα, σχέση προηγούμενης εκπαίδευσης και αντικειμένου εργασίας, ο χρόνος ανεργίας, οι ώρες απασχόλησης, ο μισθός και το εισόδημα, κινητικότητα και το εκπαιδευτικό υπόβαθρο. Χρησιμοποιήθηκε ως μέθοδος εκτίμησης μια

παλινδρόμηση probit regression, μέθοδος η οποία και κατά τους αναλυτές έχει το μειονέκτημα της μη γραμμικότητας της εξεταζόμενης συνάρτησης γεγονός που καθιστά δύσκολη την αποτίμηση με οικονομικούς όρους της μεταβολής σε κάποια από τις ανεξάρτητες μεταβλητές.

Αν και τα προγράμματα αυτά δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε μετανάστες και αφορούν μόνο μια πόλη, τα ευρήματά της δίνουν έναυσμα για προβληματισμό καθώς όπως προκύπτει από αυτά η απασχολησιμότητα των εκπαιδευθέντων σε βασικές δεξιότητες χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών ήταν κατά 10% υψηλότερη εκείνης της ομάδας ελέγχου. Αντίθετα, τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση με το εισόδημα δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικά.

Ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης στην σχέση μεταξύ της εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών είναι εκείνος ο οποίος παρουσιάζεται στην μελέτη των Falk, Lalive και Zweimüller (2004). Στην μελέτη αυτή, προτείνεται μια νέα προσέγγιση για την αξιολόγηση ενός προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, η οποία επιτρέπει τον προσδιορισμό της αιτιώδους συνάφειας ενός προγράμματος κατάρτισης με την πιθανότητα των εκπαιδευθέντων να προσκληθούν σε συνέντευξη εργασίας.

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η αποτύπωση αυτής της σχέσης, οι ερευνητές χρησιμοποίησαν ερωτηματολόγια από συμμετέχοντες εκπαιδευθέντες, οι οποίοι συγκατατέθηκαν στην συμμετοχή τους στην έρευνα. Η μελέτη αυτή πραγματοποιήθηκε στη Ζυρίχη μεταξύ Δεκεμβρίου 1999 και Μαρτίου 2000 και σε δείγμα περίπου 100 ατόμων που έπαιρναν μέρος σε συνολικά 12 μαθήματα πληροφορικής.

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι αυτή η προσέγγιση στην αξιολόγηση του προγράμματος δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντικά ευρήματα τουλάχιστον για τα υπό εξέταση προγράμματα. Η σχέση της επιτυχούς παρακολούθησης του προγράμματος με την πρόσκληση σε συνέντευξη εργασίας προκύπτει αρνητική, αλλά στατιστικά ασήμαντη. Στο ερώτημα για το ποιές ακριβώς είναι οι επιπτώσεις της καλλιέργειας των δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, η έρευνα αυτή δεν απαντά με τρόπο οριστικό. Μέσω όμως αυτής της προσέγγισης και καθώς τα ατομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση)

είναι γνωστά δίνεται τη δυνατότητα να εντοπιστούν τα άτομα για τα οποία η συνεισφορά του προγράμματος είναι ευεργετική, ουδέτερη ή ακόμη και αντιπαραγωγική, να αναδειχθεί δηλαδή το προφίλ του «ιδανικού εκπαιδευόμενου».

Στην έκθεση των Caidi, Longford, Allard και Dechief (2007), προς την κυβέρνηση του Καναδά (Strategic Policy Research Directorate of Human Resources and Social Development), η οποία αφορά στην εξέταση της χρήσης των ΤΠΕ από τους μετανάστες ανάλογα με το στάδιο της εγκατάστασης, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο οι διαφορετικές χρήσεις των ΤΠΕ επηρεάζουν την κοινωνική ενσωμάτωση (π.χ. προετοιμασία για την απασχόληση, την επέκταση της κοινωνικής δικτύωσης).

Εξετάζεται επίσης το πώς το υπόβαθρο των μεταναστών και ο τρόπος εισόδου (προσφύγων, οικονομική μετανάστευση, οικογενειακή επανένωση) αποτελούν περαιτέρω μεταβλητές που επηρεάζουν τη χρήση των ΤΠΕ. Ως κύριο εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη και η βιβλιογραφική επισκόπηση .

Το πιο ενδιαφέρον συμπέρασμα το οποίο προκύπτει είναι εκείνο το οποίο αναφέρει ότι αν και πολλοί μετανάστες είναι εξοικειωμένοι με τις ΤΠΕ, όταν φθάνουν στον Καναδά, απαιτείται η εκ νέου κατάρτισή τους στην χρήση των ΤΠΕ. Επίσης, χρήζουν κατάρτισης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών οι μετανάστες οι οποίοι εισέρχονται με το καθεστώς της οικογενειακής επανένωσης και οι χαρακτηριζόμενοι ως πρόσφυγες.

Σε ακόμη μία έρευνα σχετική με την ένταξη των μεταναστών στην Καναδική Κοινωνία η Kaida (2008) διερευνώνται οι παράγοντες που συμβάλλουν στην οικονομική ανέλιξη και συνακόλουθη έξοδο από τη φτώχεια των μεταναστών που έφτασαν στις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Οι δύο προσεγγίσεις οι οποίες διερευνώνται είναι οι εξής:

- Επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο μετά τη μετανάστευση και
- Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινωνίας προέλευσης.

Καθώς τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επαρκούν για την ανάλυση χρονολογικής σειράς, λόγω έλλειψης ικανού βάθους χρόνου, υιοθετείται η προσέγγιση της Ανάλυσης Δεδομένων Πίνακα (Panel Data). Χρησιμοποιείται ένα πολυμεταβλητό γραμμικό υπόδειγμα στο οποίο οι ανεξάρτητες μεταβλητές, είναι οι εξής:

- Ηλικία κατά τη στιγμή της μετανάστευσης
- Κατηγορία μετανάστευσης
- Επίπεδο της σχολικής εκπαίδευσης κατά την άφιξη
- Πρώτος τόπος κατοικίας κατά την μετανάστευση
- Ύπαρξη γάμου
- Επαγγελματική εμπειρία πριν από την μετανάστευση.

Το κυριότερο εύρημα είναι ότι η συσσώρευση του ανθρώπινου κεφαλαίου μετά τη μετανάστευση, η οποία μεταφράζεται ως η κατάρτιση σε δεξιότητες οι οποίες βοηθούν στην ταχύτερη ένταξη στην αγορά εργασίας, τα μαθήματα της αγγλικής γλώσσας και η επαγγελματική εμπειρία, αυξάνουν τις πιθανότητες εξόδου από τη φτώχεια. Εκτός της επαγγελματικής εμπειρίας, η οποία εκφεύγει της πολιτικής ένταξης, το συγκεκριμένο συμπέρασμα καταδεικνύει την χρησιμότητα της επένδυσης στην ανάπτυξη του μεταναστευτικού ανθρώπινου κεφαλαίου.

Δεύτερον, αν και οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, οι επιπτώσεις της επισκιάζονται από τα αποτελέσματα των σχετικών δομών της χώρας υποδοχής. Τέλος, ορισμένες εθνοτικές μειονότητες (χώρες της Αφρικής, Αραβικές χώρες, Δυτική Ασία, Καραϊβική) είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν προβλήματα εξόδου από την φτώχεια, γεγονός που υποδηλώνει τις αρνητικές επιπτώσεις της εθνοτικής διαστρωμάτωσης, φαινομένου το οποίο περιγράφηκε στο Κεφάλαιο 3 της παρούσας έρευνας.

4.5. Οικονομική αποτελεσματικότητα εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την τεχνολογία στην Ελλάδα.

Όπως προκύπτει από την παρουσίαση των μεθόδων αξιολόγησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας, τα διεθνή και εγχώρια οικονομικά δεδομένα και την παρατεθείσα σχετική βιβλιογραφία δεν προκύπτει κοινή θέση ή στάση μεταξύ των εμπλεκόμενων φορών, δημόσιων ή ιδιωτικών και των ερευνητών για την υιοθέτηση ενός κοινού προτύπου αξιολόγησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Στην ελληνική πραγματικότητα ελάχιστες προσπάθειες έχουν καταβληθεί προκειμένου να αποτιμηθεί η οικονομική αποτελεσματικότητα και η βιωσιμότητα εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Πέρα μιας μελέτης βιωσιμότητας η οποία συντελέστηκε στο πλαίσιο του Έργου «Εκπόνηση Μελέτης Βιωσιμότητας: Η προοπτική εξέλιξης των προγραμμάτων Δια Βίου Εκπαίδευσης στην Ελλάδα», το οποίο εντάσσεται στο «Προγράμματα Διά Βίου Εκπαίδευσης στα Κ.Ε.Ε. και στο Κ.Ε.Ε.ΕΝ.ΑΠ.» του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων και την περαιτέρω ανάλυση των σχετικών ευρημάτων της (Tsoukalas, Korres, Retalis, Georgiakakis, Parageorgiou, 2009), απουσιάζει μια συστηματική μελέτη της οικονομικής πτυχής της υλοποίησης και των αποτελεσμάτων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την τεχνολογία στην Ελλάδα.

Οι νέες οικονομικές συνθήκες οι οποίες οδηγούν στην ανάγκη για αυξημένη οικονομική λογοδοσία, καθιστούν πλέον επιτακτική την ανάγκη διαβούλευσης με φορείς Δια Βίου Μάθησης και την Κοινωνία των Πολιτών (δημόσιους και ιδιωτικούς) για τους τρόπους που προσεγγίζουν την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας, της βιωσιμότητας και ανταποδοτικότητας των Προγραμμάτων τους.

Όπως προκύπτει και από τις μελέτες και τις εκθέσεις που παρατέθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, η χρησιμότητα μιας ανάλογης παρακολούθησης αναγνωρίζεται και από χώρες οι οποίες διαθέτουν αποτελεσματικό σύστημα καταγραφής οικονομικών στοιχείων και στατιστικών δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό θα ήταν δυνατός ο καθορισμός του πραγματικού οικονομικού κόστους τους και να εξευρεθούν οι απαιτούμενοι πόροι για την υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών.

Η ύπαρξη της αναγκαίας κοστολόγησης αυτών των προγραμμάτων, σημαίνει τη δυνατότητα εκτίμησης των μέσων και του ορίζοντα χρηματοδότησης. Κυρίως όμως καθορίζει και ένα σημείο αναφοράς για το σύνολο των ενδιαφερομένων. Χωρίς την συστηματική καταγραφή του κόστους αλλά και των ωφελειών που προκύπτουν από την παρακολούθηση αυτών των προγραμμάτων δεν είναι δυνατή η αποτίμηση της χρησιμότητάς τους. Ιδιαίτερα όταν τα προγράμματα αυτά εντάσσονται σε στοχευμένες πολιτικές όπως εκείνη της ένταξης των μεταναστών πρώτης γενιάς, η καταγραφή των επιδόσεων των εκπαιδευθέντων σε βάθος χρόνου, θα καταδείξει όχι μόνο το βαθμό επιτυχίας των υπό διερεύνηση προγραμμάτων ως προς τον στόχο της ένταξης, αλλά και το βαθμό απόδοσης της επένδυσης στην χρηματοδότηση τους.

Είδαμε ότι ακόμα και σε χώρες με μακρά παράδοση στην διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, την υλοποίηση ενταξιακών εκπαιδευτικών πολιτικών αλλά και με αυξημένη διοικητική ικανότητα στην υποστήριξη σχετικών μελετών, ότι τα αποτελέσματα ανάλογων προσπαθειών ακόμα και όταν είναι στατιστικά ισχυρά, αφορούν ένα πολύ περιορισμένο δείγμα εκπαιδευθέντων.

Η αδυναμία υιοθέτησης κοινών προτύπων οικονομικής αποτίμησης, αλλά και η απουσία δέσμευσης στην συλλογή και ανάλυση των δεδομένων που αφορούν τόσο στο κόστος (άμεσο και έμμεσο, ατομικό και κοινωνικό) όσο και στα οικονομικά αποτελέσματα (το ίδιο ισχύει και για τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα, τα οποία είναι επίσης σημαντικά αλλά εκφεύγουν των ορίων της παρούσας έρευνας) υπό την μορφή της εξέλιξης του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων, καθιστούν εξαιρετικά δυσχερή την απάντηση στους πρωταρχικούς στόχους κάθε αξιολόγησης:

(α) Την δικαιολόγηση της αρχικής πρωτοβουλίας και επένδυσης

(β) Την διασφάλιση της επίτευξης των στόχων του προγράμματος

(γ) Την βελτίωση των διαδικασιών και αποτελεσμάτων

(δ) Την λήψη αποφάσεων για την επέκταση, συνέχιση ή διακοπή του προγράμματος.

Στο επόμενο Κεφάλαιο της παρούσας έρευνας, σε απάντηση των προβληματισμών οι οποίοι διατυπώθηκαν, προτείνεται μια ολοκληρωμένη μέθοδος μέτρησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μετανάστες, η

οποία ενσωματώνει συγκεκριμένη μέθοδο ανάλυσης, ένα λειτουργικό και προσαρμόσιμο υπόδειγμα ανάλυσης και την αναγκαία μέθοδο εκτίμησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Μεθοδολογία Έρευνας

5.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο έγινε εκτενής αναφορά σε μελέτες που αφορούν στα εκπαιδευτικά προγράμματα για μετανάστες, παρουσιάζοντας τις αφορμήσεις τους, τους στόχους, και τα ευρήματά τους. Δόθηκε έμφαση στην έννοια της αξιολόγησης, καθώς μόνο μέσω της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων μπορεί να κριθεί το αποτέλεσμα ενός προγράμματος τονίζοντας ιδιαίτερα την πτυχή της αξιολόγησης της οικονομικής αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στο παρόν Κεφάλαιο παρουσιάζεται η προτεινόμενη μέθοδος αποτίμησης της οικονομικής επίπτωσης του προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς και των συνθετικών στοιχείων της, τα οποία είναι η προτεινόμενη μέθοδος ανάλυσης, το προτεινόμενο υπόδειγμα ανάλυσης και η μέθοδος εκτίμησης των παραγόντων του υποδείγματος αυτού.

5.2. Προτεινόμενο Υπόδειγμα

Η απαιτούμενη ποσοτική ανάλυση για τις ανάγκες της έρευνας θα μπορούσε να συντελεστεί με την υιοθέτηση, είτε της Μη Πειραματικής Μεθόδου (non experimental) είτε της Πειραματικής Μεθόδου (experimental). Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο εντοπίζεται στο επίπεδο της σύγκρισης και της εξαγωγής των συμπερασμάτων της ανάλυσης. Έτσι, η Μη Πειραματική Μέθοδος χρησιμοποιεί την επιλογή μιας ομάδας ατόμων που δεν συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ως ομάδα ελέγχου και απαιτεί τη δημιουργία ενός στατιστικού υποδείγματος το οποίο περιλαμβάνει την εξαρτημένη μεταβλητή (στην παρούσα μελέτη τις αποδοχές) και τις ανεξάρτητες μεταβλητές, δηλαδή τα χαρακτηριστικά των μελών των συγκρινόμενων ομάδων. Μέσω του στατιστικού αυτού υποδείγματος, ορίζονται η εξαρτημένη και οι ανεξάρτητες μεταβλητές, των οποίων η επίδραση επί της εξαρτημένης εκτιμάται με τις κατάλληλες στατιστικές τεχνικές. Βεβαίως, στην περίπτωση αυτή, οι αμερόληπτες

(ή συνεπείς) εκτιμήσεις της επίδρασης των ανεξάρτητων μεταβλητών εξαρτώνται και από τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να επιλέξουν την ομάδα σύγκρισης.

Αντίθετα, στην Πειραματική Μέθοδο (experimental), υιοθετείται η σύγκριση μεταξύ ομάδων οι οποίες έχουν παρακολουθήσει πιλοτικά προγράμματα και τρέχοντα προγράμματα σε επιλεγμένες και ελεγχόμενες συνθήκες. Η παρούσα έρευνα στηρίχθηκε στην Μη Πειραματική Μέθοδο καθώς δεν υπήρχε η πιλοτική εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων με τους όρους και τις προϋποθέσεις που τίθενται από την Πειραματική Μέθοδο. Το προτεινόμενο υπόδειγμα για την εξέταση των ερευνητικών υποθέσεων που τίθενται στην παρούσα έρευνα και εντάσσεται στο πλαίσιο ανάλυσης της Μη Πειραματικής Μεθόδου είναι το Πολυμεταβλητό Γραμμικό Υπόδειγμα Παλινδρόμησης (General Linear Model – GLM) το οποίο αποτελεί επέκταση του απλού γραμμικού υποδείγματος (Lee, Nelder and Pawitan, 2006, Nelder and Wedderburn, 1972) το οποίο δέχεται ότι η εξαρτημένη μεταβλητή Y είναι μια γραμμική συνάρτηση των ανεξάρτητων μεταβλητών X_1, \dots, X_k και του τυχαίου σφάλματος ε και παρατίθεται στη γενική του μορφή ως ακολούθως:

$$Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_kx_k + v ,$$

όπου Y είναι η εξαρτημένη μεταβλητή, x_1, \dots, x_k τιμές από τις ανεξάρτητες μεταβλητές X_1, \dots, X_k , αντίστοιχα και v είναι το τυχαίο σφάλμα.

Οι μεταβλητές αυτές ονομάζονται ερμηνευτικές. Στόχος είναι να υπολογίσουμε τη συνολική προβλεπτική-ερμηνευτική (ως προς την εξαρτημένη μεταβλητή) δυνατότητα τους.

Οι παραδοχές που κάνουμε για το σφάλμα είναι οι εξής:

1. το τυχαίο σφάλμα v έχει μέσο 0 ($\mu=0$) και σταθερά διακύμανση s^2 (ομοσκεδαστικότητα). Δηλαδή, $E v = 0$ και $\text{Var } v = s^2$
2. οι τυχαίες μεταβλητές Y_1, \dots, Y_n είναι ανεξάρτητες τυχαίες μεταβλητές

Για $x_1 = x_{1i}, x_2 = x_{2i}, \dots, x_k = x_{ki}$, έχουμε

$$Y_i = a + b_1x_{1i} + b_2x_{2i} + \dots + b_kx_{ki} + v_i, i = 1, \dots, n$$

Οι παραπάνω συνθήκες περιγράφονται ως εξής:

Οι τυχαίες μεταβλητές $Y_i, i = 1, \dots, n$ είναι ανεξάρτητες με

- Μέσο = $a + b_1x_{i1} + \dots + b_kx_{ki}$ και
- Διακύμανση = s^2

με τους συντελεστές (εκφρασμένους σε z-τιμές) που πληροφορούν για το βαθμό σπουδαιότητας της κάθε προβλεπτικής μεταβλητής

Για την μετατροπή των συντελεστών παλινδρόμησης σε τυποποιημένους συντελεστές παλινδρόμησης χρησιμοποιείται ο παρακάτω τύπος:

$$\hat{\beta} = b \frac{s_x}{s_y}$$

Στην προσπάθεια διερεύνησης πρακτικών και περίπλοκων υποθέσεων κρίνεται απαραίτητη η χρήση δύο ή και περισσότερων ανεξάρτητων μεταβλητών, προκειμένου να περιγραφεί με μεγαλύτερη ακρίβεια μια εξαρτημένη μεταβλητή. Αυτά τα υποδείγματα παλινδρόμησης τα οποία περιέχουν περισσότερες από μια μεταβλητή, ονομάζονται **μοντέλα πολλαπλής παλινδρόμησης**.

Όταν έχουμε k ανεξάρτητες μεταβλητές, το μοντέλο παλινδρόμησης είναι:

$$Y_i = \alpha + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + \dots + \beta_k X_{ik} + \varepsilon_i, i=1,2,\dots,n$$

όπου Y_i είναι η τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής για την i παρατήρηση, $X_{i1}, X_{i2}, \dots, X_{ik}$ είναι οι τιμές των ανεξάρτητων μεταβλητών στην i παρατήρηση και ε_i είναι ανεξάρτητες τυχαίες μεταβλητές οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις αποκλίσεις (σφάλματα) από την ευθεία παλινδρόμησης και ακολουθούν την κανονική κατανομή με μέση τιμή 0 και διακύμανση σ^2 ($N(0, \sigma^2)$)

Η συνάρτηση παλινδρόμησης ονομάζεται και συνάρτηση ανταπόκρισης (response function). Αρκετές φορές αναφέρεται ως επιφάνεια παλινδρόμησης (regression surface) ή επιφάνεια ανταπόκρισης (responce surface). Ο όρος επιφάνεια δίδεται διότι στην περίπτωση αυτή η εξίσωση είναι μια επιφάνεια (επίπεδο) (και όχι μια ευθεία όπως στην περίπτωση μιας μεταβλητής). Η ερμηνεία των παραμέτρων στην πολλαπλή παλινδρόμηση είναι η εξής:

- Το α είναι το $E(Y)$, όταν $X_1 = X_2 = \dots = X_k = 0$.
- Το β_i , ($i=1, \dots, k$) δείχνει την μεταβολή της $E(Y)$ όταν η μεταβλητή X_i αυξηθεί κατά μια μονάδα ενώ όλες οι άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές παραμένουν σταθερές.

Το υπόδειγμα αυτό προτείνεται καθώς κρίνεται ως το πλέον κατάλληλο για την αξιολόγηση της επίδρασης προγραμμάτων εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων Η/Υ στην εξέλιξη του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Η χρήση του σε πληθώρα άλλων μελετών αξιολόγησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων όπως εκείνες των Heckman και Hotz (1989), Pilati και Borges-Andrade (2008), Malamud και Pop-Eleches (2008), Davis, Preston και Sahin (2009).

Η συγκεκριμένη μέθοδος η οποία προτείνεται και ακολουθείται, ενισχύεται και από το γεγονός ότι για την υλοποίηση της έρευνας ακολουθήθηκε η Μη Πειραματική Μέθοδος (Non – experimental) ώστε να αξιολογηθεί η επίδραση των εξεταζομένων προγραμμάτων. Η μέθοδος αυτή υιοθετήθηκε χάρις στις βασικές της ιδιότητες, ήτοι:

- Απαιτεί την επιλογή μιας ομάδας ατόμων που δεν συμμετείχαν στην κατάρτιση ως ομάδα ελέγχου και μιας ομάδας εκπαιδευθέντων ανάλογων χαρακτηριστικών.
- Προβλέπει τη δημιουργία στατιστικού υποδείγματος το οποίο περιλαμβάνει την υπό διερεύνηση εξαρτημένη μεταβλητή (στην παρούσα μελέτη τις ετήσιες αποδοχές) και τα χαρακτηριστικά των μελών της ομάδας σύγκρισης.
- Το κυρίαρχο ζήτημα που αντιμετωπίζει η μέθοδος αυτή είναι, ότι, οι αμερόληπτες (ή συνεπείς) εκτιμήσεις της επίδρασης των ανεξάρτητων μεταβλητών και εν προκειμένω της κατάρτισης εξαρτώνται και από τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να επιλέξουν την ομάδα σύγκρισης.

Η αναγκαιότητα της χρήσης της Μη Πειραματικής Μεθόδου, καθίσταται σαφέστερη εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της εναλλακτικής της, της Πειραματικής Μεθόδου, η οποία όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως προϋποθέτει την σύγκριση μεταξύ ομάδων οι οποίες έχουν παρακολουθήσει πιλοτικά προγράμματα και τρέχοντα προγράμματα σε επιλεγμένες συνθήκες, κάτι το οποίο στην παρούσα έρευνα ήταν απολύτως ανέφικτο καθώς δεν ήταν εφικτή η διεξαγωγή αντίστοιχων πιλοτικών

εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Βεβαίως η Μη Πειραματική Μέθοδος χρησιμοποιείται ευρέως σε παρεμφερείς έρευνες, όπως εκείνες των McKenzie, Gibson και Stillman, 2010, Heinrich Mueser, Troske, Jeon και Kahvecioglu, 2009, Rosholm, Skipper, 2009, Gordon, Heinrich, 2009.

Το στατιστικό υπόδειγμα το οποίο προτείνεται στην παρούσα μελέτη είναι το Πολυμεταβλητό Γραμμικό Υπόδειγμα Παλινδρόμησης (General Linear Model – GLM). Τα βασικά προτερήματα του Πολυμεταβλητού Γραμμικού Υποδείγματος Παλινδρόμησης συνοψίζονται στα εξής:

- Χρησιμοποιείται στις περισσότερες στατιστικές αναλύσεις στις εφαρμοσμένες και κοινωνικές επιστήμες
- Αποτελεί την βάση των t – ελέγχων (t -test), της Ανάλυσης διακύμανσης και συνδιακύμανσης (ANOVA, ANCOVA), της Ανάλυσης Παλινδρόμησης και πολλών άλλων πολυμεταβλητών μεθόδων
- Αυτό το μοντέλο μπορεί να περιλάβει ένα τεράστιο ποσό πληροφοριών

Το σημαντικότερο πρόβλημα για τον ερευνητή που χρησιμοποιεί το GLM είναι ο ορισμός του υποδείγματος που συνοψίζει καλύτερα τα στοιχεία.

Το προτεινόμενο υπόδειγμα περιλαμβάνει την υπό διερεύνηση εξαρτημένη μεταβλητή Y (στην παρούσα μελέτη τις ετήσιες αποδοχές) και ως ανεξάρτητες μεταβλητές τα χαρακτηριστικά των μελών της ομάδας σύγκρισης τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- η εκπαίδευση (E),
- η ηλικία (A)
- το φύλο (G),
- η χώρα προέλευσης (O)
- και το εισόδημα του αμέσως προηγούμενου έτους $Y_{i,t-1}$ το οποίο έχει την παράσταται ως LY .

Σύμφωνα με τα προηγούμενα το χρησιμοποιούμενο στατιστικό υπόδειγμα θα εκφραστεί ως ακολούθως:

$$Y_{i,t} = a_{i,t} + \beta_1 E_{i,t} + \beta_2 A_{i,t} + \beta_3 G_{i,t} + \beta_4 O_{i,t} + \beta_5 LY_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

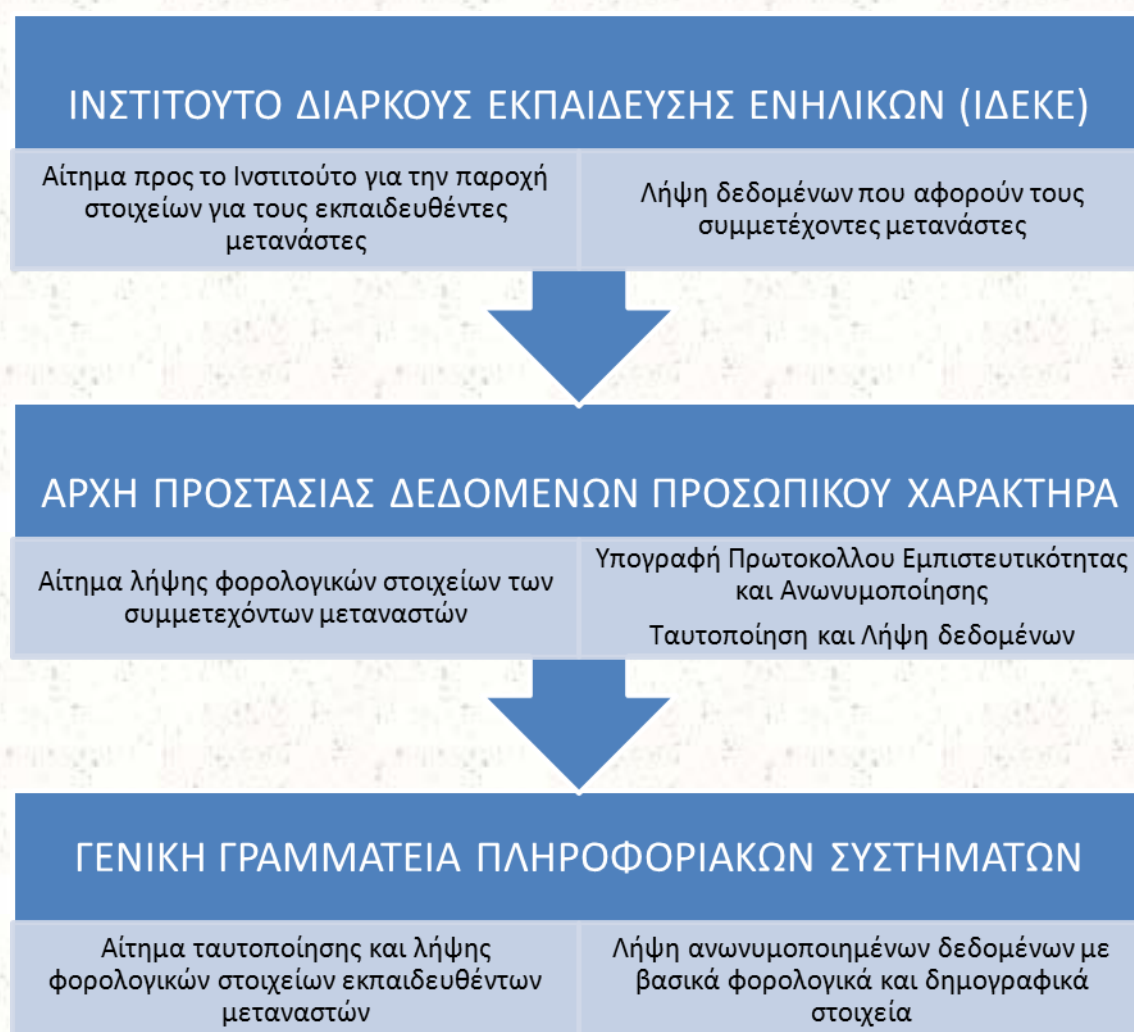
όπου το β_1 είναι ουσιαστικά το σημείο τομής της ευθείας (εξίσωσης) παλινδρόμησης με τον άξονα των Y. Οι β_1 έως και β_5 είναι οι κλίσεις της ευθείας παλινδρόμησης ή αλλιώς οι συντελεστές παλινδρόμησης και σημαίνουν την αλλαγή στην μέση τιμή της συνάρτησης πιθανότητας του Y ανά μονάδα αύξησης των εξαρτημένων μεταβλητών, ενώ ο όρος $\varepsilon_{i,t}$ παριστά τα υπάρχοντα τυχαία σφάλματα.

Οι συγκεκριμένοι παράγοντες οι οποίοι εξετάζονται στην παρούσα έρευνα επελέγησαν καθώς η διερεύνηση της σημασίας τους έχει εξεταστεί και σε παρόμοιες έρευνες που αφορούν τόσο στην οικονομική αξιολόγηση της επίδοσης των μεταναστών όσο και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων όπως των Blau, Kahn, Papps (2008), Rebhun (2008), Skirbekk (2008), Reitz, (2001), Nijkamp και Sahin, (2009).

Από παρεμφερείς έρευνες προκύπτει ότι γενικά οι άρρενες μετανάστες έχουν αρκετά υψηλότερο εισόδημα σε σχέση με τις μετανάστριες Kesler, Bloemraad, (2010), Reed, (2001), οι μετανάστες οι οποίοι προέρχονται από χώρες χαμηλότερου εκπαιδευτικού υποβάθρου τείνουν να έχουν χαμηλότερο εισόδημα όπως περιγράφουν οι Tong (2010), Kanas και Van Tubergen (Forthcoming), Borjas, (1992) και ότι καθώς η ηλικία τους μεγαλώνει (και συνακόμηνως της μεγαλύτερης διάρκειας παραμονής τους στην χώρα υποδοχής) το εισόδημά τους επίσης παρουσιάζεται αυξημένο σε σχέση με τους μικρότερης ηλικίας και ανάλογου προφίλ μετανάστες Figari, Salvatori, και Sutherland, (2010), Ward, Lelkes, Sutherland και Toth (2009).

5.3. Δεδομένα: Λήψη και Αξιοποίησή τους

Τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την παρούσα μελέτη συγκεντρώθηκαν από δημόσιους φορείς κατόπιν ειδικής αίτησης και αδειοδότησης από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα καθώς αφορούν φορολογικά δεδομένα πολιτών τα οποία έπρεπε να διαφυλαχθούν άλλα αύξησαν σημαντικά το βαθμό δυσκολίας της έρευνας. Η συλλογή των δεδομένων ακολούθησε τη διαδικασία όπως αποτυπώνεται στο ακόλουθο διάγραμμα:

Διάγραμμα 5.1: Διαδικασία Λήψης Δεδομένων

Τα στοιχεία τα οποία ελήφθησαν από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (εφεξής ΓΓΔΒΜ) και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (εφεξής ΙΔΕΚΕ) αφορούσαν δύο βασικά προγράμματα τα οποία είχαν ως ωφελούμενους ενήλικες μετανάστες και συγκεκριμένα τα προγράμματα «Εκμάθηση της ελληνικής

γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων». Τα δεδομένα τα οποία αντλήθηκαν και ήταν καταγεγραμμένα και διαθέσιμα από τον Φορέα είχαν την εξής μορφή:

Πίνακας 5.1: Μορφή Δεδομένων ΓΓΔΒΜ

Επίθετο	Όνομα	Όνομα Πατρός	Ημ. Γέννησης	Χώρα Προέλευσης	Φύλο
----------------	--------------	---------------------	---------------------	------------------------	-------------

και αφορούσαν σε μετανάστες οι οποίοι παρακολούθησαν επιτυχώς τα συγκεκριμένα προγράμματα, δηλαδή εκείνους οι οποίοι παρακολούθησαν επιτυχώς το Πρόγραμμα «Εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας ως Δεύτερης σε Εργαζόμενους Μετανάστες» έως το τέλος του 2004, είτε ολοκλήρωσαν επιτυχώς το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων» έως το τέλος του 2005. Σημειώνεται ότι τα στοιχεία τα όποια αφορούν στο Πρόγραμμα «Εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας ως Δεύτερης σε Εργαζόμενους Μετανάστες» συγκεντρώθηκαν κατόπιν άδειας του της ΓΓΔΒΜ από τον γράφοντα στο διάστημα Νοεμβρίου 2006 – Ιανουαρίου 2007. Τα συγκεντρωθέντα στοιχεία κατά πρόγραμμα αφορούν σε:

- «Εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας ως Δεύτερης σε Εργαζόμενους Μετανάστες»: 779 άτομα
- «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων»: 1583 άτομα

Τα δεδομένα αυτά δόθηκαν στη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων (εφεξής ΓΓΠΣ) προκειμένου να χορηγήσει τα φορολογικά στοιχεία τους τα οποία αφορούν στο ετήσιο δηλωθέν εισόδημα τους και τον φόρο τον οποίο κατέβαλλαν. Ταυτόχρονα, ζητήθηκε από την ΓΓΠΣ όπως χορηγήσει τα ίδια δεδομένα για το σύνολο των αλλοδαπών φορολογουμένων στην χώρα, δηλαδή των πολιτών άλλων χωρών οι οποίοι διαβιούν στην Ελλάδα και τους έχει αποδοθεί Αριθμός Φορολογικού Μητρώου (εφ εξής ΑΦΜ). Προκειμένου να χορηγήσει η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, ζήτησε σχετική αδειοδότηση από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Προκειμένου να χορηγηθεί η σχετική άδεια, ζητήθηκε τα δεδομένα αυτά να μην μπορούν να ονομαστικοποιηθούν,

καθώς σε αυτά δεν θα υπάρχει το όνομα και ο αριθμός φορολογικού μητρώου του πολίτη, αλλά απλά ένας ενδεικτικός αύξων αριθμός.

Όλη αυτή η συγκέντρωση και η επεξεργασία των δεδομένων θα έπρεπε να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαφυλαχθούν πλήρως τα προσωπικά δεδομένα των αιτούντων. Τηρήθηκε το σύνολο των γενικών κανόνων αρχειακής περιγραφής κατά το Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής που αφορούν στην πρόσβαση και αναπαραγωγή των δεδομένων καθώς και τα προβλεπόμενα από τις διατάξεις των Ν. 2472/1997 περί «Προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» και Ν. 2774/1999 περί «Προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα».

Για τη κτήση, διαχείριση, επεξεργασία και παρουσίαση των δεδομένων τηρήθηκαν όλες οι βασικές απαιτήσεις ασφάλειας δηλαδή Εμπιστευτικότητα (confidentiality), Πιστοποίηση (authentication), Ακεραιότητα δεδομένων (integrity) και Μη δυνατότητα αποκήρυξης (non repudiation).

Για αυτό το λόγο δεσμευτήκαμε στο να προστατεύσουμε το απόρρητο των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων και απαγορεύσαμε την πρόσβαση και χρήση των στοιχείων έναντι οιαδήποτε τρίτου προσώπου με σκοπό τη διάκριση κατά ομάδων ατόμων και το παράνομο οικονομικό κέρδος (πώληση προσωπικών δεδομένων τρίτων). Σημειώνουμε ότι σε κανένα σημείο της έρευνάς μας δεν έγινε η οποιαδήποτε ονομαστική αναφορά, ή έστω παράθεση συγκεκριμένης πληροφορίας, η οποία να παραβιάζει το φορολογικό απόρρητο τηρώντας τους τιθέμενους από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κάτωθι όρους:

- 1. Όροι πρόσβασης:** Κανένα δικαίωμα Πρόσβασης σε τρίτα άτομα πλην των αναφερόμενων στην παρούσα επιστολή υπεύθυνων και συνεργατών, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων μελέτης και δημοσιοποίησης, αν προηγουμένως δεν έχουν λάβει έγγραφη άδεια από τις Υπηρεσίες του Υπουργείου σας. Η συγκεκριμένη απαγόρευση, ισχύει από τη χορήγηση της άδειας συγκέντρωσης δεδομένων και στο διηνεκές.
- 2. Όροι αναπαραγωγής:** Οι επιστημονικοί υπεύθυνοι και συνεργάτες διατηρούν τα πνευματικά δικαιώματα ενώ για την παράθεση αποσπασμάτων ή τη δημοσίευση τεκμηρίων σχετικών με τα ευρήματα της έρευνάς μας , απαιτείται

γραφτή άδεια παράλληλα με την τήρηση των διατάξεων του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων.

Κατόπιν αυτών, η ΓΓΠΣ παρέλαβε τα δεδομένα τα οποία αντλήθηκαν από τη ΓΓΔΒΜ και βάσει του τηρούμενου αρχείου της προχώρησε στην ταυτοποίηση των δεδομένων με αποτέλεσμα να παραδώσει δεδομένα τα οποία αφορούν στα έτη από το 2000 έως και το 2006 και τα δηλωθέντα εισοδήματα των αλλοδαπών οι οποίοι τελικά ταυτοποιήθηκαν. Συνεπώς, η απόδοση των δεδομένων βασίστηκε αποκλειστικά στη δυνατότητα της ΓΓΠΣ να εντοπίσει τα άτομα αυτά γεγονός το οποίο εξασφαλίζει την τυχαία επιλογή των ατόμων και των εξεταζομένων περιπτώσεων.

Τα δεδομένα τα οποία διατέθηκαν από τη ΓΓΠΣ είναι τα ακόλουθα:

- Δεδομένα επί του γενικού πληθυσμού των αλλοδαπών φορολογουμένων στην χώρα και απασχολούνται:
 - ως μισθωτοί (Συνολικός αριθμός εγγραφών: 745841 άτομα)
 - ως επιτηδευματίες (Συνολικός αριθμός εγγραφών: 24118 άτομα)
- Τα επιμέρους δεδομένα τα οποία ταυτοποίησε η ΓΓΠΣ είναι τα εξής:
 - ως εκπαιδευθέντες στο Πρόγραμμα «Εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας ως Δεύτερης σε Εργαζόμενους Μετανάστες»: 238 άτομα
 - ως εκπαιδευθέντες στο Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων»: 232 άτομα

Προκειμένου να αντληθούν τα συγκεκριμένα δεδομένα χρειάστηκε να γίνει ταυτοποίηση με βάση τα στοιχεία όπως δόθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης, τα οποία όμως δεν ήταν απαραίτητο ότι τηρούντο στην μορφή και στη γλώσσα με την οποία τηρούνται στο Πληροφοριακό Σύστημα της ΓΓΠΣ. Έτσι, προκειμένου να καταστεί δυνατή η όσο το δυνατό αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη αναγνώριση των εκπαιδευθέντων απαιτήθηκε η τροποποίηση μιας προς μιας των καταχωρήσεων που δόθηκαν στην ΓΓΠΣ και η εκ νέου αναζήτηση επί μιας βάσης δεδομένων η οποία περιλαμβάνει άνω του ενός εκατομμυρίου φυσικών

προσώπων τουλάχιστον με πέντε διαφορετικούς τρόπους για κάθε ένα από τα υπό μελέτη έτη. Τα στοιχεία τα οποία αποδόθηκαν διαθέτουν τα εξής χαρακτηριστικά:

Πίνακας 5.2: Στοιχεία που παρείχε η ΓΠΠΣ

Πεδίο
Υπηκοότητα
Ένδειξη Επιτηδευματία
Χώρα
Ημ/νία καταχώρησης
Ταχυδρομικός Κώδικας
Περιοχή
Ένδειξη Ύπαρξης Μελών
Ένδειξη Ύπαρξης Σχέσης
Φύλο
Ημ/νία Γέννησης
ΔΟΥ
Κατηγορία Εκκαθαριστικού
Πηγή Εισοδήματος 1
Πηγή Εισοδήματος 2
Πηγή Εισοδήματος 3
Πηγή Εισοδήματος 4
Πηγή Εισοδήματος 5

Πηγή Εισοδήματος 6
Πηγή Εισοδήματος 7
Παρακρατηθείς Φόρος

και αφορούν κάθε άτομο ξεχωριστά για τα έτη από 2000 έως και 2006. Σε πολλές περιπτώσεις, τα φορολογικά στοιχεία των ετών από το 2004 και εντεύθεν απουσιάζουν, λόγω κυρίως της μη υποχρεωτικής υποβολής τους δυνάμει του ισχύοντος τότε φορολογικού νόμου, καθώς σύμφωνα με το τότε ισχύον νομικό πλαίσιο δεν ήταν απαραίτητη η υποβολή φορολογικής δήλωσης εάν τα εισοδήματα του φορολογικού υποκειμένου ήταν μικρότερα του φορολογικού ορίου. Επίσης, καθώς δυνάμει της ανωτέρω καταγραφής δεν ήταν σαφή η διάκριση μεταξύ μισθωτών και αυτοαπασχολουμένων και καθώς τα δεδομένα αφορούν φυσικά και όχι νομικά πρόσωπα (εταιρείες) κρίθηκε σκόπιμη η ενιαία αντιμετώπιση των αλλοδαπών φορολογουμένων. Εκ των πραγμάτων, όλοι όσοι εντοπίστηκαν και ταυτοποιήθηκαν απασχολούντο με μισθωτή εργασία.

Τα χαρακτηριστικά τα οποία παρουσιάστηκαν συνοπτικά στον ανωτέρω πίνακα επεξηγούνται αναλυτικά ως εξής:

- Η **Υπηκοότητα** είναι ο νομικός και πολιτικός δεσμός που συνδέει το άτομο ως πολίτη ενός κράτους με το κράτος αυτό και είναι δηλωτικό της προέλευσής του.
- Η **Ένδειξη Επιτηδευματία** δηλώνει τη διάκριση μεταξύ μισθωτών και επιτηδευματιών η οποία όπως είδαμε στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων στο σύνολο του εξεταζόμενου πληθυσμού αφορά τους μισθωτούς. Τα δεδομένα όπως δόθηκαν από τη ΓΓΠΣ ήταν κωδικοποιημένα με το 0 να αντιστοιχεί στους μισθωτούς και την ένδειξη 1 να σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος αλλοδαπός είναι επιτηδευματίας.
- Η **Χώρα Προέλευσης**. Η συγκεκριμένη μεταβλητή συμπίπτει με την **Υπηκοότητα**. Χρησιμοποιείτο παλαιότερα προκειμένου να καταδείξει την προέλευση υπηκόων οι οποίοι προέρχονταν από Ομόσπονδα Κράτη σε

μεταβατική κατάσταση όπως η Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών ή η Πρώην Ενωμένη Γιουγκοσλαβία.

- Η **Ημερομηνία Καταχώρησής** αφορά στη χρονολογία καταγραφής των αλλοδαπών στο φορολογικό σύστημα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι η καταγραφή στις Υπηρεσίες του ΥΠ.ΟΙΚ. συνοδευόταν από την παραχώρηση καθεστώτος νόμιμης παραμονής του διαμένοντος στη χώρα ή την έναρξη των σχετικών διαδικασιών. Η συγκεκριμένη μεταβλητή θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό δείκτη ετών παραμονής στην χώρα (καθώς δεν υπάρχει διαθέσιμη η ακριβής χρονολογία εισόδου παρά μόνο οι σχετικές μελέτες του ΟΑΕΔ για το πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1996 και του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. για το αντίστοιχο του 2001. Δυστυχώς, για τους λόγους που αναφέρθηκαν σε προηγούμενα Κεφάλαια της παρούσας ανάλυσης και αφορούν στην παράνομη είσοδο και την μετέπειτα διαδικασία νομιμοποίησης, η χρήση της ως δηλωτική της διάρκειας διαμονής τους στην χώρα δεν είναι αξιόπιστη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις πλείστες των περιπτώσεων που αφορούν στον πληθυσμό, η ημερομηνία καταγραφής είναι λίγο διάστημα μετά από την έναρξη της εφαρμογής του Ν. 2910/2001 ο οποίος και απετέλεσε τη μεγαλύτερη νομιμοποιητική διαδικασία παράνομα ευρισκόμενων στην χώρα υπηκόων τρίτων χωρών όπως ήδη αναλύθηκε.
- Ο **Ταχυδρομικός Κώδικας**, καταδεικνύει τον τόπο διαμονής των συγκεκριμένων αλλοδαπών δίνοντας τόσο τη γεωγραφική διασπορά τους, όσο και επιτρέποντας την ανάλυση της σχέσης του τόπου διαμονής με την πρόσβαση στις Υπηρεσίες Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.
- Η **Περιοχή** είναι μια μεταβλητή η οποία μπορεί να παραλειφθεί καθώς επικαλύπτεται από τον **Ταχυδρομικό Κώδικα** και δύναται να χρησιμοποιηθεί ακριβώς με τον ίδιο τρόπο όπως και ο **Ταχυδρομικός Κώδικας**.
- Οι μεταβλητές **Ένδειξης Ύπαρξης Μελών** και **Ένδειξης Ύπαρξης Σχέσης** αποτελούν επίσης κατηγορικές μεταβλητές και καταδεικνύουν την ύπαρξη ή μη οικογενειακών ή άλλων σχέσεων των καταγεγραμμένων αλλοδαπών. Στις μεταβλητές αυτές μπορεί να συναχθεί και ένα επιπλέον στοιχείο *έμμεσου*

κόστους, καθώς τα οικογενειακά βάρη των ενηλίκων αποτελούν σοβαρό παράγοντα έμμεσου κόστους. Δυστυχώς, αφενός η παράνομη παραμονή αρκετών από τα μέλη της οικογένειας στην χώρα και η πλημμελής τήρηση των σχετικών αρχείων από τις συναρμόδιες Υπηρεσίες καθιστά πρακτικά ελάχιστα χρήσιμη την συγκεκριμένη πληροφορία. Περίπου το 1% των αλλοδαπών φορολογουμένων πολιτών φαίνεται να έχει σύζυγο ή τέκνα, κάτι το οποίο αποτελεί δημογραφικό παράδοξο και που υποδηλώνει την μη νόμιμη παραμονή συγγενικών προσώπων στην χώρα.

- Η μεταβλητή **Φύλο** είναι δηλωτικό του γένους και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διαπίστωση της σχέσης μεταξύ φύλου και πρόσβασης Υπηρεσίες Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.
- Η **Ημερομηνία Γέννησης** είναι η αναγραφόμενη στα ταξιδιωτικά έγγραφα των πολιτών ημερομηνία γέννησης. Σημειώνεται ότι αρκετά συχνά σε πολίτες χωρών όπως το Πακιστάν, το Μπανγκλαντές κ.α. επί των διαβατηρίων αναγράφεται μόνο το έτος γέννησης και έτσι οι Υπηρεσίες της Ελλάδας καταχωρούν ως ημερομηνία γέννησης την πρώτη ημέρα του έτους γέννησης του πολίτη (για παράδειγμα πολίτης Πακιστάν γεννηθείς το 1970 καταχωρείται ως γεννηθείς την 01/01/1970).
- Η ένδειξη **ΔΟΥ** χρησιμοποιείται προκειμένου να παρουσιαστεί η Υπηρεσία στην οποία αναφέρθηκε τελευταία ο αλλοδαπός. Με δεδομένη όμως τη δυνατότητα αποστολής των φορολογικών δηλώσεων μέσω αλληλογραφίας, ή μέσω λογιστικών γραφείων, η αξιοπιστία αυτής της πληροφορίας ελέγχεται.
- Το Πεδίο **Κατηγορία Εκκαθαριστικού** το οποίο περιγράφεται με τις κωδικοποιημένες τιμές 0 (Μηδενικός), 1 (Χρεωστικός), 2 (Πιστωτικός), παρουσιάζει ακριβώς την φορολογική απόδοση των αλλοδαπών και την αρχική ανάλυση της εκκαθάρισης.
- Τα **Πεδία Πηγών Εισοδήματος** (από ένα έως και επτά) παρουσιάζουν την προέλευση του εισοδήματος του κάθε αλλοδαπού και αποτυπώνονται σε νομισματικές μονάδες ευρώ με δύο δεκαδικά ψηφία. Θυμίζουμε, πως οι πηγές

εισοδήματος σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κώδικα Φορολογίας Φυσικών & Νομικών Προσώπων είναι οι εξής:

- A-B: Εισόδημα από Ακίνητα
 - Γ: Εισόδημα από Κινητές Αξίες
 - Δ: Εισόδημα από Εμπορικές Επιχειρήσεις
 - Ε: Εισόδημα από Γεωργικές Επιχειρήσεις
 - ΣΤ: Εισόδημα από Μισθωτές Υπηρεσίες
 - Ζ: Εισόδημα από Υπηρεσίες Ελευθέρων Επαγγελματιών και Λοιπές Πηγές.
- Ο **Παρακρατηθείς Φόρος** είναι ο φόρος ο οποίος παρακρατήθηκε από τον αλλοδαπό υπήκοο.

Προκειμένου να αναλυθεί η επίπτωση της εκπαίδευσης σε βασικές τεχνολογικές δεξιότητες στο εισόδημα των μεταναστών, συλλέξαμε τα στοιχεία για ολόκληρο τον πληθυσμό των αλλοδαπών που φορολογήθηκαν στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 2007 ως εργαζόμενοι και ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Καθώς τα δεδομένα των ελευθέρων επαγγελματιών ως φυσικά πρόσωπα ήταν ιδιαίτερα ελλιπή, με δηλωμένα εισοδήματα να υπάρχουν για ελάχιστα έτη και εξαιτίας του γεγονότος ότι όλοι οι εκπαιδευόμενοι οι οποίοι ταυτοποιήθηκαν ήταν μισθωτοί κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, η ανάλυσή μας περιορίζεται στους μισθωτούς μετανάστες.

Το δείγμα το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την διερεύνηση της ύπαρξης διαφοράς στα εισοδήματα των εκπαιδευθέντων στις **βασικές γλωσσικές δεξιότητες** σε σχέση με τους ομολόγους τους μη εκπαιδευθέντες, αποτελείτο αρχικά από 238 άτομα από τα οποία τελικά επελέγησαν 110 λόγω της πληρότητας των παρατηρήσεων, όπως αναλύονται στην επόμενη ενότητα είναι τα ακόλουθα:

Στην περίπτωση του δείγματος των εκπαιδευθέντων σε **προγράμματα βασικών δεξιοτήτων ηλεκτρονικών υπολογιστών** το δείγμα αυτών των εκπαιδευμένων το οποίο και ταυτοποιήθηκε από τη ΓΓΠΣ αριθμεί όπως ήδη αναλύθηκε 170 άτομα σε σύνολο 1583. Τα άτομα αυτά εντοπίζονται στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας και

είναι αλλοδαποί υπήκοοι οι οποίοι παρακολούθησαν επιτυχώς το πρόγραμμα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών.

Το ικανό μέγεθος των δειγμάτων προκειμένου να διαφυλαχθεί η ισχύς των ελέγχων επιβεβαιώθηκε δια της τεχνικής ελέγχου της Ισχύος κατά Cohen (Συντελεστής Cohen's d), της οποίας τα αποτελέσματα καταδεικνύουν την επάρκεια του δείγματος (ελάχιστο απαιτούμενο δείγμα: 105 περιπτώσεις).

Στην παρούσα έρευνα τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν αφορούν στο χρονικό διάστημα από την 01/01/2003 έως και 31/12/2006. Σε περιπτώσεις όπως η υπό εξέταση, όπου τα διαστρωματικά (cross sectional) δεδομένα παρατηρούνται δύο ή και περισσότερες φορές σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, τα δεδομένα αυτά θεωρούμε ότι σχηματίζουν ένα σύνολο διαμηκών (longitudinal) δεδομένων ή δεδομένα πίνακα (panel data). Καθώς τα δεδομένα αυτά περιέχουν τα χαρακτηριστικά αμφοτέρων των διαστρωματικών δεδομένων όσο και των χρονολογικών σειρών, η εφαρμογή τους σε οικονομετρικά υποδείγματα είναι πιο περίπλοκη από εκείνη των απλών διαστρωματικών δεδομένων.

Τα σημαντικότερα από τα πλεονεκτήματα των panel data, τα οποία καθιστούν ελκυστική και την χρήση τους σε ολοένα και περισσότερες έρευνες είναι τα ακόλουθα:

- Δίνουν τη δυνατότητα της θεραπείας μεροληψιών (bias) οι οποίες προκαλούνται εξαιτίας της συχνά μη παρατηρούμενης ετερογένειας των δεδομένων, πρόβλημα κοινό στην εφαρμογή υποδειγμάτων με διαστρωματικά δεδομένα.
- Καθίσταται πολλές φορές δυνατή η ανάδειξη δυναμικών χαρακτηριστικών και συμπεριφορών των υπό εξέταση δειγμάτων, τα οποία είναι δύσκολο να ανιχνευτούν μέσω της χρήσης των διαστρωματικών δεδομένων.
- Τα δεδομένα πίνακα έχουν πολλές φορές τη δυνατότητα να συγκεντρώσουν μεγάλο αριθμό παρατηρήσεων, με τρόπο καλά οργανωμένο διατηρώντας πλούτο πληροφοριών.

Ένας τέτοιος πίνακας δεδομένος χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένος (balanced) όταν υπάρχουν παρατηρήσεις για όλες τις χρονικές περιόδους, ενώ αντίθετα, όταν

απουσιάζουν παρατηρήσεις χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος (unbalanced). Στην παρούσα έρευνα ο πίνακας δεδομένων είναι ισορροπημένος

Επίσης, το πρόβλημα της ύπαρξης διαφόρων ποιοτικών παραγόντων και της ένταξής τους ως μεταβλητές στο προτεινόμενο υπόδειγμα λύνεται με την χρήση της τεχνικής των ψευδομεταβλητών (dummy variables). Στην παρούσα έρευνα, όπου και υπάρχουν ποιοτικές μεταβλητές όπως το φύλο, η εκπαίδευση στο υπό διερεύνηση εκπαιδευτικό πρόγραμμα και η προέλευση των εκπαιδευθέντων καθίσταται επιβεβλημένη η χρήση ψευδομεταβλητών. Οι ψευδομεταβλητές μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και σε μετρήσιμες μεταβλητές όπως η ηλικία. Στην έρευνα αυτή οι ψευδομεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν είναι οι εξής:

- **Φύλο:** Στην περίπτωση της εξαρτημένης μεταβλητής Φύλο, η ψευδομεταβλητές αυτή λαμβάνει τις τιμές 1 για άνδρες και 2 για γυναίκες
- **Προέλευση:** Καθώς υπάρχει μια πανσπερμία χωρών προέλευσης, προτιμήθηκε η ομαδοποίησή τους ανάλογα με την προέλευσή τους βάσει της Ηπείρου προέλευσης. Έτσι, οι υπήκοοι χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης λαμβάνουν την τιμή 1, οι υπήκοοι τρίτων ευρωπαϊκών χωρών (εκτός E.E.) λαμβάνουν την τιμή 2, οι υπήκοοι Αφρικανικών χωρών λαμβάνουν την τιμή 3 και οι Υπήκοοι των χωρών της Ασίας και της Ωκεανίας λαμβάνουν την τιμή 4.
- **Εκπαίδευση:** Η παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος δίνεται με την ένδειξη 1, ενώ η μη παρακολούθηση του με την ένδειξη 0. Εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι για τα έτη που προηγούνται της κατάρτισης, τόσο τα άτομα τα οποία ανήκουν στους εκπαιδευθέντες όσο και εκείνα τα οποία ανήκουν στην ομάδα ελέγχου λαμβάνουν την τιμή 0.
- **Ηλικία:** Η ηλικία ομαδοποιήθηκε σε επιμέρους κατηγορίες οι οποίες λαμβάνουν και τις εξής ενδεικτικές τιμές:
 - **Από 18 έως 25 ετών:** λαμβάνουν την τιμή 1.
 - **Από 26 έως 35 ετών:** λαμβάνουν την τιμή 2.
 - **Από 36 έως 45 ετών:** λαμβάνουν την τιμή 3.

- Από 46 έως 55 ετών: λαμβάνουν την τιμή 4.
- Από 56 έως 65 ετών: λαμβάνουν την τιμή 5.
- Άνω των 65 ετών: λαμβάνουν την τιμή 6.

Σημειώνεται ότι η χρήση ψευδομεταβλητών, αλλά και οι συγκεκριμένες ομαδοποιήσεις, χρησιμοποιούνται από την υφιστάμενη βιβλιογραφία (Borjas, 1992, κ.α.)

5.4 Ερευνητικές Υποθέσεις

Με αφετηρία τα ανωτέρω περιγραφέντα δεδομένα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και προκειμένου να διαπιστώσουμε στην παρούσα έρευνα εάν και κατά πόσο η εκπαίδευση σε βασικές δεξιότητες χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών επηρεάζουν θετικά το εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών, προχωρούμε στην υιοθέτηση των βασικών ερευνητικών υποθέσεων. Τις υποθέσεις αυτές θα εξετάσουμε λαμβάνοντας ως βάση τις ακολούθως προτεινόμενες οικονομετρικές τεχνικές. Οι υποθέσεις της έρευνάς, οι οποίες είναι σχετικές με εκείνες που έχουν διατυπωθεί σε διάφορες έρευνες (όπως Ashenfelter, 1978, Lechner, 1999, Andersen, 2008, Zaiceva., 2010) , διατυπώνονται ως ακολούθως:

- Υπάρχει ουσιαστική σχέση μεταξύ επιμόρφωσης μεταναστών σε βασικές δεξιότητες Ηλεκτρονικού Υπολογιστή και της εισοδηματικής τους κατάστασης.
- Υπάρχει διαφορά στην επίδραση στο εισόδημα των ωφελομένων μεταναστών από ανάλογα προγράμματα σε σχέση με το φύλο και την υφιστάμενη οικονομική τους κατάσταση.
- Υπάρχει διαφορά στην επίδραση από την παρακολούθηση προγραμμάτων εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων Ηλεκτρονικού Υπολογιστή και της εισοδηματικής τους κατάστασης ανάλογα με την ηλικία και την προέλευση των ωφελομένων.

Στις περισσότερες περιπτώσεις όπου χρησιμοποιούνται δεδομένα πινάκων, προκειμένου να εκμεταλλευθεί μια έρευνα το σύνολο των διαθέσιμων πληροφοριών απαιτείται το μέγιστο δυνατό των παρατηρήσεων. Αυτό αιτιολογείται ως ακολούθως:

$$Y_{i,t} = \beta_1 + \sum_{j=2}^k \beta_j X_{j,i,t} + \sum_{p=1}^s Y_p Z_{p,i} + \delta_t + \varepsilon_{i,t}$$

όπου το Y είναι η εξαρτημένη μεταβλητή, τα X_j είναι οι παρατηρηθείσες επεξηγηματικές μεταβλητές και το Z_p είναι οι μη παρατηρηθείσες επεξηγηματικές μεταβλητές. Ο δείκτης i είναι ο αριθμός των παρατηρήσεων, ο t αναφέρεται στην χρονική περίοδο και οι j και p χρησιμεύουν ώστε να μπορούν να διακριθούν οι εξεταζόμενες από τις παραλειπόμενες επεξηγηματικές ανεξάρτητες μεταβλητές. Το $\varepsilon_{i,t}$ αποτελεί τον διαταρακτικό όρο και ικανοποιεί τις συνθήκες του κοινού υποδείγματος παλινδρόμησης. Η ύπαρξη του παράγοντα t εισάγεται προκειμένου να συμπεριληφθεί και ο παράγοντας του χρόνου.

Οι μεταβλητές X_j είναι συνήθως εκείνες οι οποίες έλκουν και το ενδιαφέρον, ενώ οι Z_p είναι εκείνες που ενώ μένουν εκτός ενδιαφέροντος και ανάλυσης, είναι υπεύθυνες για την υποβόσκουσα ετερογένεια, αποτελώντας έτσι πηγή θορύβου για το υπό εξέταση εκάστοτε υπόδειγμα. Καθώς στην πραγματικότητα οι μεταβλητές Z_p μένουν εκτός της διερεύνησης, δεν υπάρχει νόημα στην αναζήτηση πληροφοριών για το τμήμα $\sum Y_p Z_{p,i}$ της παλινδρόμησης, οπότε αυτή μπορεί να λάβει την εξής μορφή:

$$Y_{i,t} = \beta_1 + \sum_{j=2}^k \beta_j X_{j,i,t} + \alpha_i + \delta_t + \varepsilon_{i,t}$$

όπου το α_i ,

$$\alpha_i = \sum_{p=1}^s Y_p Z_{p,i}$$

αποτελείται από την επίδραση των Z_{pi} στο Y_i . Εάν το α_i συσχετιστεί με οιαδήποτε από τις X_j μεταβλητές, οποιαδήποτε εκτίμηση μιας παλινδρόμησης του Y με οποιαδήποτε από τις X_j μεταβλητές θα υπόκειται σε μη παρατηρούμενη μεροληψία λόγω ετερογένειας. Ακόμα και αν αυτό δεν συμβεί, δηλαδή δεν συσχετιστεί αυτός ο παράγοντας με οιαδήποτε εξηγηματική μεταβλητή, η παρουσία της μπορεί να δημιουργήσει αναποτελεσματικούς εκτιμητές και μη αποδεκτά τυπικά σφάλματα. Βασικός στόχος σε μια έρευνα η οποία χρησιμοποιεί πίνακες δεδομένων είναι να θεραπεύσει ή ακόμη και να υπερκεράσει τέτοιου είδους προβλήματα.

5.5 Οικονομετρική τεχνική και μέθοδος εκτίμησης

Προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα τα οποία προαναφέρθηκαν, αλλά και να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι πληροφορίες που παρέχουν τα δεδομένα τα οποία συγκεντρώθηκαν και επεξεργάστηκαν για τις ανάγκες της έρευνας, είναι εκείνη της Εκτίμησης Γενικευμένων Ελαχίστων Τετραγώνων (Generalized Least Squares – GLS), η οποία παράγει αμερόληπτους, συνεπείς, αποτελεσματικούς και ασυμπτωτικά κανονικούς εκτιμητές. Από τη βιβλιογραφία προτείνονται δύο βασικές προσεγγίσεις. Η πρώτη είναι εκείνη της παλινδρόμησης σταθερών επιδράσεων και η δεύτερη της παλινδρόμησης τυχαίων επιδράσεων.

- **Παλινδρόμηση σταθερών επιδράσεων:** Στην πρώτη περίπτωση οι μέσες τιμές των μεταβλητών στις παρατηρήσεις για μια συγκεκριμένη περίπτωση, υπολογίζονται και αφαιρούνται από τα δεδομένα που αφορούν την περίπτωση αυτή. Αυτή η μορφή παλινδρόμησης είναι γνωστή σαν ενδο – ομαδική παλινδρόμηση (within-groups regression) καθώς εξηγεί τις διακυμάνσεις περί τον μέσο της εξαρτημένης μεταβλητής μέσω των διακυμάνσεων περί των μέσων τιμών των εξηγηματικών μεταβλητών για την ομάδα των παρατηρήσεων που αφορά σε κάθε μια ξεχωριστή περίπτωση. Βεβαίως στην περίπτωση αυτή υπάρχουν και ορισμένα μειονεκτήματα, όπως:
 - **Απώλεια του β_1** και κάθε άλλης μεταβλητής η οποία παραμένει σταθερή για κάθε μία περίπτωση
 - **Πιθανές επιδράσεις** στον διαταρακτικό όρο αυξάνοντας την επίδραση του και παράγοντας ανακριβείς εκτιμητές.

- **Υπαρξη μεγάλης απώλειας βαθμών ελευθερίας** σε τέτοιου τύπου παλινδρομήσεις, με πλήθος ίσο με τον αριθμό των περιπτώσεων.
- **Παλινδρόμηση τυχαίων επιδράσεων:** Στην προηγούμενη περίπτωση καταδείχθηκε η αδυναμία του υποδείγματος της παλινδρόμησης σταθερών επιδράσεων όταν υπάρχουν εξεταζόμενες μεταβλητές των οποίων οι τιμές παραμένουν σταθερές σε διαφορετικές παρατηρήσεις. Αυτή η αδυναμία αποκλείει τη δυνατότητα χρήσης αυτών των επεξηγηματικών μεταβλητών. Ο εναλλακτικός τρόπος παλινδρόμησης είναι εκείνος της παλινδρόμησης τυχαίων επιδράσεων, ο οποίος όμως για να εφαρμοστεί απαιτεί την ικανοποίηση δύο αναγκαίων συνθηκών, οι οποίες παρατίθενται ακολούθως:
 - **Τυχειότητα στην επιλογή του δείγματος** από ένα δεδομένο πληθυσμό, ζήτημα το οποίο καλύπτεται στην παρούσα έρευνα, καθώς η επιλογή του συγκεκριμένου δείγματος έγινε από τρίτο φορέα (Γ.Γ.Π.Σ.) αποκλειστικά και μόνο βάσει της δυνατότητας ταυτοποίησης συγκεκριμένων φυσικών προσώπων.
 - **Ανεξάρτητη κατανομή των μη εξεταζόμενων μεταβλητών έναντι των εξεταζόμενων ερμηνευτικών μεταβλητών** όπου στην περίπτωση της έρευνάς μας δεν υφίσταται ως ζήτημα εξαιτίας της χρήσης των ψευδομεταβλητών.

Η πρότασή μας η οποία καθορίζεται από την αποτελεσματικότητα στη διαχείριση των δεδομένων υπό μορφή πίνακα, τη συμβατότητα στην μορφή των επεξηγηματικών μεταβλητών και την αποδοτικότητα στην εκμετάλλευση των ενυπαρχόντων πληροφοριών είναι η εκτίμηση μέσω της Παλινδρόμησης Τυχαίων Επιδράσεων για τους ακόλουθους λόγους:

- Δεν καταλύεται η δυνατότητα χρήσης μεταβλητών των οποίων οι παρατηρήσεις παραμένουν σταθερές σε περιπτώσεις εντός του εξεταζόμενου χρονικού διαστήματος, οι οποίες υπάρχουν στην παρούσα έρευνα.
- Εξυπηρετούνται οι συνθήκες για την χρησιμοποίησή της, καθιστώντας ασφαλή την τελική εκτίμηση.

Στο Κεφάλαιο αυτό έγινε διεξοδική παρουσίαση της προτεινόμενης μεθόδου αποτίμησης της επίπτωσης του προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, αναλύθηκε η διαδικασία συγκέντρωσης και αξιοποίησης των διαθέσιμων δεδομένων και διατυπώθηκαν οι υποθέσεις οι οποίες συνθέτουν το ερευνητικό ερώτημα. Παρουσιάστηκε τέλος η μέθοδος εκτίμησης της ισχύος των υποθέσεων βάσει της οποίας θα απαντηθεί και το ερευνητικό ερώτημα. Στο αμέσως επόμενο Κεφάλαιο, θα παρατεθούν τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας και τα συμπεράσματα που αντλούνται από τα ευρήματα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Εμπειρικά Αποτελέσματα Έρευνας

6.1. Εισαγωγή

Καθώς στο προηγούμενο Κεφάλαιο παρατέθηκε η προταθείσα μεθοδολογική προσέγγιση και τα αναλυτικά εργαλεία της έρευνας στο παρόν Κεφάλαιο θα παρατεθούν τα εμπειρικά αποτελέσματα τόσο της διαδικασίας της απλής διερεύνησης της ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοροποίησης του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών σε προγράμματα εκπαίδευσης, όσο και τα αποτελέσματα της αποτίμησης της συμβολής της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο αντικείμενο επί του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Η διερεύνηση των υποθέσεων που αναφέρθηκαν στο 5^ο Κεφάλαιο, έγινε δια της προσέγγισης σε διακριτές φάσεις, προκειμένου αρχικά να εξεταστεί η ύπαρξη ή μη στατιστικά σημαντικής διαφοράς μεταξύ των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων μεταναστών σε πρόγραμμα γλωσσικών δεξιοτήτων και εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή, και σε δεύτερη φάση, για την εκτίμηση του αν και κατά πόσο επηρεάζει η παρακολούθηση του υπό διερεύνηση προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή το εισόδημα των εκπαιδευθέντων.

6.2. Γενικά Ευρήματα και Παρατηρήσεις

Τα στοιχεία παρέχουν δημογραφικές πληροφορίες (δηλ. ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, κατοικία, κ.λπ.) και πληροφορίες για το εισόδημα (που διακρίνεται βάσει της πηγής) μεταξύ 2000 και 2006. Η διαδικασία της ταυτοποίησης βασίστηκε στη δυνατότητα του Υπουργείου Οικονομικών για να εντοπίσει τους μετανάστες από τα στοιχεία που δόθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθηση και γι' αυτό το δείγμα επελέγη τυχαία. Οι μετανάστες διακρίνονται περαιτέρω βάσει των δραστηριοτήτων τους, μετά από το παράδειγμα των παρόμοιων μελετών (Δημουλάς, Παπαδοπούλου 2004). Γενικώς, και εξετάζοντας τον πληθυσμό των φορολογουμένων μεταναστών, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά αυτού του πληθυσμού συμπίπτουν με

διάφορες σχετικές δημογραφικές μελέτες για τους μετανάστες ως σύνολο καθώς και με την εικόνα της γενικής απογραφής του 2001.

Οι μετανάστες φορολογούμενοι και εργαζόμενοι ως υπάλληλοι, προέρχονται κυρίως από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες. Συγκεκριμένα, 52,2% είναι από την Αλβανία, 6,5% από τη Βουλγαρία και 3,9% από τη Ρουμανία, και ακολουθούν από χώρες όπως το Πακιστάν, η Συρία, η Ρωσία, η Μολδαβία, η Γεωργία, και άλλες. Αυτή η εικόνα συμπίπτει με άλλες μελέτες (Baldwin-Edwards και λοιποί, 2004) για τη σύνθεση του ευρισκόμενου στην Ελλάδα μεταναστευτικού πληθυσμού.

Η ανάλυση της σύνθεσης ηλικίας αυτής της ομάδας δείχνει ένα υψηλό ποσοστό των οικονομικά δραστήριων ατόμων (15-64). Η μέση ηλικία του πληθυσμού είναι 38,58 έτη ($sd=12.90$). Επίσης, παρουσιάζεται μια σημαντική υπεραντιπροσώπηση των ατόμων (59.6%). Το ποσοστό των γυναικών ποικίλλει σύμφωνα με τη χώρα προέλευσης. Για παράδειγμα, ο μεταναστευτικός πληθυσμός από τις ασιατικές χώρες όπως το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από άνδρες. Ομοίως, η Συρία και η Αίγυπτος εμφανίζουν πολύ υψηλά ποσοστά ανδρών (90%).

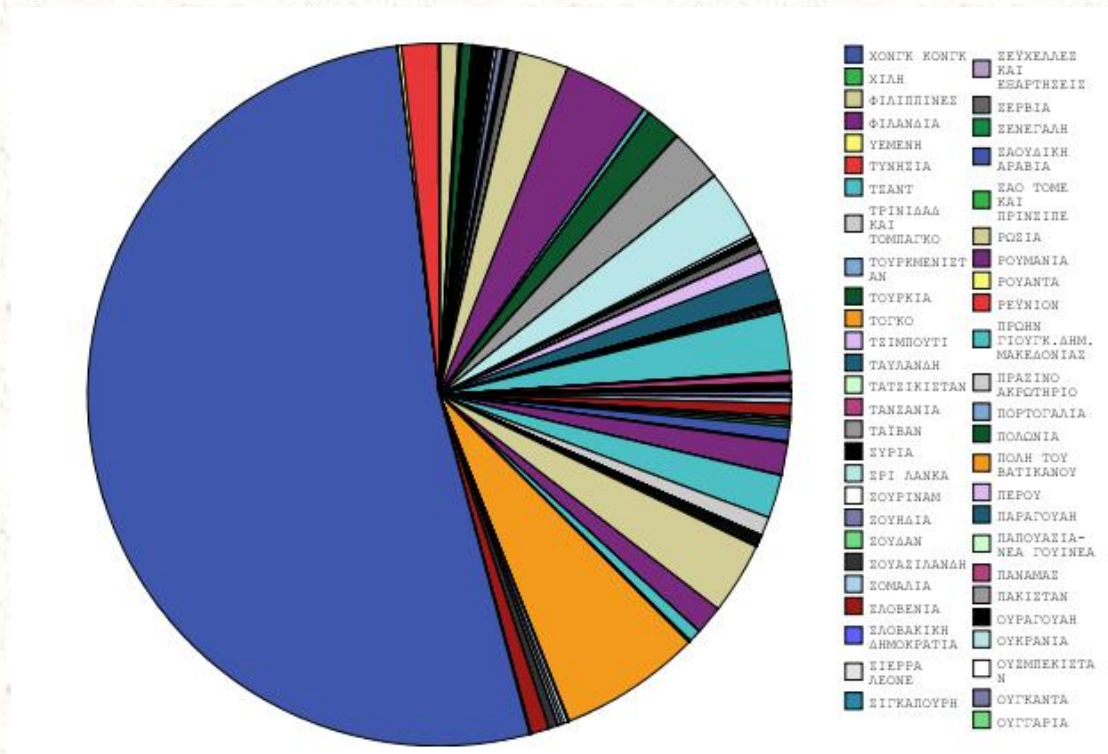
Σε μελέτη που πραγματοποιείται από το Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης εκ μέρους Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, μια σύγκριση με τον εγγενή ελληνικό πληθυσμό δείχνει έναν πληθυσμό με μεγαλύτερο μέσο όρο ηλικίας και με λιγότερα τέκνα. Συνεπώς, ο πληθυσμός των ευρισκόμενων φορολογουμένων οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ηλικιακό δυναμισμό.

Ακολούθως, παρατίθενται τα δημογραφικά στοιχεία τα οποία αφορούν στον πληθυσμό των ευρισκόμενων στην χώρα φορολογουμένων μεταναστών με σχέση εξαρτημένης εργασίας.

Χώρα Προέλευσης

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα του υπό εξέταση πληθυσμού, τα φορολογικά υποκείμενα υπήκοοι τρίτων χωρών που παρουσιάζονται ως μισθωτοί προέρχονται κυρίως από όμορες χώρες της Βαλκανικής και συγκεκριμένα το 52,2% από την Αλβανία, το 6,5% από τη Βουλγαρία, το 3,9% από την Ρουμανία και ακολουθούν χώρες όπως το Πακιστάν, η Συρία, η Ρωσία, η Μολδαβία, η Γεωργία, κ.α. Η εικόνα

αυτή συμπίπτει και με τις άλλες μελέτες οι οποίες αφορούν στην σύνθεση του πληθυσμού των μεταναστών στην Ελλάδα (Martin Baldwin-Edwards κ.α., 2004)

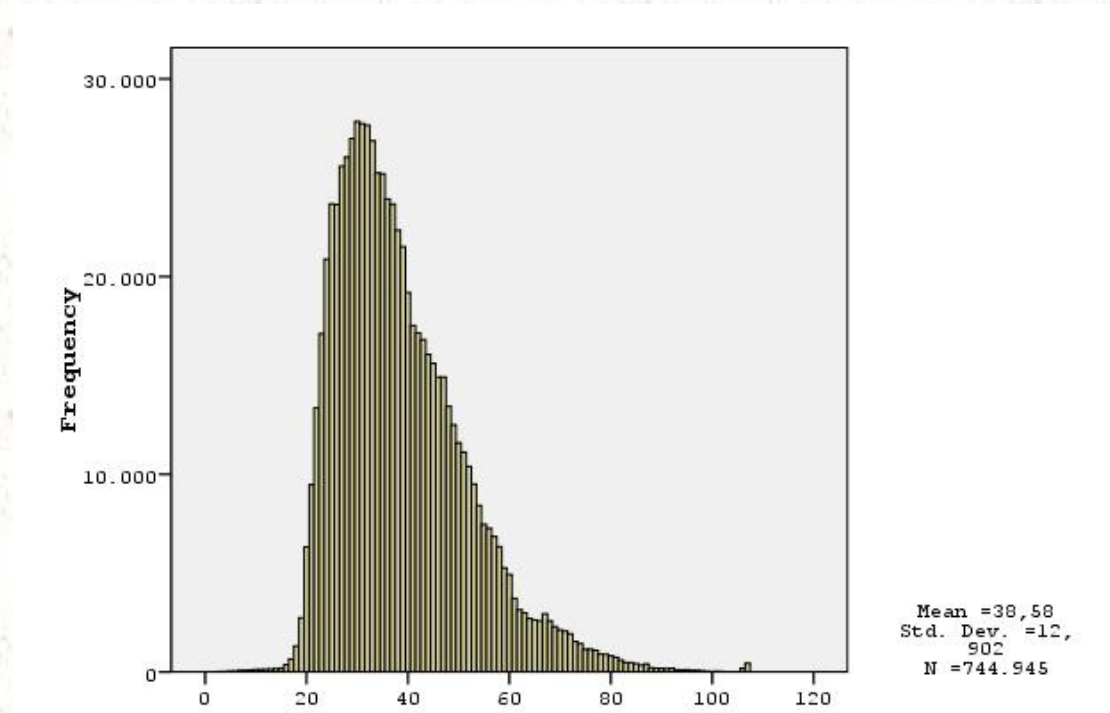

Διάγραμμα 6.1: Προέλευση Μεταναστών (Πληθυσμός)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Ηλικιακή Σύνθεση

Η ανάλυση των στοιχείων που αφορούν στην ηλικιακή σύνθεση παρουσιάζουν ένα ποσοστό πάρα πολύ υψηλό για άτομα που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία (15-64), και αυτή εικόνα ενισχύεται από την μέση ηλικία 38,58 έτη και την εμφανιζόμενη τυπική απόκλιση που είναι 12,902. Στην μελέτη του Μεσογειακού Παρατηρητήριου Μετανάστευσης για λογαριασμό του ΙΜΕΠΟ γίνεται μάλιστα και η σύγκριση με τον ελληνικό πληθυσμό ο οποίος παρουσιάζεται αρκετά γηραιότερος και με λιγότερα παιδιά σε σύγκριση με εκείνο των υπηκόων των τρίτων χωρών.

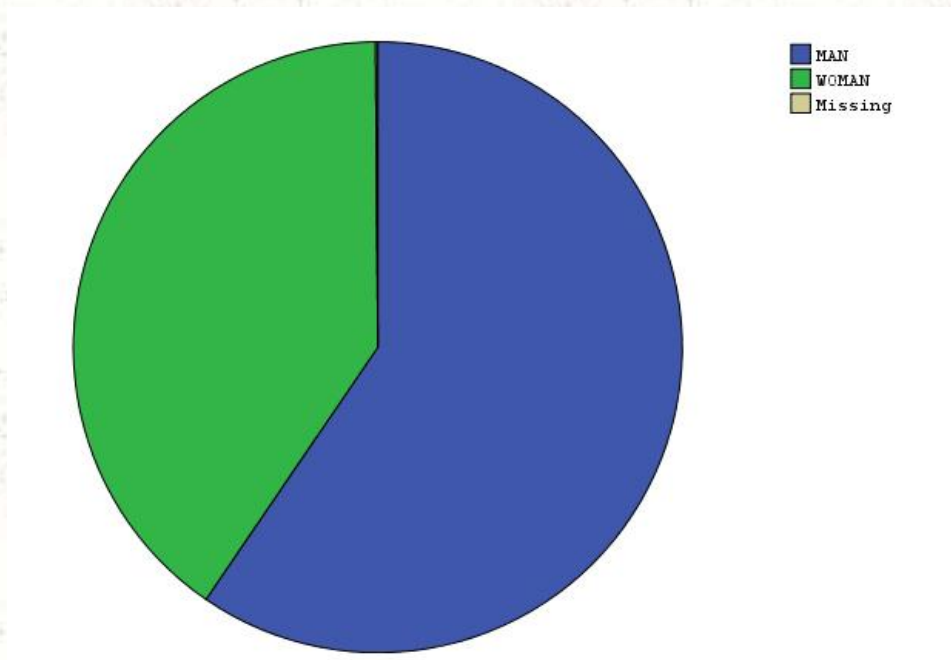

Διάγραμμα 6.2: Ηλικιακή Σύνθεση Μεταναστών (Πληθυσμός)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Σχέση Φύλων

Η σχέση μεταξύ ανδρών και γυναικών όπως παρουσιάζεται από την ανάλυση του πληθυσμού αναφοράς είναι συνεπής καθώς διαπιστώνεται η σημαντική αριθμητική υπεροχή των ανδρών (ποσοστό 59.6%). Στην περίπτωση της σύνθεσης του πληθυσμού οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με την χώρα προέλευσης. Έτσι, οι Ασιατικές χώρες όπως το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν έχουν σχεδόν μόνο ανδρικό πληθυσμό, όπως άλλωστε και οι Αραβικές χώρες. Η Συρία και η Αίγυπτος έχουν πολύ υψηλά ποσοστά ανδρικού πληθυσμού περί το 90%, όπως και όλες σχεδόν οι υπόλοιπες Αφρικανικές χώρες.

Διάγραμμα 6.3: Σχέση Μεταξύ Φύλων (Πληθυσμός)

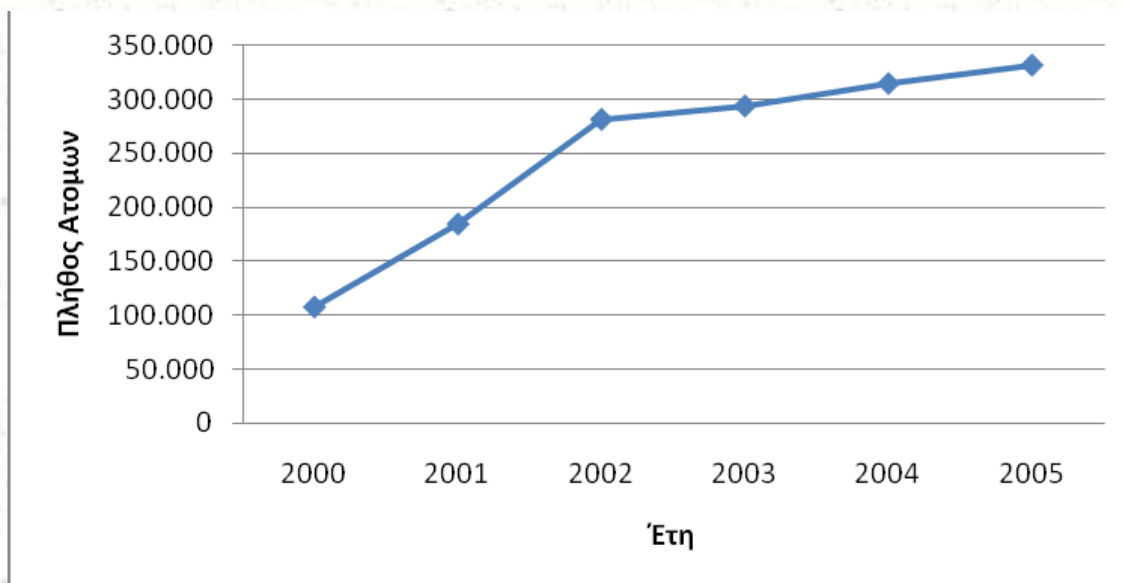
Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Εισοδηματικά Χαρακτηριστικά

Σε ότι αφορά στα εισοδήματα των υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται στην Ελλάδα εξετάζουμε αρχικά το πόσοι εξ αυτών δήλωσαν εισοδήματα την περίοδο 2000 – 2005 και τα περιγραφικά στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζουν τη γενική εικόνα της οικονομικής τους επίδοσης. Στις περιπτώσεις όπου οικονομικά στοιχεία ήταν αρχικά δοσμένα σε δραχμές, η μετατροπή σε Ευρώ έγινε με βάση την επίσημη εισοδηματική ισοτιμία.

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι από το οικονομικό έτος 2000 όπου εισόδημα δήλωσαν 107389 άτομα, η εικόνα μεταβάλλεται ριζικά και το οικονομικό έτος 2005 δηλώνεται εισόδημα από 331236 άτομα (βλ. σχετικό Διάγραμμα 6.4). Η αύξηση κατά 300% και πλέον, εξηγείται κυρίως από την εισαγωγή και εφαρμογή του νέου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο αφενός έκανε δυνατή τη νομιμοποίηση της διαμονής στην χώρα σε πολλούς έως τότε παράνομα ευρισκόμενους στη χώρα μετανάστες.

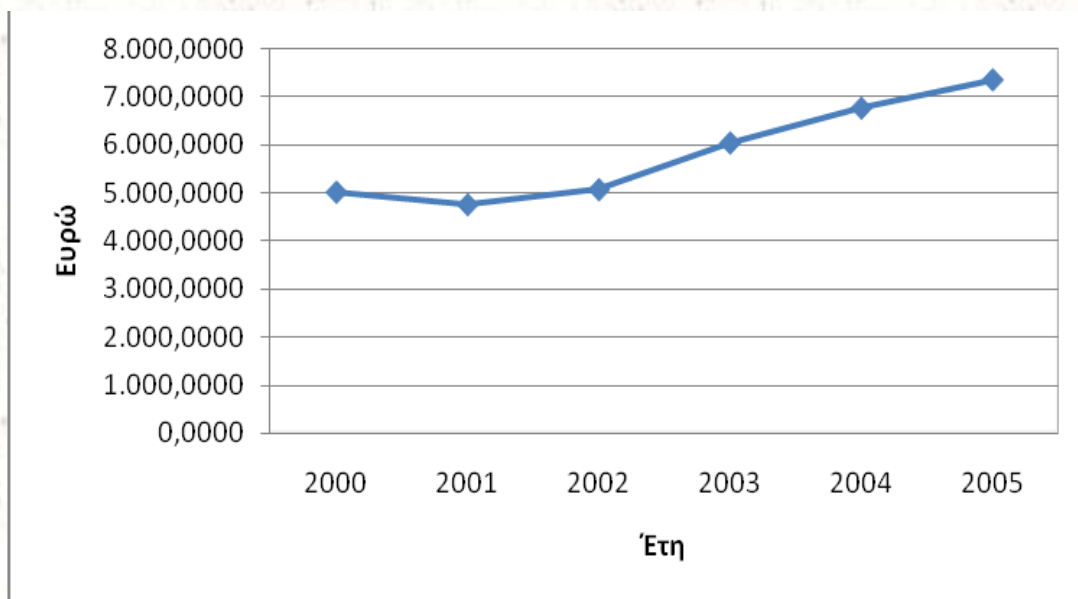
Με την έναρξη της ισχύος του Νόμου 2910/2001 (ΦΕΚ 91, τ. Α΄), οι αλλοδαποί προερχόμενοι από χώρες εκτός της Ε.Ε. προκειμένου να ανανεώσουν την άδεια διαμονής και εργασίας τους οφείλουν να ικανοποιούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Διάγραμμα 6.4: Εξέλιξη Δηλώσεων Εισοδήματος – Μισθωτοί

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Το δεύτερο κυρίαρχο χαρακτηριστικό είναι η άμεση και έμμεση σύνδεση της νομιμότητας της παραμονής των υπηκόων τρίτων (πλην Ε.Ε.) χωρών στην Ελλάδα με την οικονομική τους επίδοση και την ασφαλιστική τους κατάσταση. Η εικόνα αυτή επέτρεψε και την εμφάνιση ανάλογης εικόνας στην εξέλιξη των μέσων εισοδημάτων των μισθωτών. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, το μέσο δηλωθέν εισόδημα όσων υπηκόων τρίτων χωρών παρουσιάζει μια αύξηση της τάξης 23.47%. Η εξέλιξη αυτών των μεγεθών εμφανίζεται στο κάτωθι διάγραμμα (βλ. σχετικό Διάγραμμα 6.5).

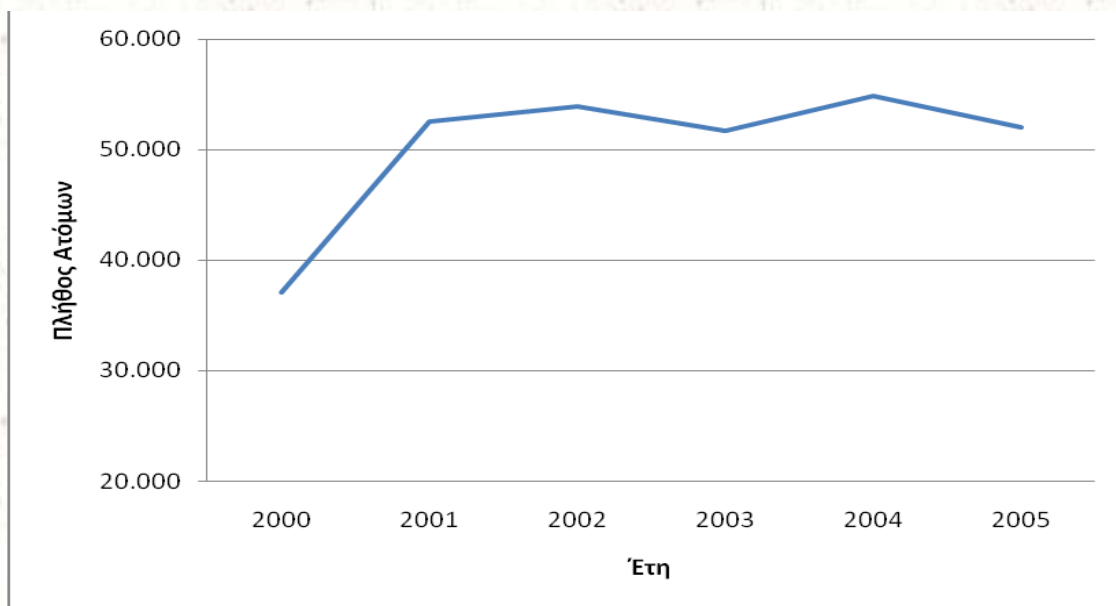

Διάγραμμα 6.5: Εξέλιξη Μέσου Εισοδήματος Μεταναστών (Μισθωτοί)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

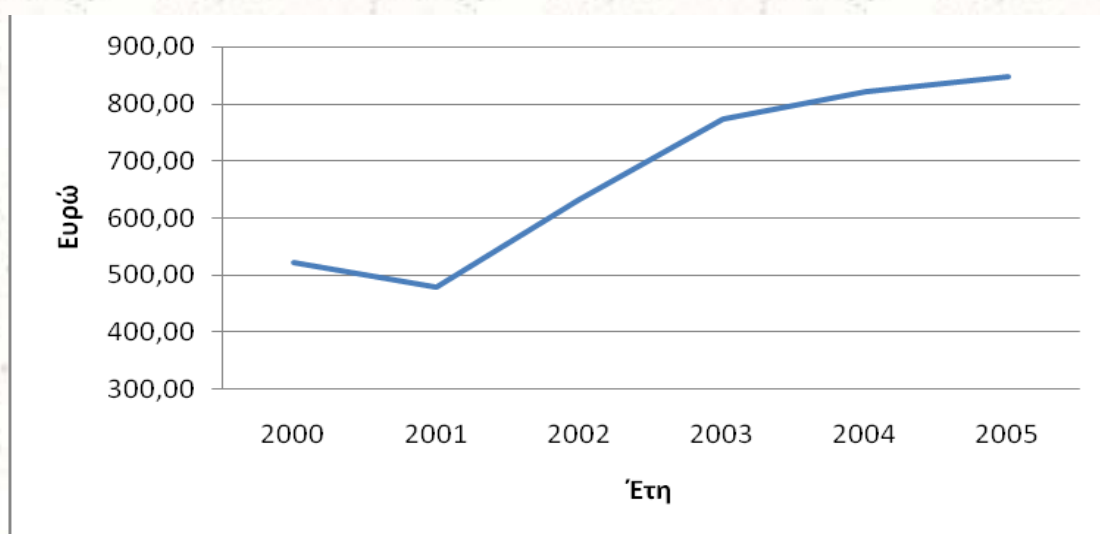
Η αύξηση των δηλώσεων αλλά και του μέσου δηλωθέντος εισοδήματος των φορολογουμένων υπηκόων τρίτων χωρών οδήγησε σε αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ατόμων από τα οποία παρακρατήθηκε φόρος ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2000 – 2002 και έπειτα μια σταθεροποίηση τους στα επίπεδα αυτά. Συγκεκριμένα, από 37040 φορολογηθέντα φυσικά πρόσωπα το 2000 παρατηρείται μια αύξηση της τάξης του 41.98% στα 52592 άτομα το 2001 και στα 53904 το 2002.

Είναι απαραίτητο στο σημείο αυτό να τονιστεί η ταυτόχρονη αλλαγή στη φορολογική νομοθεσία η οποία και επιτρέπει στους ανήκοντες σε χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα να μην υποβάλλουν φορολογικές δηλώσεις. Έτσι, εξηγείται εν μέρει και η υποχώρηση στον αριθμό των δηλώσεων.

Διάγραμμα 6.6: Μετανάστες που υπέβαλαν φορολογική δήλωση (Μισθωτοί: 2000 – 2005)
Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

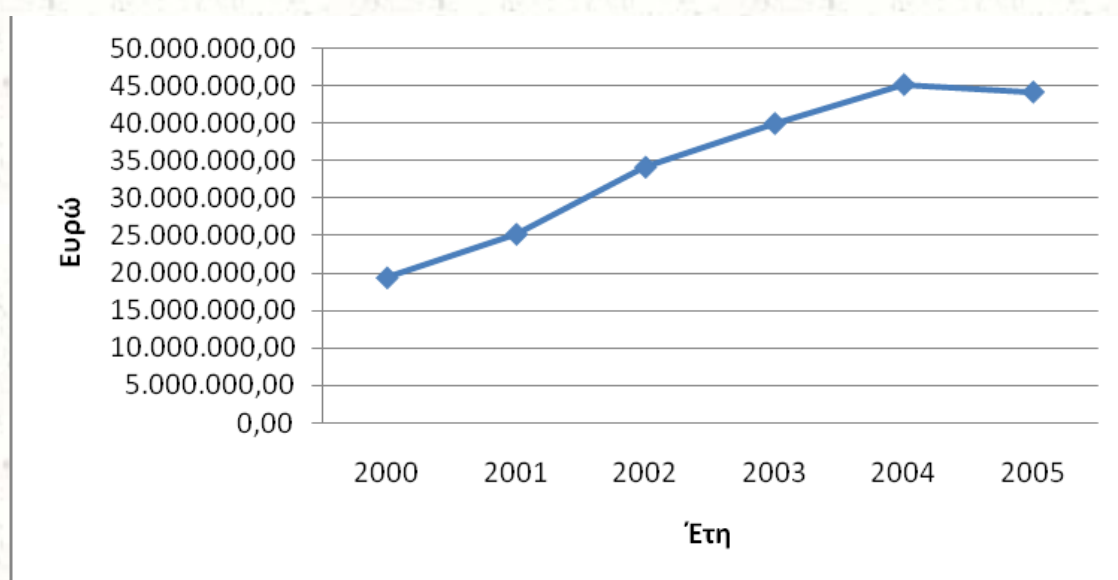
Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται και στα φορολογικά έσοδα τα οποία προκύπτουν από την ανάλυση της οικονομικής απόδοσης των φορολογούμενων μισθωτών υπηκόων άλλων χωρών τα οποία όπως απεικονίζονται στο Διάγραμμα 4 και τον μέσο παρακρατηθέντα φόρο. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία, η εισδοχή μεγάλου αριθμού φορολογούμενων αλλοδαπών είχε ως άμεση συνέπεια την μείωση του μέσου παρακρατηθέντος φόρου κατά το οικονομικό έτος 2001 και την αύξηση του συνολικού παρακρατηθέντος φόρου.

Διάγραμμα 6.7: Μέσος Παρακρατηθείς Φόρος (Μισθωτοί, 2000 – 2005)
Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Η πορεία του μέσου παρακρατηθέντος φόρου, η αύξηση δηλαδή του μέσου παρακρατηθέντος φόρου από το οικονομικό έτος 2002 και εντεύθεν, εξηγείται κυρίως βάσει της νόμιμης και ασφαλισμένης εργασίας των αλλοδαπών, η οποία αποτελεί θεσμική προϋπόθεση για την ανανέωση της άδειας διαμονής και εργασίας τους στην Ελλάδα βάσει των διατάξεων του Νόμου 2910/2001 (ΦΕΚ 91, τ. Α΄).

Σύμφωνα με την εξέλιξη του πληθυσμού των φορολογουμένων αλλά και της αύξησης του μέσου παρακρατηθέντος φόρου την περίοδο 2000 – 2005, είναι φυσιολογική η αύξηση του συνολικού παρακρατηθέντος φόρου για τους μισθωτούς αλλοδαπούς. Αυτό απεικονίζεται στο Διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 6.8: Συνολικός Παρακρατηθείς Φόρος
(Μισθωτοί, 2000 – 2005)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ

Όπως έχει ήδη περιγραφεί, η παρούσα έρευνα στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι η εκπαίδευση των οικονομικών μεταναστών στην χώρα υποδοχής συνεισφέρει στην βελτίωση του εισοδήματός τους. Κρίθηκε σκόπιμο, προτού διερευνηθεί η επίπτωση της εκπαίδευσης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή στο εισόδημα των οικονομικών μεταναστών, να δοκιμαστεί η προτεινόμενη μεθοδολογία

σε ένα ερευνητικό αντικείμενο το οποίο έχει διερευνηθεί σε έκταση στο εξωτερικό σε χώρες οι οποίες έχουν μακρά παράδοση στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, δηλαδή στην εκπαίδευση στις βασικές γλωσσικές δεξιότητες. Τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος των 238 ατόμων από τα οποία τελικά επελέγησαν 110 λόγω της πληρότητας των παρατηρήσεων, όπως αναλύονται στην επόμενη ενότητα είναι τα ακόλουθα:

- Όπως προκύπτει από την ανάλυση των εκπαιδευθέντων στα Προγράμματα Εκμάθησης Ελληνικής Γλώσσας, η σύνθεση του δείγματος εμφανίζει διαφοροποιήσεις σε σχέση με τον πληθυσμό του συνόλου των φορολογουμένων αλλοδαπών. Συγκεκριμένα, ενώ η πλειοψηφία (29%) των εκπαιδευθέντων προέρχεται από την Αλβανία, υπάρχει σημαντική εκπροσώπηση από χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία με 22.7% και 6.7% αντίστοιχα. Κατά τα λοιπά, η σημαντικότερη εκπροσώπηση πέρα από αυτές τις χώρες προέρχεται από τις λοιπές όμορες χώρες και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.
- Σε ότι αφορά στην ηλικιακή σύνθεση του δείγματος, όπως προκύπτει από τα δεδομένα, το 74% των επιμορφωθέντων, είναι ηλικίας από 20 έως 50 ετών. Η εικόνα αυτή είναι συμβατή με τη συνολική εικόνα του πληθυσμού των φορολογουμένων αλλοδαπών μισθωτών.
- Το στοιχείο το οποίο διαφοροποιεί την εικόνα μεταξύ του δείγματος και του πληθυσμού, είναι η σχέση ανδρών και γυναικών. Σε ότι αφορά στους εκπαιδευόμενους των ΚΕΕ, η σχέση αυτή είναι αναστραμμένη με τις γυναίκες να αποτελούν το 62.6% του συνόλου. Αυτό εξηγείται εάν λάβουμε υπόψη ότι οι αλλοδαποί άνδρες εργάζονται, ενώ αντίστοιχα οι αλλοδαπές εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και έχουν περισσότερο ελεύθερο και συνεπώς διαθέσιμο χρόνο για δραστηριότητες όπως η εκπαίδευση. Επίσης, μπορούμε να αποδώσουμε αυτή την εικόνα και στην τάση των συζύγων ελλήνων υπηκόων να εκπαιδεύονται και να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα ως μέσο για την ταχύτερη και ομαλότερη κοινωνική τους ενσωμάτωση.

Στην περίπτωση του δείγματος των εκπαιδευθέντων σε προγράμματα βασικών δεξιοτήτων ηλεκτρονικών υπολογιστών η εικόνα εμφανίζεται η εξής: Το δείγμα

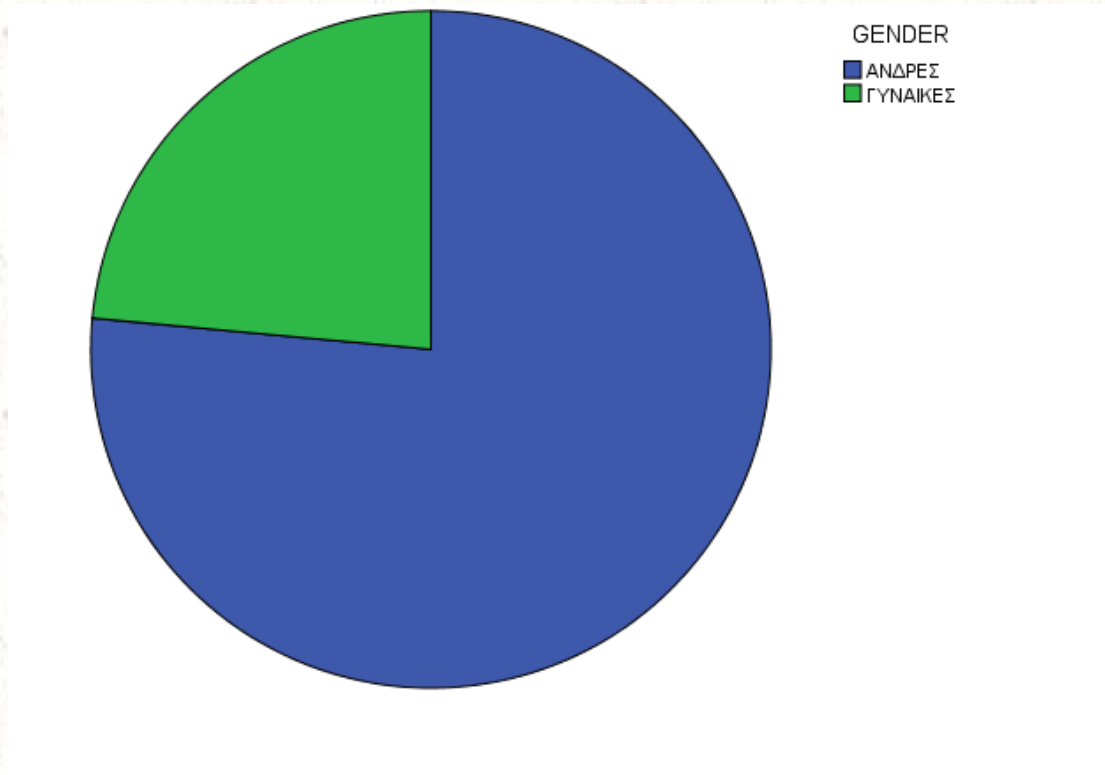
αυτών των εκπαιδευμένων το οποίο και ταυτοποιήθηκε από τη ΓΓΠΣ αριθμεί όπως ήδη αναλύθηκε 170 άτομα σε σύνολο 1583. Τα άτομα αυτά εντοπίζονται στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας και είναι αλλοδαποί υπήκοοι οι οποίοι παρακολούθησαν επιτυχώς το πρόγραμμα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών.

Πίνακας 6.1: Περιγραφικά Στοιχεία Δείγματος ΗΡΩΝ

Μεταβλητή	Παρατηρήσεις	Μέσος	Τυπ. Απόκλιση	Ελ.	Μεγ.
<i>A</i>	1360	2.775	1.010304	1	6
<i>G</i>	1360	1.317647	.4657326	1	2
<i>O</i>	1360	2.064706	.3702572	1	4
$Y_{i,t}$	1360	5.379342	2.602452	.2832	14.14735

Πηγή: Στοιχεία Έρευνας

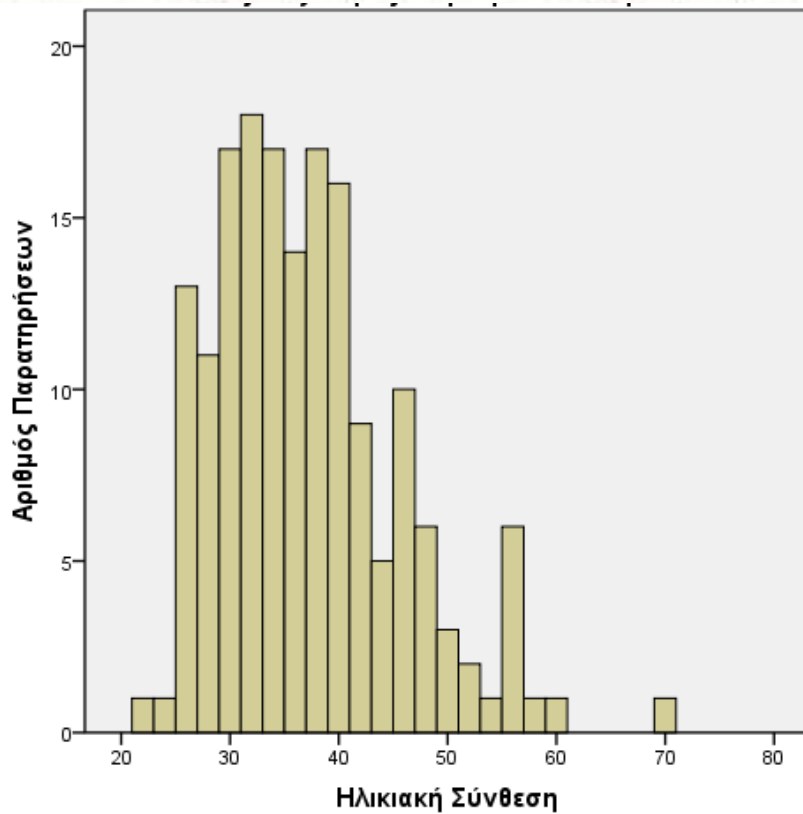
Το δείγμα αυτό επελέγη, όπως εξηγήθηκε προηγουμένως συγκροτήθηκε από εκείνες τις παρατηρήσεις εκείνες οι οποίες κατέστη δυνατό να ταυτοποιηθούν μέσω της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων και παρουσιάζει δημογραφικά χαρακτηριστικά παρόμοια με εκείνα του λοιπού μεταναστευτικού πληθυσμού. Συγκεκριμένα, η αναλογία μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι 76.5% προς 23.5% (βλέπε το ακόλουθο διάγραμμα), επιβεβαιώνει την υπεραντιπροσώπηση των ανδρών.

Διάγραμμα 6.9: Σχέση Μεταξύ Φύλων (Δείγμα ΗΡΩΝ)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΠΣ - ΓΓΔΒΜ

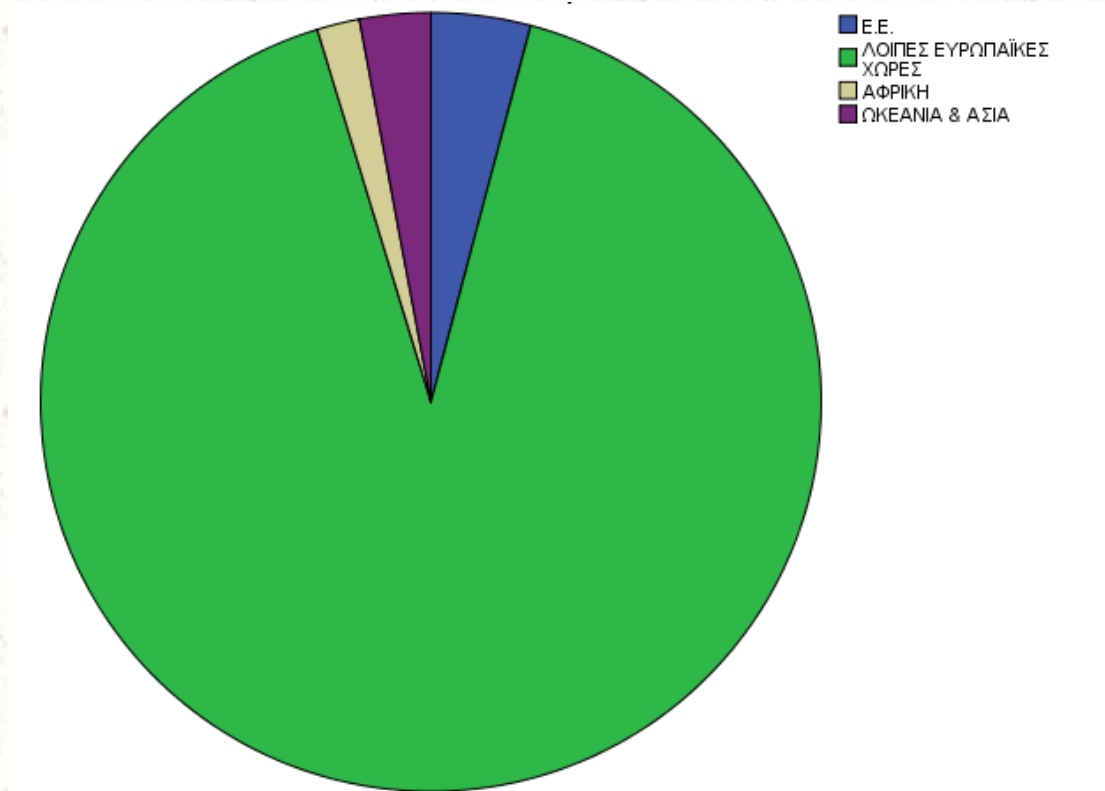
Η ηλικιακή διάρθρωση του συγκεκριμένου δείγματος επιβεβαιώνει και εκείνη με την σειρά της την εικόνα του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού με την μέση ηλικία να είναι $\mu = 36.68$ έτη και γενικώς σχεδόν το σύνολο των εκπαιδευομένων να ανήκει στην ηλικιακή ομάδα από 22 έως 55 ετών (97.1% των περιπτώσεων), να αποτελείται δηλαδή από άτομα που ανήκουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

Διάγραμμα 6.10: Ηλικιακή Διάρθρωση (Δείγμα ΗΡΩΝ)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΔΒΜ

Η προέλευση των εκπαιδευθέντων είναι σύμφωνη με το γενικότερο προφίλ των μεταναστών καθώς η συντριπτική πλειοψηφία τους είναι από τρίτες (πλην Ε.Ε.) χώρες και ιδιαίτερα από όμορες χώρες όπως η Αλβανία και η Βουλγαρία, οι υπήκοοι των οποίων αριθμούν το 71.6% του συνόλου του δείγματος.

Διάγραμμα 6.11: Προέλευση Μεταναστών (Δείγμα ΗΡΩΝ)

Πηγή: Στοιχεία ΓΓΔΒΜ

6.3. Πρώτη Φάση Διερεύνησης

6.3.1. Πρόγραμμα εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων

Στην φάση αυτή διερευνάται η υπόθεση της ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων σε πρόγραμμα εκμάθησης γλωσσικών δεξιοτήτων.

Όπως στην αρχή του τρέχοντος Κεφαλαίου, η πρώτη εμπειρική προσέγγιση του αντικειμένου της επίδρασης της εκπαίδευσης ενηλίκων οικονομικών μεταναστών, εξέτασε ένα γνώριμο πεδίο στην σχετική ερευνητική βιβλιογραφία: την εξέλιξη των εισοδημάτων των οικονομικών μεταναστών οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας.

Τα χαρακτηριστικά του χρησιμοποιηθέντος δείγματος περιγράφονται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 5 της παρούσας μελέτης

Προκειμένου να ελεγχθεί αν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση στην εξέλιξη του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων σε σχέση με τους λοιπούς, ακολουθήθηκε η μέθοδος του ελέγχου t – test Ανεξαρτήτων Δειγμάτων (Independent samples t -tests).

Στην συγκεκριμένη ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν ως εξαρτημένες μεταβλητές:

- Εισοδηματική μεταβολή μεταξύ του έτους 2004 (το έτος της επιμόρφωσης) και 2005 (ένα έτος μετά την περάτωση του προγράμματος)
- Εισοδηματική μεταβολή μεταξύ του έτους 2005 (ένα έτος μετά την περάτωση του προγράμματος) και του έτους 2006 (ένα έτος μετά την περάτωση του προγράμματος)

Συνολικά, παρατηρείται ότι η μεταβολή του εισοδήματος (Δ income) μεταξύ 2004 και το 2005 ήταν μεγαλύτερη για τους μη εκπαιδευθέντες μετανάστες ($M = 22.37$, $SE = 4.99$) σε σύγκριση με εκείνους οι οποίοι εκπαιδεύθηκαν ($M = 20.02$, $SE = 4.70$). Το επόμενο βήμα ήταν να εξεταστεί κατά πόσον ήταν σημαντική αυτή η εισοδηματική μεταβολή μεταξύ των δύο δειγμάτων. Το αποτέλεσμα του σχετικού ελέγχου των t – ελέγχων Ανεξαρτήτων Δειγμάτων (Independent samples t -tests) καταδεικνύει ότι η διαφορά αυτή δεν ήταν σημαντική:

$$t(254) = .333, p = .370$$

Αντίθετα, το 2006 παρατηρείται μια αμελητέα αλλαγή στο εισόδημα ($t(257) = -1.810$, $p = .036$) για τους εκπαιδευθέντες μετανάστες ($M = 28.69$, $SE = 5.77$) σε σχέση με τους ομολόγους τους μη εκπαιδευθέντες ($M = 15.35$, $SE = 4.68$), χωρίς ωστόσο, αυτή να είναι στατιστικά σημαντική.

Στη συνέχεια προχωρούμε στην επιμέρους διερεύνηση, διενεργώντας χωριστές αναλύσεις προκειμένου να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της εκπαίδευσης σε γλωσσικές δεξιότητες στο εισόδημα των μεταναστών σε σχέση με το φύλο τους. Συγκεκριμένα, εξετάστηκε το κατά πόσο οι επιπτώσεις της εκπαίδευσης σε

γλωσσικές δεξιότητες ήταν διαφορετικές για άνδρες και γυναίκες μετανάστες. Πρώτον, μελετήθηκαν οι επιπτώσεις στους άνδρες μετανάστες.

Εκ των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι, κατά μέσο όρο, οι άνδρες μετανάστες που παρακολούθησαν προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας εμφανίζουν οριακή αύξηση των εισοδημάτων τους μεταξύ 2004 και 2005 ($M = 30.92$, $SE = 6.56$) σε σύγκριση με τους ομολόγους τους οι οποίοι δεν εκπαιδεύτηκαν ($M = 29.17$, $SE = 6.37$). Η αύξηση αυτή δεν ήταν στατιστικά σημαντική.

Την περίοδο 2005 – 2006 δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική επίδραση ($t(142) = -1.108$, $p = .135$) της εκπαίδευσης ενηλίκων μεταναστών στην μεταβολή του εισοδήματός τους για εκείνη την περίοδο, παρά το γεγονός ότι η μεταβολή στο μέσο εισόδημα ήταν υψηλότερη για τους εκπαιδευθέντες μετανάστες ($M = 27.72$, $SE = 7.57$) σε σύγκριση με τους μη εκπαιδευθέντες ($M = 16.15$, $SE = 6.34$).

Στη συνέχεια επαναλαμβάνεται η ίδια διαδικασία και για τις γυναίκες εκπαιδευθείσες στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, για τις ίδιες περιόδους αναφοράς. Τα ευρήματα παρατίθενται ακολούθως:

Την περίοδο 2004 και 2005 ($\Delta 2005$) δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της μεταβολής του εισοδήματος των εκπαιδευθεισών ($M = 11.27$, $SE = 6.46$) και μη εκπαιδευθεισών μεταναστριών ($M = 11.76$, $SE = 7.87$), με αποτέλεσμα ($t(116) = .048$, $p = .481$).

Η εικόνα αυτή παρουσιάζει σημαντική μεταβολή την περίοδο 2005 – 2006.

Οι μετανάστριες οι οποίες εκπαιδεύτηκαν στην ελληνική γλώσσα εμφάνισαν μια στατιστικά σημαντική μεταβολή στο εισόδημά τους την χρονική αυτή περίοδο ($t(113) = -1.423$, $p < .10$) με ($M = 29.45$, $SE = 8.48$) Την ίδια στιγμή, οι μη εκπαιδευθείσες ομολόγοί τους παρουσίασαν χαμηλότερες επιδόσεις ($M = 13.91$, $SE = 6.57$). Η διαφορά αυτή βεβαίως είναι μάλλον μικρή σε μέγεθος καθώς είναι της τάξης $r = .13$.

6.3.2. Αποτίμηση Πρώτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Γλώσσας

Αποτιμώντας, την αρχική προσπάθεια διερεύνησης της κεντρικής μας υπόθεσης, εάν δηλαδή και κατά πόσο μπορεί ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα να επηρεάσει σημαντικά την εξέλιξη του εισοδήματος, παρατηρούμε ότι, από τα αρχικά αυτά ευρήματα προκύπτει ότι τα ευεργετικά αποτελέσματα της παρακολούθησης του προγράμματος στο εισόδημα των μεταναστριών είναι εμφανή δύο έτη μετά από την ολοκλήρωση του προγράμματος. Ως γενικότερο συμπέρασμα μπορεί να συναχθεί το ότι οι μετανάστες που συμμετείχαν στα μαθήματα ελληνικής γλώσσας της ΓΓΔΒΜ παρουσιάζουν κατά το υπό διερεύνηση διάστημα μεγαλύτερη αύξηση στο εισόδημά τους σε σύγκριση με ένα ισοδύναμο, από άποψη δημογραφικά χαρακτηριστικά, δείγμα των ανεκπαιδευτων μεταναστών. Η επίδραση της παρακολούθησης του προγράμματος καθώς και η απόδοση της επένδυσης της Ελληνικής Πολιτείας έγινε εμφανής δύο έτη μετά από την ολοκλήρωση του προγράμματος και ήταν ισχυρότερη τις συμμετέχουσες σε αυτό.

6.4. Δεύτερη Φάση Διερεύνησης

6.4.1. Πρόγραμμα εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή

Στη συνέχεια, η έρευνα προχωρά στη διερεύνηση της ισχύος της κύριας υπόθεσης περί της σχέσης της παρακολούθησης του προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή.

Η διαδικασία αναζήτησης ενδείξεων για την ισχύ της, είναι η ίδια με εκείνη που ακολουθήθηκε και στην περίπτωση των μαθημάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Έτσι, εξετάστηκε η επίδραση της παρακολούθησης του εκπαιδευτικού προγράμματος στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών.

Ως μέσα χρησιμοποιήθηκαν οι t – έλεγχοι Ανεξαρτήτων Δειγμάτων (Independent samples t -tests). Το συνολικό δείγμα αποτελείτο από 170 άτομα – ενήλικες εκπαιδευθέντες μετανάστες – και 170 άτομα, επίσης ενήλικες μετανάστες με τα ίδια δημογραφικά χαρακτηριστικά, ως ομάδα ελέγχου για τους σκοπούς της έρευνας. Περαιτέρω αναλύσεις διενεργήθηκαν ώστε να διερευνηθεί η σχέση της μεταβολής του εισοδήματος με το φύλο των εκπαιδευομένων. Και στην συγκεκριμένη προσέγγιση, οι εξαρτημένες μεταβλητές εκφράστηκαν ως μεταβολή του εισοδήματος

μεταξύ των ετών 2003 και 2004 (ένα έτος πριν την παρακολούθηση του προγράμματος), μεταξύ των ετών 2004 και 2005 (το έτος της παρακολούθησης του προγράμματος) και την περίοδο 2005 – 2006 (ένα έτος μετά το πέρας της παρακολούθησης του προγράμματος). Προτού διενεργηθούν οι περιγραφείσες αναλύσεις, επιβεβαιώθηκε η ισχύς των αναγκαίων προϋποθέσεων περί κανονικότητας.

Ως γενική παρατήρηση μπορεί να επισημανθεί η μεγαλύτερη αύξηση του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών για την περίοδο 2003 – 2004 ($M = 30$, $SE = 8.68$) συγκρινόμενη με εκείνη των ομολόγων τους μη εκπαιδευθέντων ($M = 23.5$, $SE = 6.19$). Η αναλυτική προσέγγισή μας προκειμένου να αναδειχθεί ή όποια στατιστική σημαντικότητα της παρατηρηθείσας μεταβολής κατέδειξε μέσω των t – ελέγχων Ανεξαρτήτων Δειγμάτων ότι αυτή η διαφορά δεν είναι τελικώς στατιστικά σημαντική, καθώς:

$$t(340) = -.607, p = .544.$$

Στην ανάλυση για την περίοδο 2004 και 2005 (την περίοδο δηλαδή της κατάρτισης) η μεταβολή του εισοδήματος για τους εκπαιδευθέντες ενήλικες η διαφορά της θετικής εισοδηματικής μεταβολής κατέστη σε βάρος των εκπαιδευθέντων μεταναστών ($M = 7.66$, $SE = 3.36$) σε σύγκριση με τους ομολόγους τους μη εκπαιδευθέντες ($M = 13.1$, $SE = 5.66$). Ο έλεγχος της στατιστικής σημαντικότητας της ανωτέρω διαφοροποίησης κατέδειξε ότι αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική, καθώς:

$$t(340) = .821, p = .412.$$

Η εικόνα των ευρημάτων της έρευνας ουσιαστικά ανατρέπεται για το διάστημα το οποίο αφορά στο έτος μετά την ολοκλήρωση της παρακολούθησης του προγράμματος. Την περίοδο αυτή 2005 – 2006, η εισοδηματική μεταβολή για τους εκπαιδευθέντες κατεγράφη ως θετική ($M = 42.6$, $SE = 8.02$). Αντίθετα, για το ίδιο διάστημα, οι μη εκπαιδευθέντες μετανάστες εμφανίζουν μια πραγματική αρνητική εισοδηματική μεταβολή ($M = -6.24$, $SE = 2.29$). Για πρώτη φορά τα αποτελέσματα των t – ελέγχων Ανεξαρτήτων Δειγμάτων καταδεικνύουν την αυξημένη στατιστική σημαντικότητα της διαφοράς της εισοδηματικής μεταβολής μεταξύ της ομάδας ελέγχου και του δείγματος των εκπαιδευθέντων: $t(340) = -5.852$, $p = .000$.

Όπως και στην πρώτη διερευνητική προσέγγιση, έτσι και στην συγκεκριμένη περίπτωση, επιμέρους αναλύσεις χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να εξεταστεί η σχέση της εκπαίδευσης με το εισόδημα ως και η οικονομική εξέλιξη των εκπαιδευθέντων μεταναστών και μεταναστριών βάσει του φύλου τους. Σχηματίστηκαν έτσι, βάσει του φύλου δύο επιμέρους δείγματα τα οποία αποτελούν και το συνολικό δείγμα, με στόχο να εξεταστεί η επίδραση στο εισόδημα των ωφελούμενων μεταναστών από ανάλογα προγράμματα σε σχέση με το φύλο και την υφιστάμενη οικονομική τους κατάσταση.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης κατέδειξαν ότι το έτος προ της παρακολούθησης του προγράμματος (2003 – 2004), οι τελικώς εκπαιδευθέντες εμφάνισαν μια οριακά μεγαλύτερη θετική εισοδηματική μεταβολή ($M = 29.95$, $SE = 10.5$) σε σχέση με τους ομολόγους τους μη εκπαιδευθέντες ($M = 22.2$, $SE = 7.65$), η οποία και δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική: $t(232) = -.566$, $p = .572$.

Παρομοίως, δεν κατεγράφη κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά $t(232) = .211$, $p = .833$ στην εισοδηματική μεταβολή των εκπαιδευθέντων ανδρών το έτος της εκπαίδευσης (2004 – 2005). Την περίοδο αυτή μάλιστα η θετική εισοδηματική μεταβολή ήταν μεγαλύτερη για τους μη εκπαιδευθέντες άνδρες μετανάστες ($M = 12.9$, $SE = 6.66$) σε σύγκριση με τους εκπαιδευθέντες ομολόγους τους ($M = 11.3$, $SE = 4.1$), γεγονός το οποίο μπορεί να αποδοθεί και σε ύπαρξη εναλλακτικού κόστους το οποίο προκύπτει εξαιτίας της ύπαρξης διαφυγόντων εισοδημάτων προκειμένου να καταστεί δυνατή η παρακολούθηση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος.

Ένα έτος μετά την περάτωση του προγράμματος (2005 – 2006), η γενική εικόνα που παρουσιάστηκε στην ανάλυση αναδεικνύεται και για τους εκπαιδευθέντες άνδρες μετανάστες οι οποίοι παρουσιάζουν μια θετική εισοδηματική μεταβολή ($M = 38.7$, $SE = 7.51$), σε αντίθεση με τους ομολόγους τους μη εκπαιδευθέντες, των οποίων τα εισοδήματα το ίδιο διάστημα μειώθηκαν σημαντικά κατά μέσο όρο ($M = -7.88$, $SE = 2.96$). Η εισοδηματική αυτή μεταβολή εμφανίζεται ισχυρώς στατιστικά σημαντική, καθώς, από τα αποτελέσματα των t – ελέγχων Ανεξαρτήτων Δειγμάτων προέκυψε ότι: $t(232) = -5.252$, $p = .000$.

Στη συνέχεια, εξετάστηκε η επίπτωση της εκπαίδευσης στο εισόδημα των εκπαιδευθεισών μεταναστριών. Ειδικότερα, δεν παρατηρήθηκε καμία σημαντική επίδραση στο εισόδημα για την περίοδο προ της παρακολούθησης (μεταξύ 2003 και το 2004) για τις τελικά εκπαιδευθείσες ($M = 30.2$, $SE = 10.44$) σε σχέση με τις ομολόγους τους οι οποίες δεν παρακολούθησαν το πρόγραμμα ($M = 25.5$, $SE = 14.06$), όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα του σχετικού ελέγχου: $t(108) = -.269$, $p = .788$.

Για την περίοδο 2004 – 2005, τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι όπως και για την περίπτωση των ανδρών εκπαιδευθέντων μεταναστών, κατά το έτος της εκπαίδευσης, παρατηρείται μια αρνητική μέση μεταβολή στα εισοδήματα των μεταναστριών που παρακολούθησαν το πρόγραμμα ($M = -4.2$, $SE = 4.86$) σε αντίθεση με τις μετανάστριες οι οποίες δεν συμμετείχαν ($M = 13.35$, $SE = 10.10$), ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την υπόθεση της ύπαρξης διαφυγόντων εισοδημάτων εξαιτίας της συμμετοχής στο πρόγραμμα. Πάντως, η διαφορά αυτή όπως και στην προηγούμενη περίπτωση δεν είναι στατιστικά σημαντική, όπως προκύπτει και από τα σχετικά ευρήματα: $t(108) = 1.280$, $p = .203$.

Η εικόνα των οικονομικών επιδόσεων των εκπαιδευθεισών μεταναστριών σε σχέση με εκείνες της ομάδας ελέγχου αλλάζει επίσης το έτος μετά την παρακολούθηση του προγράμματος (2005 – 2006). Για πρώτη φορά εμφανίζεται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση: $t(108) = -3.118$, $p = .002$ στη μεταβολή των εισοδημάτων των μεταναστριών που απαρτίζουν την ομάδα ενδιαφέροντος και την ομάδα ελέγχου. Συγκεκριμένα, οι μετανάστριες οι οποίες αποφοίτησαν από το πρόγραμμα εμφάνισαν θετική μεταβολή του εισοδήματός τους μεταξύ 2005 και 2006 ($M = 55.33$, $SE = 23.99$) σε σχέση με τις ομολόγές τους οι οποίες και δεν εκπαιδεύτηκαν ($M = -3.77$, $SE = 3.67$), οι οποίες παρουσίαζαν αξιοσημείωτη αρνητική μεταβολή.

6.4.2. Αποτίμηση Δεύτερης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή

Συνολικά, τα ευρήματα από τη διερευνητική αυτή προσέγγιση της αναζήτησης της ισχυρής διαφοροποίησης των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων από εκείνα των μη εκπαιδευθέντων είναι ότι τα όποια ευεργετικά αποτελέσματα της εκπαίδευσης του

προγράμματος είναι εμφανή ένα έτος μετά την ολοκλήρωσή της. Κατά τη διάρκεια δε της παρακολούθησης, όπως επιβεβαιώνεται και από ανάλογες μελέτες που αφορούν στην εκπαίδευση ενηλίκων, προκύπτει μια μειωμένη οικονομική επίδοση των εκπαιδευθέντων, η οποία μπορεί να αποδοθεί στο έμμεσο κόστος της παρακολούθησης εξαιτίας της ύπαρξης διαφυγόντων εισοδημάτων τα οποία θα καρπώνονταν οι εκπαιδευόμενοι εάν διέθεταν το χρόνο τον οποίο αφιερώνουν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα.

6.5. Τρίτη Φάση Διερεύνησης

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η εκτίμηση της συνεισφοράς της εκπαίδευσης στην εκμάθηση βασικών γνώσεων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή, αλλά και των άλλων παραγόντων που έχουν περιγραφεί στο προηγούμενο Κεφάλαιο και συμπεριλαμβάνονται στο Υπόδειγμα ως ανεξάρτητες μεταβλητές, θα εφαρμοστεί η μέθοδος εκτίμησης της Παλινδρόμησης Τυχαίων Επιδράσεων, η οποία κρίθηκε και ως αποδοτικότερη και προσφορότερη για τους λόγους που ήδη αναλύθηκαν. Τα δεδομένα πίνακα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν αφορούν τα εισοδήματα των ατόμων που απαρτίζουν την ομάδα ελέγχου και την ομάδα ενδιαφέροντος για την περίοδο 2003 έως και 2006 και το διάστημα εμπιστοσύνης είναι 95%.

6.5.1. Τρίτη Φάση: Δεδομένα Προγράμματος Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή

Τα εμπειρικά αποτελέσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του Υποδείγματος, παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακα, ο οποίος αποτελείται από 6 στήλες οι οποίες αντιστοιχούν στα εξής:

- Η πρώτη στήλη παριστά τον σταθερό όρο και τις ανεξάρτητες μεταβλητές του Υποδείγματος.
- Οι ακόλουθες πέντε στήλες απεικονίζουν πέντε εξειδικεύσεις του ερμηνευτικού μοντέλου.
 - Η πρώτη στήλη (I) μελετά τον ρόλο της εκπαίδευσης (E)

- Η δεύτερη στήλη (II) της εκπαίδευσης (E) σε συνδυασμό με την ηλικία (A)
- Η τρίτη στήλη (III) οικοδομεί επί των προηγούμενων προσθέτοντας στο Υπόδειγμα το Φύλο (G)
- Η τέταρτη (IV) ενισχύει περαιτέρω το Υπόδειγμα ενσωματώνοντας την προέλευση των μεταναστών
- Η πέμπτη και τελευταία (V) στήλη παρουσιάζει το υπόδειγμα στην πλήρη ανάπτυξή του.

Τέλος, στο κάτω μέρος του πίνακα παρουσιάζονται τα διαγνωστικά του μοντέλου. Σημειώνεται ότι το διάστημα εμπιστοσύνης είναι 95%. Επιπροσθέτως, προκειμένου να ελεγχθούν τυχόν προβλήματα τα οποία θα μπορούσαν να ανακύψουν εξαιτίας πιθανής ύπαρξης ετεροσκεδαστικότητας και αυτοσυσχέτισης, δηλαδή ύπαρξη αναποτελεσματικών ή / και ασυνεπών εκτιμητών, προχωρήσαμε στους σχετικούς ελέγχους των οποίων τα αποτελέσματα κατέδειξαν την μη ύπαρξη των δύο αυτών φαινομένων. Συγκεκριμένα:

- Η ετεροσκεδαστικότητα ελέγχθηκε με έλεγχο δείκτη πιθανοφάνειας (likelihood ratio test),
- Η αυτοσυσχέτιση ελέγχθηκε με τον έλεγχο αυτοσυσχέτισης κατά Wooldridge για επαναλαμβανόμενα διαστρωματικά στοιχεία (test for autocorrelation in panel data).

Τα αποτελέσματα παρατίθενται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Πίνακας 6.2: Εμπειρικά Αποτελέσματα Υποδείγματος

	(I)	(II)	(III)	(IV)	(V)
<i>α</i>	5034.1590 (z: 46.36, $P> z = 0.000$)	5330.4570 (z: 19.69, $P> z = 0.000$)	6268.5460 (z: 17.51, $P> z = 0.000$)	5453.3590 (z: 7.64, $P> z = 0.000$)	2676.2290 (z: 5.94, $P> z = 0.000$)
<i>E</i>	1380,7330 (z: 11.30, $P> z = 0.000$)	1392.0230 (z: 11.36, $P> z = 0.000$)	1363.4800 (z: 11.12, $P> z = 0.000$)	1365.4230 (z: 11.14, $P> z = 0.000$)	1112.5340 (z: 8.21, $P> z = 0.000$)
<i>A</i>	-	-107.7912 (z: -1.19, $P> z = 0.232$)	-17.5172 (z: -0.19, $P> z = 0.849$)	-17.0521 (z: -0.19, $P> z = 0.853$)	-80.0050 (z: -1.26, $P> z = 0.209$)
<i>G</i>	-	-	-896.6465 (z: -3.94, $P> z = 0.000$)	-856.7988 (z: -3.73, $P> z = 0.000$)	-398.7045 (z: -2.88, $P> z = 0.004$)
<i>O</i>	-	-	-	368.5294 (z: 1.32, $P> z = 0.187$)	-56.6108 (z: -0.34, $P> z = 0.732$)
<i>LY</i>	-	-	-	-	6439.6000 (z: 25.01, $P> z = 0.000$)
R^2 (overall)	0.1240	0.1248	0.1418	0.1444	0.4841
observations	1360	1360	1360	1360	1020

Σημείωση: Εξαρτημένη μεταβλητή είναι το *Y* όπου παριστά το εισόδημα εκπεφρασμένο σε ευρώ (σε σταθερές τιμές 2000) και το *α* είναι η σταθερά. Εξαρτημένες Μεταβλητές είναι οι *E* (παρακολούθηση εκπαιδευτικού προγράμματος), *A* (ηλικία), *G* (φύλο), *O* (προέλευση), και *LY* (εισόδημα προηγούμενου έτους)

R^2 (overall): Συντελεστής Προσδιορισμού του Υποδείγματος

Η παράθεση των ευρημάτων με τον τρόπο αυτό, δίνει τη δυνατότητα της λήψης μιας πλήρους εικόνας, τόσο για την ίδια την λειτουργία της κάθε μίας ανεξάρτητης μεταβλητής στο Υπόδειγμα, αλλά και την εξέλιξη της ερμηνευτικής ικανότητάς του. Στην συνέχεια, θα παρατεθούν αναλυτικά και ανά στάδια τα ακολουθηθέντα βήματα και τα ευρήματα. Έγιναν οι απαιτούμενοι έλεγχοι για αυτοσυσχέτιση και ομοσκεδαστικότητα και τα αποτελέσματά τους παρατίθενται στο Παράρτημα που συνοδεύει την έρευνα.

6.5.2. Ευρήματα Τρίτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή

Η εφαρμογή της πρώτης και κύριας ανεξάρτητης μεταβλητής στο Υπόδειγμα παρουσιάζει τα εξής αποτελέσματα:

Η εκπαίδευση όντως παρουσιάζεται ως αξιόπιστη ανεξάρτητη μεταβλητή στο Υπόδειγμα καθώς: $z=11.30$ και $P>z=0.000$, με θετική επίδραση ως προς την εξέλιξη του εισοδήματος Y . Στην περίπτωση της παρούσας έρευνας, τεκμηριώνεται με στατιστική σαφήνεια ότι όσοι παρακολούθησαν το υπό διερεύνηση Πρόγραμμα, εμφανίζουν όντως μεγαλύτερο εισόδημα. Ο συντελεστής προσδιορισμού του Υποδείγματος εμφανίζεται ωστόσο σχετικά μικρός R^2 (0.1240), γεγονός το οποίο καταδεικνύει την ανάγκη εισαγωγής και άλλων ανεξάρτητων μεταβλητών στο Υπόδειγμα.

Στη συνέχεια εισάγεται η ηλικία (A) σε συνδυασμό με την εκπαίδευση. Υπενθυμίζεται ότι η ηλικία δίδεται ως ψευδομεταβλητή, καθώς τα αποτελέσματα από την εισαγωγή της συγκεκριμένης μεταβλητής είναι τα ακόλουθα:

Η ηλικία φαίνεται να διαδραματίζει αρνητικό ρόλο ως προς την εξέλιξη του εισοδήματος (-107.7912), χωρίς όμως η εισαγωγή να αποδεικνύεται ως στατιστικά σημαντική για τη λειτουργία του Υποδείγματος καθώς $z=-1.19$ και $P>z=0.232$. Ο συντελεστής προσδιορισμού του Υποδείγματος παρουσιάζεται οριακά αυξημένος σε

σχέση με την χρήση αποκλειστικά της παρακολούθησης του Προγράμματος R^2 (0.1248).

Η εισαγωγή της ανεξάρτητης μεταβλητής Φύλο (G) στο Υπόδειγμα, η οποία επίσης εκφράζεται ως ψευδομεταβλητή αποδίδει τα παρακάτω αποτελέσματα:

Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της εισαγωγής στο Υπόδειγμα, το Φύλο, διαδραματίζει στατιστικά σημαντικό ρόλο στο εισόδημα των ατόμων που παρακολούθησαν τα Πρόγραμμα ($z=-3.94$ και $P>z=0.000$). Υπενθυμίζεται ότι καθώς η μεταβλητή εκφράζεται σε 1 για τους άνδρες και 2 για τις γυναίκες, από τα ευρήματα προκύπτει ότι οι γυναίκες έχουν μειωμένο εισόδημα σε σχέση με τους άνδρες ομολόγους τους (-107.7912), κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται από ανάλογες μελέτες σχετικές με το εισόδημα των μεταναστριών (ΚΕΘΙ, 2009). Καταγράφεται επίσης και μια αύξηση του συντελεστή προσδιορισμού του Υποδείγματος R^2 σε σχέση με την προηγούμενη περίπτωση (0.1418).

Ο επόμενος παράγοντας που εισάγεται στο Υπόδειγμα είναι η προέλευση των μεταναστών, η οποία εκφράζεται ως ψευδομεταβλητή και έχει διαμορφωθεί με τον τρόπο που ήδη αναλύθηκε αποδίδει τα κάτωθι ευρήματα:

Η εισαγωγή της Προέλευσης (O) στο Υπόδειγμα δεν αναδεικνύεται ως στατιστικά σημαντική για την λειτουργία του ($z=1.32$ και $P>z=0.187$), ασχέτως του γεγονότος ότι η επίδρασή του εμφανίζεται οριακά θετική στο εισόδημα των μεταναστών (368.5294). Τέλος, καταγράφεται οριακή αύξηση του συντελεστή προσδιορισμού του Υποδείγματος R^2 σε σχέση με την προηγούμενη περίπτωση (0.1418) σε (0.1444).

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιείται και το εισόδημα του προηγούμενου έτους προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσο η εισοδηματική κατάσταση του ενήλικα μετανάστη επιδρά στο τρέχον εισόδημα. Η εισαγωγή λοιπόν του εισοδήματος του προηγούμενου έτους (LY) δίδει τα παρακάτω αποτελέσματα:

Η πρώτη παρατήρηση που γίνεται είναι ότι σε σχέση με τις προηγούμενες εφαρμογές, ο αριθμός των παρατηρήσεων μειώνεται κατά το εν τέταρτο, ήτοι από 1360 σε 1020 παρατηρήσεις, γεγονός το οποίο εξηγείται από την εισαγωγή στο Υπόδειγμα του εισοδήματος του προηγούμενου έτους, που συνεπάγεται την απώλεια των

παρατηρήσεων για το έτος 2003, λόγω απουσίας προγενέστερων δεδομένων (δηλαδή για το έτος 2002).

Η αμέσως επόμενη παρατήρηση, είναι ότι η συμβολή της εξαρτημένης μεταβλητής του εισοδήματος του προηγούμενου έτους (LY) καταδεικνύεται ως ισχυρά στατιστικά σημαντική ($z=25.01$ και $P>z=0.000$), ενώ αυξάνεται δραματικά και ο συντελεστής προσδιορισμού του Υποδείγματος R^2 σε σχέση με την προηγούμενη περίπτωση (0.1444), σε (0.4841). Είναι επίσης προφανές ότι καθώς παρουσιάζεται να έχει την μεγαλύτερη επίδραση στο εισόδημα (6439.6), επηρεάζει με την εισαγωγή της, τη βαρύτητα των άλλων δύο στατιστικά σημαντικών ανεξάρτητων μεταβλητών. Ιδιαίτερα σημαντική καταγράφεται η μείωση του συντελεστή βαρύτητας του Φύλου, ενώ σημαντικά μικρότερη είναι η μείωση του συντελεστή βαρύτητας της Παρακολούθησης του Προγράμματος, χωρίς όμως να παύουν να παραμένουν στατιστικά σημαντικές στο Υπόδειγμα. Μετά την εξαγωγή των εκτιμητών, με το εισόδημα Y_i να εκφράζεται σε δέκα χιλιάδες ευρώ, το υπόδειγμά μας παίρνει την ακόλουθη μορφή:

$$Y_i = 0.268 + 0.111E_{i,t} - 0.008A_{i,t} - 0.040G_{i,t} + 0.006O_{i,t} + 0.644LYb_{i,t}, i=1,2,\dots,n$$

6.5.3. Αποτίμηση Τρίτης Φάσης: Πρόγραμμα Εκμάθησης Βασικών Δεξιοτήτων Χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή

Τα ανωτέρω περιγραφέντα αποτελέσματα τα οποία εξήχθησαν μέσω της συγκεκριμένης οικονομετρικής ανάλυσης, απαντούν στις βασικές ερευνητικές υποθέσεις, οι οποίες τέθηκαν στο προηγούμενο Κεφάλαιο 5.

- Υπάρχει ουσιαστική -θετική συσχέτιση- σχέση μεταξύ επιμόρφωσης μεταναστών σε βασικές δεξιότητες Ηλεκτρονικού Υπολογιστή και της εισοδηματικής τους κατάστασης.

Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώνεται, καθώς η επίδραση της παρακολούθησης του προγράμματος, επηρεάζει θετικά και με τρόπο στατιστικά σημαντικό το εισόδημα των ενηλίκων μεταναστών.

- Υπάρχει διαφορά στην επίδραση στο εισόδημα των ωφελούμενων μεταναστών από ανάλογα προγράμματα σε σχέση με το φύλο και την υφιστάμενη οικονομική τους κατάσταση.

Εξ όσων προκύπτουν από τα εμπειρικά αποτελέσματα, επιβεβαιώνεται η υπόθεσή μας, αλλά και η εικόνα η οποία αποκρυσταλλώνεται και από άλλες, ανάλογες μελέτες, δηλαδή ότι το εισόδημα των οικονομικών μεταναστών έχει άμεση σχέση με το φύλο τους και με τις προηγούμενες οικονομικές τους επιδόσεις.

- Υπάρχει διαφορά στην επίδραση από την παρακολούθηση προγραμμάτων εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων Ηλεκτρονικού Υπολογιστή και της εισοδηματικής τους κατάστασης ανάλογα με την προέλευση των ωφελουμένων.

Από τα ευρήματα της έρευνας δεν προκύπτει κάποια σημαντική σχέση μεταξύ προέλευσης των οικονομικών μεταναστών και του εισοδήματός τους, μην επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό την υπόθεσή μας.

6.5. Συμπεράσματα

Καθώς ολοκληρώθηκε η παράθεση των εμπειρικών αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας, μπορούν μέσω αυτών να διατυπωθούν και τα ακόλουθα συμπεράσματα, όπως προέκυψαν μέσω της ακολουθηθείσας μεθοδολογικής προσέγγισης.

Ένα πρώτο συμπέρασμα το οποίο προέκυψε από την πρώτη φάση της έρευνας, είναι ότι όντως εμφανίζεται να υπάρχει μια στατιστικά σημαντική διαφορά στην εξέλιξη των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων ενηλίκων μεταναστών σε σχέση με εκείνα των ομολόγων τους. Αξιοσημείωτη ήταν η εξέλιξη των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων κατά το έτος της εκπαίδευσης και το επόμενο έτος, όπου παρουσιάστηκε για την μεν πρώτη περίοδο μείωση των εισοδημάτων τους σε σχέση με εκείνα των μη εκπαιδευθέντων. Όπως ήδη ειπώθηκε, η μείωση αυτή εξηγείται από τη θεωρία, βάσει της ύπαρξης του εναλλακτικού, έμμεσου κόστους της εκπαίδευσης, υπό την μορφή των διαφυγόντων εισοδημάτων. Με τον όρο διαφυγόντα εισοδήματα εννοούνται τα εισοδήματα εκείνα τα οποία οι παρακολουθούμενοι το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα

μπορούσαν να έχουν καρπωθεί εάν αντί της συγκεκριμένης δραστηριότητας επέλεγαν την πρόσθετη εργασία.

Αν και το άμεσο κόστος παρακολούθησης του συγκεκριμένου προγράμματος για τους οικονομικούς μετανάστες ήταν σχεδόν μηδενικό, όπως γνωρίζουμε από την ίδια θεωρία, το έμμεσο κόστος το οποίο αντιμετωπίζουν υπό την μορφή των διαφυγόντων εισοδημάτων είναι αρκετές φορές κατά πολύ μεγαλύτερο και συχνά απαγορευτικό για τους ωφελούμενους από ανάλογα προγράμματα.

Όπως όμως προκύπτει από τα ευρήματα του επόμενου έτους, εκείνου που ακολούθησε την παρακολούθηση του προγράμματος, η επένδυση των εκπαιδευόμενων με το κόστος που προαναφέρθηκε, εμφανίζεται να αποδίδει, καθώς ενώ τα εισοδήματα των μη εκπαιδευθέντων παρουσιάζουν κάμψη, εκείνα των ομολόγων τους που εκπαιδεύθηκαν διαμορφώνονται με θετικό πρόσημο, δηλαδή εμφανίζουν αξιοσημείωτη θετική βελτίωση. Η ύπαρξη μιας τέτοιας εξέλιξης και μάλιστα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα αποτελεί μια σημαντική ένδειξη για την επιτυχία του εκπαιδευτικού προγράμματος ως προς την οικονομική ένταξη των μεταναστών, δια της βελτίωσης των εισοδημάτων τους.

Η βελτίωση αυτή μάλιστα φαίνεται να είναι μεγαλύτερη για τις εκπαιδευθείσες μετανάστριες, γεγονός θετικό, καθώς ως μετανάστριες αλλά και ως γυναίκες, σύμφωνα με πολλές μελέτες οι οποίες ασχολήθηκαν με το φύλο και το εισόδημα, αντιμετωπίζουν εντονότερα το φάσμα της οικονομικής και κατ' επέκταση κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Η εικόνα αυτή η οποία δόθηκε μέσα από την πρώτη φάση της έρευνας, έπρεπε να αναλυθεί διεξοδικά προκειμένου να καταστεί σαφής η συμμετοχή των διαφόρων παραγόντων οι οποίοι θα μπορούσαν να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην εξέλιξη των εισοδημάτων των εκπαιδευθέντων και ο αποκλεισμός της οιασδήποτε συγκυριακής μεταβολής τους. Προκειμένου αυτό να καταστεί εφικτό, χρησιμοποιώντας ένα Υπόδειγμα Εκτίμησης – βάσει των περιορισμών των αρχικών υποθέσεων της έρευνας αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία το κατέστησαν προτιμητέο έναντι των υπολοίπων – αποτιμήθηκε η συμβολή της εκπαίδευσης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή ως θετική και στατιστικά σημαντική στο εισόδημα των μεταναστών. Από τα αποτελέσματα

επίσης καταδεικνύεται η σημαντική επίδραση στο εισόδημα τόσο βάσει του φύλου των μεταναστών όσο και σε σχέση με το προηγούμενό τους εισόδημα. Ωστόσο, η ευεργετική επίδραση της εκπαίδευσης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή επί του εισοδήματος παγιώνεται σε κάθε εφαρμογή νέου παράγοντα στο υιοθετηθέν πρότυπο χωρίς να μειώνεται η σημασία του.

Η θετική επίδραση της επιτυχούς παρακολούθησης του προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή η οποία απεικονίζεται δια των εμπειρικών ευρημάτων της παρούσας έρευνας, ανταποκρίνεται σε όσα περιγράφηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια της μελέτης. Σε μια οικονομία με υπεραναπτυγμένο τον τριτογενή τομέα – εκείνο δηλαδή της παροχής υπηρεσιών – και με ένταση στην τεχνολογία, η περιθωριοποίηση των τεχνολογικά αναλφάβητων οικονομούντων ατόμων εξαιτίας του υπαρκτού τεχνολογικού χάσματος είναι πιθανή.

Ακόμη πιο πιθανή καθίσταται η οικονομική περιθωριοποίηση για τα άτομα εκείνα τα οποία εντάσσονται στην αγορά εργασίας με όρους ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού, στερούμενα πιστοποιημένων δεξιοτήτων και γνώσεων. Σε μια στιγμή μάλιστα όπου η οικονομία πλήττεται σε τομείς όπου απασχολείτο η συντριπτική πλειοψηφία των οικονομικών μεταναστών (πρωτογενής και δευτερογενής τομέας όπως αγροτική παραγωγή, οικοδομή και μεταποίηση), η ανάγκη για πρόσκτηση δεξιοτήτων και γνώσεων καθίσταται αδήριτη.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αποτελούν μια επιβεβαίωση του επενδυτικού χαρακτήρα της δημιουργίας, ανάπτυξης και υλοποίησης ανάλογων εκπαιδευτικών προγραμμάτων με ομάδα – στόχο τους οικονομικούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι εξακολουθούν να εισρέουν στην χώρα. Από την μία πλευρά, δίνουν έναυσμα και κίνητρο προς τους ίδιους τους μετανάστες για υπερπήδηση του υπαρκτού και αρκετά υψηλού έμμεσου κόστους της παρακολούθησης, καθώς τα αποτελέσματα της παρουσιάζονται σημαντικά και άμεσα και από την άλλη πλευρά, η Πολιτεία έχει στη διάθεσή της ένα εργαλείο άσκησης ενταξιακής μεταναστευτικής πολιτικής προκειμένου να εντάξει τους οικονομικούς μετανάστες πρώτης γενιάς στην ελληνική οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, με πολλαπλασιαστικά ευεργετικά αποτελέσματα.

Από τη βελτίωση εισοδήματος – βασική προϋπόθεση κοινωνικής ένταξης – και κατά συνέπεια της αυξημένης φοροδοτικής ικανότητας, μπορεί το κράτος να προσδοκά και την άμεση απόδοση της επένδυσής του. Η μεταβολή των καταναλωτικών προτύπων, ο επιχειρηματικός αλφαριθμητισμός και η αλλαγή προτιμήσεων και προτύπων προς όφελος του υφιστάμενου κοινωνικού κεκτημένου, αποτελεί γενεσιουργό αιτία αύξησης της ενεργού ζήτησης και κατ'έκταση δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης και τόνωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Με τον τρόπο αυτό, οι ωφελούμενοι δύνανται να προσδοκούν την αποτελεσματική ένταξή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι, διασφαλίζοντας την επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητά τους, επ' ωφελεία τόσο ατομική όσο και συλλογική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Συμπεράσματα & Μελλοντικές Επεκτάσεις

7.1. Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα αποδεικνύει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής θετικής σχέσης μεταξύ της εκπαίδευσης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή και του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Στο Κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζεται συνοπτικά η διαδικασία οριοθέτησης του θεωρητικού υποβάθρου, η δημιουργία και η υλοποίηση της μεθοδολογικής προσέγγισης την οποία ακολουθήσαμε με τους δεδομένους περιορισμούς και τα όρια τα οποία τέθηκαν εξαιτίας των δυσκολιών στην συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων. Ακόμη, θα αναδειχθούν τα καινοτόμα εκείνα χαρακτηριστικά της, τα οποία ευελπιστούμε να την καταστήσουν ένα ακόμη σημαντικό εργαλείο άσκησης ενταξιακής μεταναστευτικής πολιτικής και μελλοντικής αφετηρίας για περαιτέρω επιστημονική έρευνα επί των σχετικών ζητημάτων στα οποία αυτή αναφέρεται και θίγει. Τέλος, θα προταθούν μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις, οι οποίες εκφεύγουν του ενδιαφέροντος ή των δυνατοτήτων της παρούσας έρευνας καθώς και πιθανοί τρόποι αξιοποίησης των ευρημάτων της.

7.2. Επισκόπηση

Η μέθοδος η οποία ακολουθείται έχει ως κίνητρο, την υπάρχουσα διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία την οποία ενισχύει αλλά και προάγει η ερευνητική μας προσπάθεια, η οποία και καταγράφει αναλυτικά τις υφιστάμενες πολιτικές ένταξης των οικονομικών μεταναστών, εστιάζοντας το ενδιαφέρον της σε εκείνες που χρησιμοποιούν ως βασικό

μοχλό τους την κατάρτιση και την εκπαίδευση τους. Στην εξέλιξή της, η επισκόπηση επικεντρώνεται στα προγράμματα τα οποία αφορούν στην εκπαίδευση σε δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και την τυχόν επίδρασή τους στη διαδικασία της οικονομικής τους ένταξης στις χώρες υποδοχής.

Η έλλειψη τεκμηριωμένων μελετών για την σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης σε προγράμματα βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή των οικονομικών μεταναστών πρώτης γενιάς και του εισοδήματός τους, η οποία ερευνάται σε διεθνές όσο και σε εγχώριο επίπεδο, αποτελεί και το βασικό προβληματισμό και ερέθισμα για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της έρευνας με αντικείμενο ακριβώς την επιστημονική απόδειξη της ύπαρξης της σχέσης αυτής. Προκειμένου να καταστεί εφικτή η διερεύνηση αυτής της σχέσης, αναλύεται διεξοδικά η δυνατότητα αξιολόγησης της επίδρασης της εκπαίδευσης στο εισόδημα των οικονομικών μεταναστών.

Η διαδικασία αυτή οδηγεί στη δημιουργία της ακολουθούμενης μεθόδου (Μη Πειραματική Μέθοδος) αξιολόγησης επίδρασης προγραμμάτων εκμάθησης Η/Υ στο εισόδημα των μεταναστών στην παρούσα έρευνα η οποία αρχικά δοκιμάζεται σε προγράμματα εκπαίδευσης σε βασικές γλωσσικές δεξιότητες, οι οποίες και αποτελούν τα ευρύτερα διαδεδομένα εκπαιδευτικά προγράμματα, προκειμένου να διερευνηθούν οι αρχικές υποθέσεις περί σχέσης εκπαίδευσης και εισοδήματος οικονομικών μεταναστών.

Με ερευνητική εργασία μηνών και με την συνεργασία των μελών των Ομάδων Εργασίας των Προγραμμάτων «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – Ήρων», κατέστη δυνατή η συγκέντρωση των στοιχείων των εκπαιδευθέντων. Στην συνέχεια, όπως αναλύθηκε ήδη στο Πέμπτο Κεφάλαιο της έρευνας, τα στοιχεία αυτά δόθηκαν στις Υπηρεσίες του Υπουργείου Οικονομικών προκειμένου να ταυτοποιηθούν και να δοθούν τα δεδομένα που αφορούν στα δημογραφικά και εισοδηματικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευθέντων στο Πρόγραμμα.

Η ολοκλήρωση της ταυτοποίησης απέδωσε ικανό δείγμα (τα χαρακτηριστικά του οποίου περιγράφονται στο Κεφάλαιο 5 της παρούσας έρευνας), προκειμένου να υλοποιηθεί ο σχεδιασμός της έρευνας. Με τον τρόπο αυτό, επιβεβαιώνεται η

στατιστικά σημαντική διαφορά στα εισοδήματα των οικονομικών μεταναστριών που εκπαιδεύτηκαν σε πρόγραμμα εκπαίδευσης σε γλωσσικές δεξιότητες. Ακολουθείται εν συνεχεία η ίδια διαδικασία για την εκπαίδευση σε βασικές δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή, από την οποία προκύπτει η στατιστικά σημαντική βελτίωση των εισοδημάτων των μεταναστών που εκπαιδεύθηκαν, έναντι της ομάδας ελέγχου, η οποία απαρτίζεται από μη εκπαιδευθέντες.

Καθώς επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας περί σημαντικής βελτίωσης του εισοδήματος των μεταναστών μέσω των διαθέσιμων στοιχείων, προχωρούμε στην εκτίμηση της επίδρασης της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο πρόγραμμα *per se* στο εισόδημα των μεταναστών μέσω της χρήσης κατάλληλου οικονομετρικού υποδείγματος, θετική επίδραση η οποία αποδεικνύεται με την σειρά της στατιστικά σημαντική και ισχυρή, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα και άλλα χαρακτηριστικά του προφίλ τους και την σημασία που αυτά διαδραματίζουν στην εξέλιξη του εισοδήματός τους.

7.3 Περιορισμοί

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια νέα ερευνητική προσέγγιση στο ζήτημα της μετανάστευσης, το οποίο όπως περιγράφεται στο Κεφάλαιο 3. Η μεταναστευτική πολιτική και η διαχείρισή από τις Δημόσιες Υπηρεσίες υπόκειται στις δυνατότητες και τους περιορισμούς της Δημόσιας Διοίκησης γεγονός το οποίο αύξησε το βαθμό δυσκολίας της έρευνας καθώς η άντληση και επεξεργασία των αναγκαίων στοιχείων υπόκειται σε αρκετούς περιορισμούς. Έτσι, προκειμένου να καταστεί δυνατή η υλοποίηση του ερευνητικού σχεδιασμού, απαιτήθηκε η εργώδης προσπάθεια ετών, ώστε να καταστεί δυνατή η συλλογή των απαιτούμενων στοιχείων.

Παρά την εκπεφρασμένη προσήλωσή μας στην αποφυγή της ονομαστικοποίησης των φορολογικών δεδομένων και την πλήρη ανωνυμοποίηση των ευρημάτων που θα αποδίδονταν και την ειλικρινή επιθυμία των στελεχών της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων του Υπουργείου Οικονομικών να παράσχουν κάθε δυνατή υποστήριξη στο έργο μας, η παράδοση και επεξεργασία των στοιχείων καθυστέρησε σχεδόν τρία έτη. Η ανάγκη για παροχή εγγυήσεων και βεβαιώσεων από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και τα συνήθη

προσκόμματα που δημιουργεί η γραφειοκρατική αγκύλωση δομών σε ανάλογες προσπάθειες ήταν οι κυριότεροι λόγοι της καθυστέρησης αυτής.

Όταν τελικά τα φορολογικά δεδομένα ελήφθησαν, διαπιστώθηκε η αδυναμία της διαδικασίας ταυτοποίησης, καθώς οι διαφορές στον τρόπο τήρησης των βάσεων στους Φορείς που απευθυνθήκαμε (για παράδειγμα διαφορετική γλώσσα καταχώρησης, Ελληνική ή Αγγλική ανάλογα με τον καταχωρητή, η μη ύπαρξη ενιαίου κωδικού καταχώρησης όπως για παράδειγμα χρήση του Ειδικού Κωδικού Αλλοδαπού – Ε.Κ.Α., ή αριθμός διαβατηρίου, η μη καταγραφή βασικών στοιχείων όπως εκείνων της προηγούμενης εκπαίδευσης), είχαν ως αποτέλεσμα την απαλοιφή μεγάλου μέρους του υπό εξέταση πληθυσμού, αποδίδοντας όμως τελικά το αναγκαίο μέγεθος δείγματος που απαιτείται για να τεκμηριωθεί οικονομικά και κατά τρόπο επιστημονικά αντικειμενικό, η αξιοπιστία των απαραίτητων στατιστικών ελέγχων.

Άλλες δυσκολίες που ανέκυψαν στην πορεία της έρευνας, είναι εκείνες οι οποίες αφορούν στην πλημμελή τήρηση των βάσεων δεδομένων, οι οποίες αφορούν στα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των μεταναστών πρώτης γενιάς, όπως για παράδειγμα διαθέσιμα στοιχεία για την προηγούμενη εκπαίδευση τους. Ακόμη, οι συνεχείς μεταβολές των φορολογικών συντελεστών και του υποχρεωτικού ή μη της υποβολής φορολογικών δηλώσεων, επηρέασε σε μεγάλο ποσοστό την επάρκεια των διαθέσιμων παρατηρήσεων.

Τέλος, εξαιτίας της διαρκούς μετακύλισης των αρμοδιοτήτων τακτοποίησης δεν υπάρχουν δεδομένα για την αρχική ημερομηνία καταγραφής τους, από την οποία θα μπορούσε να προκύπτει ο χρόνος της νόμιμης διαμονής τους στην χώρα, παράγοντας ο οποίος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι η παραμονή τους να προκύπτει από την απόδοση Αριθμού Φορολογικού Μητρώου στα μέσα του 2001, οπότε και ίσχυσε ο Νόμος 2910/2001, οποίος και καθιστούσε υποχρεωτική την καταγραφή των μεταναστών στις φορολογικές αρχές, πράγμα το οποίο αντικειμενικά δεν υφίσταται και συνεπώς η συγκεκριμένη πτυχή του χρόνου διαμονής δεν ήταν δυνατόν να διερευνηθεί με τρόπο αξιόπιστο.

7.4 Πρωτότυπα Στοιχεία

Η παρούσα έρευνα διαθέτει καινοτομικά στοιχεία, τα οποία εντοπίζονται τόσο σε επίπεδο ευρημάτων και διαδικασίας, όσο και στη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης της ως αναλυτικό εργαλείο σε παρεμφερείς προσπάθειες διερεύνησης εισοδηματικής επίδρασης εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, στην ερευνητική αυτή προσπάθεια διαπιστώνεται – μέσω των κατάλληλων οικονομετρικών μεθόδων – η θετική επίδραση ενός προγράμματος εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και Διαδικτύου στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών. Το συγκεκριμένο αυτό αντικείμενο δεν έχει εξεταστεί στο παρελθόν στην Ελλάδα, ενώ και η συγκεκριμένη ερευνητική προσέγγιση διαφέρει εκείνων παρεμφερών ερευνών άλλων χωρών, των οποίων τα αποτελέσματα μάλιστα στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν παρουσιάζονται ως στατιστικά σημαντικά.

Καθώς μάλιστα αρκετές από τις παρεμφερείς αυτές μελέτες προέρχονται από χώρες με μεγάλη παράδοση στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, τα δεδομένα τους βασίζονται σε ενοποιημένες βάσεις δεδομένων, οι οποίες περιέχουν πολύ μεγαλύτερο όγκο πληροφοριών, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα, όπως αναλύθηκε στην αμέσως προηγούμενη ενότητα.

Έτσι, προκειμένου να καταστεί εφικτή η υλοποίηση της παρούσας έρευνας, δημιουργήθηκε – με την αναγκαία βοήθεια φυσικά των συναρμόδιων Δημοσίων Υπηρεσιών – μια βάση δεδομένων, η οποία περιλαμβάνει το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών μισθωτών που διαμένουν στην χώρα και αποτελούν φορολογικά υποκείμενα (δηλαδή φορολογούνται στην Ελλάδα). Προκειμένου να καταστεί σαφής η έκταση αυτής της προσπάθειας, χρήζει αναφοράς ο συνολικός αριθμός των ατόμων – αλλοδαπών υπηκόων – που ευρίσκοντο στην χώρα έως το τέλος του έτους 2006, ο οποίος ανέρχεται σε 745841 άτομα.

Βάσει αυτής της νέας βάσης δεδομένων, ενοποιήθηκαν τα στοιχεία με τις τηρούμενες βάσεις δεδομένων από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ταυτοποίησή τους και να αποδοθεί η μέγιστη δυνατή πληροφόρηση. Η προσπάθεια αυτή υλοποιήθηκε με προσωπική πολύμηνη εργασία στον χώρο της ΓΓΔΒΜ. Δημιουργήθηκε έτσι μια

ενοποιημένη βάση δεδομένων, η οποία πέραν των δημογραφικών χαρακτηριστικών των μεταναστών, απεικονίζει την εισοδηματική τους κατάσταση, το αν έχουν παρακολουθήσει εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην χώρα μας καθώς και το αντικείμενο του προγράμματος έως και το τέλος του έτους 2006. Η πρωτότυπη αυτή για την εργασία, αποτελεί ταυτόχρονα και την απόδειξη της χρησιμότητας δημιουργίας ανάλογων βάσεων δεδομένων μέσω των οποίων θα καθίσταται εφικτή η άντληση των κατάλληλων δεδομένων προκειμένου να αποτιμηθούν ανάλογες πολιτικές.

Η αξιοποίηση των δεδομένων τα οποία εξήχθησαν μέσω της προσπάθειας αυτής, οδήγησε στη δημιουργία ενός υποδείγματος αποτίμησης της επίδρασης ανάλογων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο εισόδημα των εκπαιδευθέντων μεταναστών, το οποίο μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί και να εμπλουτιστεί και με άλλους παράγοντες οι οποίοι θα ενισχύσουν περαιτέρω τις σχετικές μελέτες.

7.4 Μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις

Η παρούσα έρευνα δύναται να αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω ερευνητική δραστηριότητα. Όπως ήδη έχει αναλυθεί, η επιστημονική ερευνητική μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε, απέδωσε- παρά τους συγκεκριμένους περιορισμούς- σημαντικά ευρήματα δημιουργώντας έτσι τις απαραίτητες βάσεις για μια πιο μακροπρόθεσμη ερευνητική προσπάθεια που θα δώσει επιστημονικές απαντήσεις στους προβληματισμούς που έχουν –με την έρευνα αυτή- αναδειχθεί. Συνεπώς και όπως ήδη αναλύθηκε στην αμέσως προηγούμενη ενότητα στις προτάσεις για αξιοποίηση των ευρημάτων, η διεύρυνση του χρονικού βάθους της έρευνας και η ενδεχόμενη εισαγωγή νέων παραγόντων όπως η προηγούμενη εκπαίδευση στην χώρα προέλευσης ή η επαγγελματική εμπειρία, θα μπορούσαν να αποτελέσουν την φυσική συνέχεια αυτής της προσπάθειας.

Επιπροσθέτως, η υλοποίηση των Προγραμμάτων Εκμάθησης βασικών δεξιοτήτων χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή στα Προγράμματα ΗΡΩΝ II και ΗΡΩΝ III, να προσφέρει τη δυνατότητα της εφαρμογής της Πειραματικής Μεθόδου στη διερεύνηση των εισοδηματικών επιπτώσεων μεταναστών που παρακολούθησαν αυτά τα προγράμματα, αντιπαραβάλλοντας τα ευρήματά της με εκείνα της έρευνάς μας. Κάτι τέτοιο θα βοηθούσε στην καλύτερη κατανόηση των δυνατοτήτων και των επιθυμιών

των μεταναστών να ενταχθούν με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες στην αγορά εργασίας.

7.5 Δυνατότητες Αξιοποίησης Έρευνας

Το γεγονός ότι η παρούσα έρευνα ανέδειξε την θετική επίδραση της εκπαίδευσης σε βασικές δεξιότητες χειρισμού Ηλεκτρονικού Υπολογιστή στο εισόδημα των εκπαιδευομένων μεταναστών, δηλαδή στην βελτίωση της οικονομικής θέσης των μεταναστών και κατ'επέκταση στη διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών δημιουργεί για τους άμεσα ενδιαφερόμενους ερευνητές μια σειρά από προβληματισμούς και προοπτικές ως προς την αξιοποίηση των συμπερασμάτων της.

Η Πολιτεία, ως χρηματοδότης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα πρέπει να αντιληφθεί ότι τα προγράμματα αυτά αποτελούν μια πραγματική επενδυτική επιλογή. Η ενίσχυση του εισοδήματος των μεταναστών, και η συνακόλουθη σταδιακή μεταβολή των καταναλωτικών προτύπων, η αύξηση της ενεργούς ζήτησης και η ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, αναδεικνύουν τον πολλαπλασιαστικό χαρακτήρα της συγκεκριμένης επένδυσης. Συνεπώς, τα πορίσματα της παρούσας έρευνας, αποτελούν κίνητρο για την συνέχιση και την ένταση της χρηματοδότησης ανάλογων πολιτικών.

Τόσο από τα πορίσματα όσο και από τους περιορισμούς της έρευνας αυτής αναδεικνύεται η ανάγκη στήριξης των συγκεκριμένων πολιτικών σε μακροχρόνιες τάσεις, με την συνεχή υλοποίηση προγραμμάτων βασικών δεξιοτήτων χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή και την ταυτόχρονη παρακολούθηση της εξέλιξης της οικονομικής θέσης των εκπαιδευθέντων. Βεβαίως, η μακροπρόθεσμη αυτή θεώρηση, θα πρέπει να συνοδεύεται από την απαιτούμενη σταθερότητα στον τρόπο φορολόγησης των εισοδημάτων, παράμετρος η οποία επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό όχι μόνο την τελική τους οικονομική απόδοση, αλλά και το απομένον εισόδημά τους, το οποίο και διαμορφώνει την οικονομική ένταξη τους προοιωνίζοντας και τη δυνατότητα της κοινωνικής τους ένταξης.

Η μακροχρόνια παρατήρηση, σε συνδυασμό με την μελέτη του συνόλου των κοινωνικών χαρακτηριστικών, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός προφίλ μεταναστών (βάσει προέλευσης, ηλικίας, προηγούμενης εκπαίδευσης και επαγγελματικής εμπειρίας) των οποίων η ένταξη να είναι ευκολότερη και ομαλότερη.

Δηλαδή, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης, θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφετηρία μετατόπισης της μεταναστευτικής πολιτικής από την αποτρεπτική και διεκπεραιωτική αντιμετώπιση σε μια προσδιοριστική και ενταξιακή μεταναστευτική πολιτική.

Η αφετηρία της πολιτικής αυτής θα βρίσκεται στην χώρα προέλευσης και στην επιλογή βάσει των χαρακτηριστικών των υποψηφίων μεταναστών και η συνέχεια της θα ολοκληρώνεται εντός της χώρας υποδοχής μέσω της δημιουργίας και υλοποίησης ενός κύκλου εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την ταχύτερη, ομαλότερη και αποτελεσματικότερη ένταξη των μεταναστών στη νέα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα.

Τέλος, από τα ευρήματά μας επιβεβαιώνεται η υφιστάμενη άποψη της θεωρίας περί ύπαρξης έμμεσου κόστους που προκύπτει από παρακολούθηση των συγκεκριμένων προγραμμάτων, το οποίο μάλιστα μεγεθύνεται όσο μειώνεται το βιοτικό επίπεδο των εκπαιδευομένων. Η θετική επίδραση που ασκείται μετά την αποφοίτηση επί του εισοδήματος των εκπαιδευθέντων, μετά την μείωση που παρατηρείται κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης, είναι μεν υπαρκτή αλλά ίσως να μην είναι αρκετή προκειμένου να αποτελέσει από μόνη της κίνητρο για την παρακολούθηση του προγράμματος. Ενδεχομένως, η Πολιτεία να πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο είτε της επιδότησης της παρακολούθησης των προγραμμάτων αυτών, είτε την εξάρτηση του καθεστώτος διαμονής των μεταναστών από την επιτυχή τους παρακολούθηση, πολιτική που έχει ήδη εφαρμοστεί για τις άδειες διαμονής «επί μακρόν διαμενόντων» και τα ευεργετήματα που αυτές προσφέρουν.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ager, A., Strang, A., (2008), “Understanding Integration: A Conceptual Framework”, *Journal of Refugee Studies* (2008) 21 (2): 166-191
- Alba, R. D., Nee, V., (2003), “Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration”, Harvard University Press, 359 pages ISBN 0674018133
- Andersen, S. H., (2008), “The Short- and Long-Term Effects of Government Training on Subjective Well-being” *Eur Sociol Rev* (2008) 24(4): 451-462
- Armitage, A., (1995), “Comparing the Policy of Aboriginal Assimilation: Australia, Canada, and New Zealand”, UBC Press, 286 pages ISBN 0774804599
- Ashenfelter, O. (1978), “Estimating the effect of training programs on earnings”, *Review of Economics and Statistics* 60(1), 47–57.
- Baldwin-Edwards, M., (2004b), “Immigration into Greece, 1990-2003: A Southern European Paradigm?” Presentation for Panel: "International Migration: Promoting Management and Integration", Athens: Mediterranean Migration Observatory.
- Baldwin-Edwards, M., Safilos-Rothschild C., (2000), “Immigration and Unemployment in Greece: Perceptions and Realities. In Unemployment in Southern Europe: Coping with the Consequences”. ed. Nancy Bermeo. London: Frank Cass.
- Barrett, A., McGuinness, S. and O'Brien, M. (2011), “The Immigrant Earnings Disadvantage across the Earnings and Skills Distributions: The Case of Immigrants from the EU's New Member States”, *British Journal of Industrial Relations*, 49
- Bauböck, R., Perchinig, B. & Sievers, W. (2007), “Citizenship Policies in the New Europe”, Amsterdam: Amsterdam University Press
- Bean, F., Stevens, G., (2003), “America’s Newcomers and the Dynamics of Diversity”, New York, Russell Sage Foundation

Bell C.M., Urbach, D., R., Ray J., G., et al (March 2006), "Bias in published cost effectiveness studies: systematic review." *BMJ* 332 (7543): 699–703

Bertossi, C., (2004), "Politics and Policies of French Citizenship, Ethnic Minorities and the European Agenda", in A. Górný and P. Ruspini (eds), *Migration in the New Europe: East-West Revisited*, Basingstoke: Palgrave, 2004

Black, R., Enghersen G., Okólski M., Pantîru C. (2010), "A continent moving West? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe", Amsterdam: Amsterdam University Press.

Blau, F., D., Kahn, L., M., Liu, A., Y., Papps, K., L., (2008), "Gender, Source Country Characteristics and Labor Market Assimilation Among Immigrants: 1980-2000", National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 14387, <http://www.nber.org/papers/w14387>

Bleichrodt, H., Quiggin, J., (1999), "Life-cycle preferences over consumption and health: when is cost-effectiveness analysis equivalent to cost-benefit analysis?». *J Health Econ* 18

Bonikowska, A., Green D., Riddell C., (2008), "International Adult Literacy Survey Literacy and the Labour Market: Cognitive Skills and Immigrant Earnings." Statistics Canada, Catalogue no. 89-552-M No. 020.

Borjas, G. (1992), "National origin and the skills of immigrants", In: G. Borjas and R.B. Freeman, Editors, *Immigration and the Work Force*, University of Chicago Press, Chicago (1992), pp. 17–48.

Borjas, G., Trejo, S., J., (1991), "Immigrant Participation in the Welfare System", *Industrial and Labor Relations Review* 44:2, 210.

Caidi, N., Longford, G., Allard, D., Dechief, D., (2007), "Including Immigrants in Canadian Society: What Role do ICTs Play?", Draft Report Submission to the Strategic Policy Research Directorate of Human Resources and Social Development Canada (HRSDC)

Cambridge Advanced Learner's Dictionary: ορισμός του όρου οικονομικός μετανάστης. Διαθέσιμο στο: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/economic-migrant?topic=changing-homes-and-moving>

Chiswick BR, and Miller PW., (2005), “Computer skills, destination language proficiency and the earnings of natives and immigrants”, IZA Discussion Paper No 1755, Bonn: Institute for the Study of Labor.

Chiswick, B. R. and Hatton, T. J. (2002), “International Migration and the Integration of Labor Markets,” in M. Bordo, A. M. Taylor and J. G. Williamson (eds.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago: University of Chicago Press).

Chiswick, B., R., Miller, P., W., (2011), “Negative and Positive Assimilation, Skill Transferability, and Linguistic Distance”, IZA Discussion Paper No. 5420

Compaine, B., M., (ed.), (2001), “The Digital Divide: Facing a Crisis or Creating a Myth?”, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, ISBN 0262531933

Council of the European Union, (2004), *Common Basic Principles on Immigrants Integration* (No. 2618th Meeting of the Justice and Home Affairs Council, 19 November 2004). Brussels.

Czech Government, *Report on the Integration of Foreigners 2009* (Prague: Czech Government, March 22, 2010)

Czech Republic Documentation library, (2007), “Updated Concept of Immigrant Integration”, Czech Republic (in English) http://ec.europa.eu/ewsi/en/resources/detail.cfm?ID_ITEMS=1338

Davis, N. E., Preston, C. & Sahin, I. (2009), “Training teachers to use new technologies impacts multiple ecologies: Evidence from a national initiative”. *British Journal of Educational Technology*, 40(5), 861–878

DeVoretz, D.J., Laryea S.A. (1998): *Canadian Human Capital Transfers: The United States and beyond*: C.D. Howe Institute, Toronto

European Commission. (2010a). *An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment* (No. COM(2010) 682 final), Strasbourg.

European Commission, (2010b), A Digital Agenda for Europe (No. COM(2010) 245 final). Brussels: European Commission

European Commission, (2010c), Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (No. COM(2010) 2020 final). Brussels: European Commission

European Commission, (2010d), The European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion (No. COM(2010) 758 final). Brussels: European Commission

European Parliament and the Council, (2006), Recommendation of the European Parliament and the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union (L394)

Evangelista, R. and Vezzani A. (2010), "The economic impact of technological innovations. A firm-level analysis". *Research Policy* 39, pp. 1253-1263

Fakiolas R. and King R. (1996), "Emigration, Return, Immigration: A Review and Evaluation of Greece's Experience of International Migration", *International Journal of Population Geography*, Vol. 2, 171-190

Fakiolas, R. (2003), "The Second Legalization of the Illegal Immigrants in Greece", *International Migration Review*, 37: 1292–1302

Falk, A., Lalive, R., Zweimüller, J., (2004), "The Success of Job Applications: A New Approach to Programme Evaluation", *CEPR Discussion Papers* 4461, C.E.P.R. Discussion Papers

Fermin, A. et al., (2011), "Study On Immigration, Integration And Social Cohesion", *European Commission Employment And Social Affairs DG Contract VC/2004/0171*

Ferrara, A., (2010), "Cost-Benefit Analysis of Multi-Level Government: The Case of EU Cohesion Policy and US Federal Investment Policies", London and New York: Routledge

Figari, F., Salvatori, A. and Sutherland, H., (2010), "Economic Downturn and Stress testing European Welfare Systems", Paper presented at IZA / OECD Workshop

Findlay, R. and O'Rourke, K. H. (2002), "Commodity Market Integration 1500-2000," in M. Bordo, A. M. Taylor and J. G. Williamson (eds.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago: University of Chicago Press)

Folland, S., Goodman, A., C., Stano, M., "The Economics of Health and Health Care", Fifth ed. Pearson Prentice Hall: New Jersey, 2007

Gordo, B., (2003), "Overcoming Digital Deprivation", *IT&Society*, Volume 1, Issue 5, Summer 2003, pp. 166-180

Gordon, H., 2009, "The potential of a couples approach to employment assistance: results of a nonexperimental evaluation". *Review of Economics of the Household* 2009, Springer Netherlands SN:1569-5239, <http://dx.doi.org/10.1007/s11150-009-9056-7>

Grady, P., (2011), "An Analysis of the Poor Performance of Recent Immigrants and Some Observations on Immigration Policy", Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1734919>

Grantmakers Concerned with Immigrants and Refugees – GCIR, (2006): GCIR's Immigrant Integration Framework

Grin, F., (1996), "The economics of language: survey, assessment, and prospects", *International Journal of the Sociology of Language*. Volume 121, Issue 1, Pages 17–44

Groeneveld, S., Haché, A., (2008), "ICT for Integration, Social Inclusion and Economic Participation of Immigrants and Ethnic Minorities: Case Studies from Germany", online on: <http://is.jrc.ec.europa.eu/pages/EAP/eInclusion.html>

Grondin, Chantal (2005) *Knowledge of Official Languages among New Immigrants: How Important Is It in the Labour Market?* Statistics Canada, Catalogue No. 89-624-XWE

Gropas R. and Triandafyllidou, A., (2005) "Migration in Greece at a glance". ELIAMEP

Hamel, J. (2009), “Information and Communication Technologies and Migration”, Human Development Research Paper HDRP/2009/39, New York: United Nations Development Programme, Human Development Report Office

Hatton, T. J., Williamson, J. G., (2002), “What Fundamentals Drive World Migration?” NBER Working Paper 9159, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass

Heckman, J. J., and Hotz V. J., (1989), “Choosing among alternative nonexperimental methods for estimating the impact of social programs: The case of Manpower Training”, Journal of the American Statistical Association 84 (408), 862{874. Rejoinder also published in Vol. 84, No. 408

Heinrich, C., et al., (2009), “New Estimates of Public Employment and Training Program Net Impacts: A Nonexperimental Evaluation of the Workforce Investment Act Program”. IZA Discussion Paper No. 4569

Hilmansson-Dunn A., et al., (2010), “Language use and opportunities for economic migrants in Europe: Policy and practice”, European Journal of Language Policy, Liverpool University Press, Issue Volume 2, Number 2 / 2010, Pages 205-228

Hollenbeck, K. (2007), “Process and Net Impact Evaluations of the Focus: HOPE Adult Training Programs and Student Loan Fund”, Upjohn Institute Technical Report No. 07-023

<http://www.esfellas.gr/articleDetails.aspx?iden=136>

<http://www.gsae.edu.gr/>

<http://www.isotita.gr/>

<http://www.ypakp.gr/>

<http://www.ypes.gr/>

Information Society Statistics in the Internet: www.europa.eu.int/comm/eurostat/

JHA Council, Council Conclusions, 14615/04 (Presse 321), Brussels, 19/11/2004

Kanas, A., and F. Van Tubergen (Forthcoming), "The Impact of Origin and Host Country Schooling on the Economic Performance of Immigrants", *Social Forces*, in press

Kasimis C., Papadopoulos A. G., Zacopoulou E. (2003), 'Migrants in Rural Greece', *Sociologia Ruralis*, Vol 43, Number 2, pp. 167-184

Kasimis, C., and Kassimi, C., (June 2004), "Greece: A History of Migration", Migration Policy Institute

Kesler, C. and Bloemraad, I. (2010), "Does Immigration Erode Social Capital? The Conditional Effects of Immigration-Generated Diversity on Trust, Membership, and Participation across 19 Countries, 1981–2000", *Canadian Journal of Political Science* 43 (2): 319–347

King, R., Fielding, A. and Black, R. (1997) 'The international migration turnaround in Southern Europe', in King, R. and Black, R. (eds) *Southern Europe and the new immigrations*. Brighton: Sussex Academic Press. 1-25

Kluzer, S., Hache, A., & Codagnone, C. (2008), "Overview of Digital Support Initiatives for/by Immigrants and Ethnic Minorities in the EU27 (EUR 23566 EN)

Krueger, A.B., (1993), "How computers have changed the wage structure: evidence from microdata, 1984-1989", *Quarterly Journal of Economics* 108, pp. 33-60

Lechner, M., (1999), "Earnings and Employment Effects of Continuous Off-the-Job Training in East Germany after Unification", *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 17, No. 1 (Jan., 1999), 74-90

Lee, Y., Nelder, J., Pawitan, Y., (2006), "Generalized Linear Models with Random Effects: Unified Analysis via H-likelihood", Chapman & Hall/CRC

Lianos, Th. and Papakonstantinou, P., (2003) "Modern Migration Toward Greece: Economic Investigation", Athens: KEPE, Studies, No 51 (in Greek)

Liebig, T., (2007), "The Labour Market Integration of Immigrants in Denmark," (OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 50, Paris, March 2007)

Lindert, P. H. and Williamson, J. G. (2002), "Does Globalization Make the World More Unequal?" in M. Bordo, A. M. Taylor and J. G. Williamson (eds.), *Globalization in Historical Perspective* (Chicago: University of Chicago Press)

Linos, K. (2001), "Understanding Greek Immigration Policy", Kokkalis Graduate student Workshop

Luecka, K., Wilsonb, M., (2010), "Acculturative stress in Asian immigrants: The impact of social and linguistic factors", *International Journal of Intercultural Relations*, Volume 34, Issue 1, January 2010, Pages 47-57

Malamud, O. and Pop-Eleches, C., (2008) "General Education vs. Vocational Training: Evidence from an Economy in Transition", NBER Working Paper Series, Vol. w14155, pp. -, 2008. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1161038>

Martin Baldwin-Edwards et al., (2004), "Statistical Data for immigrants in Greece: An analytical study of the available data, and recommendations for compliance with EU standards", Research by Mediterranean Migration Observatory, Institute of Urban Environment and Human Resources - Panteion University of Athens, 2004 (in Greek)

Mavromatis, G. and Tsitsilikis, K., (2004) "Education for immigrants", in Christopoulos, D. and Pavlou, M. (eds.) *State, Society, and immigrants*. Athens: Kritiki

McKenzie, D., Gibson J., Stillman S., (2010), "How Important is Selection? Experimental Vs Non-experimental Measures of the Income Gains from Migration", *Journal of the European Economic Association* (June) 8. no. 4: 913-45

Melis, B., (2001), "Negotiating Europe's immigration frontiers", The Hague: Kluwer Law International

Nelder, J., Wedderburn, R., (1972), "Generalized Linear Models", *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)* (Blackwell Publishing) 135 (3): 370-384. doi:10.2307/2344614. JSTOR 2344614

Nijkamp, P. & Sahin, M., (2009), "Performance indicators of urban migrant entrepreneurship in the netherlands," *Serie Research Memoranda* 0034, VU

University Amsterdam, Faculty of Economics, Business Administration and Econometrics

Ono, H., Zavodny, M., (2007), “Immigrants, English Ability and the Digital Divide”, IZA Discussion Paper No. 3124

Pilati, R., Borges-Andrade, J., (2008), Affective predictors of the effectiveness of training moderated by the cognitive complexity of expected competencies. *International Journal of Training and Development*, 12(4), 226-237

Portes, A., Rumbaut, R., (2001) “Legacies: The Story of the Second Generation” Berkeley, CA: University of California Press

Rebhun, U. (2008), “A double disadvantage? Immigration, gender, and employment status in Israel.”, *European Journal of Population*, 24(1), 87–113

Reed, D. (2001), “Immigration and males' earnings inequality in the regions of the United States”, *Demography*, 38(3), 363-373

Reitz, J.G., (2001), “Immigrant Skill Utilization in the Canadian Labour Market: Implications of Human Capital Research”, *Journal of International Migration and Integration* 2, pp. 347–378

Reyneri, E., (2001), “Migrants' Involvement in Irregular Employment in the Mediterranean Countries of the European Union”, Geneva: International Labour Organization

www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp41.pdf

Rivera, H., (2008), “Bridging the Technology Gap for Low-Income Spanish-Speaking Immigrant Families”, *AACE Journal*, 16(3), 307-325

Rosholm M., Skipper L., (2009), “Is labour market training a curse for the unemployed? Evidence from a social experiment”, *Journal of Applied Econometrics*, 24(2), pp. 338-65

Sales, R., D'Angelo, A., (2008), “Measuring Integration? Exploring socioeconomic indicators of integration of third country nationals” UK National Report of European

Union-funded project Migrants Integration Territorial Index (MITI)
www.mdx.ac.uk/schools/hssc/research/centres/sprc/projects.asp

Sarris, A., Zografakis, S., (1999), “A Computable General Equilibrium Assessment of the Impact of Illegal Immigration on the Greek Economy”, *Journal of Population Economics* 12, 155-82

Scopsi, C., (2004), “Migration et usage de l’Internet et des TIC”, CRIS-SERIES Paris 10 Nanterre

Skirbekk, V., (2008), “Age and productivity capacity: descriptions, causes and policy options in ageing horizons”, vol. 8, pp. 4–12. Oxford, UK: Oxford Institute of Ageing

Sticht, T. G., (1999), “Adult Basic Education: Strategies to Increase Returns on Investment (ROI)”, Applied Behavioral & Cognitive Sciences Inc.

Tevfik, F., N., “Cost-Benefit Analysis: Theory and Application” Thousand Oaks, Ca.: Sage, 1996

The International Organization for Migration, “World Migration Report 2010. The future of migration: Building capacities for change”. Geneva: IOM; 2010. Available from <http://www.iom.int/jahia/Jahia/policy-research/migration-research/world-migrationreport-2010>

Tong, Y., (2010), “Place of education, gender disparity, and assimilation of immigrant scientists and engineers earnings”. *Social Science Research*, 39(4), 610-626

Tsoukalas, S., Korres, G., Retalis, S., Georgiakakis, P., Papageorgiou, P., (2009), “The Impact of a Greek Governmental Initiative Towards Lifelong e-Learning”, *Journal of Information Technology Impact*, Vol. 9, No. 1, pp. 47-62, ISSN 1098-139X

Ward T., Lelkes O., Sutherland H., Toth I., (2009), “European Inequalities – Social Inclusion and Income Distribution in the European Union”, Budapest: TARKI

Weisbrod, G., D. Vary and G. Treyz (2003). “Measuring the Economic Costs of Urban Traffic Congestion to Business”, *Transportation Research Record* #1839, pp.98-106, Transportation Research Board

Wiesbrock, A. (2010). *Legal Migration to the European Union (Immigration and Asylum Law and Policy in Europe, 22)*. Nijmegen: Martinus Nijhoff Publishers.

Willyerd, K. A. *Balancing Your Evaluation Act. Training* 34, no. 3 (1997): 52-54, 56, 58

Workshops for Policy Makers: Report Capacity-Building in Migration Management, International Organization for Migration, 86th Session, 18 - 21 November 2003, pp.8

Zaiceva, A., (2010), "East-West migration and gender: Is there a differential effect for migrant women?", *Labour Economics*, Volume 17, Issue 2, April 2010, pp. 443-454

Zimmerman, K., (2002), "New Perspectives for Learning - Briefing Paper 38", *Report of Migration and its impact on the Labour Market and Education Project*

Έμκε-Πουλοπούλου Η. (2007), "Η Μεταναστευτική Πρόκληση", Έκδοση ΕΔΗΜ-Παπαζήση, Αθήνα

Λιανός Θ. Π., Κανελλόπουλος, Κ., Γρέγου, Μ., Γκέμι Ε., Παπακωνσταντίνου, Π., (2008), "Έκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα" στο πλαίσιο του Προγράμματος χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθεια προς τρίτες χώρες στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου – AENEAS, Ενέργεια: «Δημιουργία Μηχανισμών Για την Αποτελεσματική και Βιώσιμη Υλοποίηση των Συμφωνιών Επανεισδοχής Μεταξύ της Αλβανίας, της Ε.Κ. Και Ενδιαφερομενων Τριτων Χωρων» (Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους εταίρους του έργου, στο πλαίσιο του Προγράμματος ΑΙΝΕΙΑΣ), σελ. 105

Καρασαββόγλου, Α., (2001), "Ο ρόλος της μετανάστευσης στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και ειδικότερα στις εργασιακές σχέσεις και η περίπτωση της Ελλάδας", στο Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ. (επιμ.), *Μετανάστες και μετανάστευση: Οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*, Αθήνα: Πατάκης, 2001, 195-218

Κοτσιώνη, Ι., κ.α., (2009), "Έκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα", Πρόγραμμα MIGHEALTHNET Information network on good practice in health care for migrants and minorities, Ιατρική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών συγχρηματοδοτούμενο από τη Γενική Διεύθυνση Δημόσιας

Υγείας και Προστασίας των Καταναλωτών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το Ίδρυμα Σταύρος Σ. Νιάρχος

Μουσούρου Λ., 1991, Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική, Αθήνα, Gutenberg

Νόμος 2910/2001, (ΦΕΚ 91, τ. Α΄)

Νόμος 3386/2005, (ΦΕΚ 212, τ. Α΄)

Νόμος 3838/2010, (ΦΕΚ 49, τ. Α΄)

Παπαγεωργίου Π., Χατζηδήμα Σ., Εισαγωγή στην Οικονομική των Ανθρώπινων Πόρων και της Εκπαίδευσης, Αθήνα 2003, Εκδόσεις Σταμούλη ΑΕ

Πουλοπούλου – Έμκε, Η., 2007. Η Μεταναστευτική Πρόκληση, Αθήνα: Παπαζήσης

Προεδρικό Διαταγμα 359/1997, (ΦΕΚ 240, τ. Α΄)

Τριανταφυλλίδου Α. (2005), „Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις“ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα

Παράρτημα

Πρώτη Φάση

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 επί του Συνόλου των Μεταναστών

Group Statistics

nt_tr	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
nt0405 ,00	146	22,3735	60,28333	4,98908
1,00	110	20,0245	49,25477	4,69626

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
nt0405	Equal variances assumed	,113	,737	,333	254	,739	2,34892	7,04730	-11,52966	16,22750
	Equal variances not assumed			,343	252,297	,732	2,34892	6,85170	-11,14490	15,84273

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 επί του Συνόλου των Μεταναστών

Group Statistics

	nt tr	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
nt0506	,00	150	15,3456	57,33090	4,68105
	1,00	109	28,6907	60,25895	5,77176

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
nt0506	Equal variances assumed	1,755	,186	-1,810	257	,071	-13,34507	7,37283	-27,86393	1,17379
	Equal variances not assumed			-1,796	225,946	,074	-13,34507	7,43138	-27,98875	1,29861

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 Ανδρών Μεταναστών

Group Statistics

	MALE	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
male0405_nt	,00	89	29,1716	60,10386	6,37100
	1,00	49	30,9226	45,93977	6,56282

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
male0405_nt	Equal variances assumed	,392	,532	-,177	136	,860	-1,75107	9,87615	-21,28176	17,77961
	Equal variances not assumed			-,191	122,000	,848	-1,75107	9,14660	-19,85768	16,35553

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 Ανδρών Μεταναστών

Group Statistics

	MALE	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
male0506_nt	,00	96	16,1548	62,10145	6,33820
	1,00	48	27,7255	52,42075	7,56628

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
male0506_nt	Equal variances assumed	,036	,851	-1,108	142	,270	-11,57063	10,44276	-32,21400	9,07274
	Equal variances not assumed			-1,172	109,443	,244	-11,57063	9,87023	-31,13222	7,99096

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 Γυναικών Μεταναστριών

Group Statistics

	FEMALE	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
fem0405_nt	,00	57	11,7589	59,53821	7,88603
	1,00	61	11,2703	50,43822	6,45795

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
fem0405_nt	Equal variances assumed	,060	,807	,048	116	,962	,48853	10,13575	-19,58659	20,56365
	Equal variances not assumed			,048	110,086	,962	,48853	10,19287	-19,71117	20,68823

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 Γυναικών Μεταναστριών

Group Statistics

	FEMALE	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
fem0506_nt	,00	54	13,9070	48,21087	6,56067
	1,00	61	29,4502	66,19798	8,47578

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
fem0506_nt	Equal variances assumed	4,755	,031	-1,423	113	,157	-15,54319	10,92214	-37,18192	6,09554
	Equal variances not assumed			-1,450	109,100	,150	-15,54319	10,71827	-36,78623	5,69985

Δεύτερη Φάση

Εισοδηματική Μεταβολή 2003-2004 επί του Συνόλου των Μεταναστών

Group Statistics

Training Status		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(04/03)	0	170	23,5449564	80,71910458	6,19087271
	1	170	30,0210701	113,23806944	8,68496347

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(04/03)	Equal variances assumed	,125	,724	-,607	338	,544	-6,47611367	10,66562213	-27,45547037	14,50324303
	Equal variances not assumed			-,607	305,502	,544	-6,47611367	10,66562213	-27,46349265	14,51126532

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 επί του Συνόλου των Μεταναστών

Group Statistics

Training_Status	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(05/04) 0	170	13,0818321	73,87938878	5,66629046
1	170	7,6684824	43,87008909	3,36468224

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
di(05/04) Equal variances assumed	5,744	,017	,821	338	,412	5,41334968	6,58998742	-7,54920374	18,37590310
Equal variances not assumed			,821	275,002	,412	5,41334968	6,58998742	-7,55988286	18,38658222

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 επί του Συνόλου των Μεταναστών

Group Statistics

Training_Status	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
0	170	-6,2418606	29,98710365	2,29990586
1	170	42,6232951	104,65868383	8,02695463

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(06/05)	Equal variances assumed	23,866	,000	-5,852	338	,000	-48,86515570	8,34994417	-65,28955692	-32,44075448
	Equal variances not assumed			-5,852	196,562	,000	-48,86515570	8,34994417	-65,33213206	-32,39817933

Εισοδηματική Μεταβολή 2003-2004 Ανδρών Μεταναστών

Group Statistics					
Training Status		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(04/03)	0	102	22,2050302	77,31495094	7,65532087
	1	130	29,9559432	120,02616875	10,52699138

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(04/03)	Equal variances assumed	,141	,708	-,566	230	,572	-7,75091296	13,68564887	-34,71618176	19,21435585
	Equal variances not assumed			-,595	222,161	,552	-7,75091296	13,01620087	-33,40193450	17,90010859

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 Ανδρών Μεταναστών

Group Statistics

Training Status		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(05/04)	0	102	12,9011457	67,28926217	6,66262976
	1	130	11,3204997	46,66968338	4,09320201

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(05/04)	Equal variances assumed	5,621	,019	,211	230	,833	1,58064593	7,49409936	-13,18521615	16,34650801
	Equal variances not assumed			,202	172,400	,840	1,58064593	7,81952288	-13,85368249	17,01497436

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 Ανδρών Μεταναστών

Group Statistics

Training Status	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
0	102	-7,8846218	29,83547796	2,95415252
1	130	38,7121156	85,57883989	7,50576078

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(06/05)	Equal variances assumed	18,024	,000	-5,252	230	,000	-46,59673732	8,87173994	-64,07700840	-29,11646624
	Equal variances not assumed			-5,777	166,945	,000	-46,59673732	8,06619253	-62,52162505	-30,67184960

Εισοδηματική Μεταβολή 2003-2004 Γυναικών Μεταναστριών

Group Statistics					
Training Status		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(04/03)	0	68	25,5548456	86,12178002	10,44379987
	1	40	30,2327324	88,96135522	14,06602531

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(04/03)	Equal variances assumed	,007	,931	-,269	106	,788	-4,67788676	17,37123775	-39,11805516	29,76228164
	Equal variances not assumed			-,267	79,745	,790	-4,67788676	17,51930432	-39,54412274	30,18834922

Εισοδηματική Μεταβολή 2004-2005 Γυναικών Μεταναστριών

Group Statistics

Training Status		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(05/04)	0	68	13,3528617	83,31822472	10,10381885
	1	40	-4,2005739	30,76642424	4,86459880

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(05/04)	Equal variances assumed	1,004	,319	1,280	106	,203	17,55343562	13,71315383	-9,63422562	44,74109686
	Equal variances not assumed			1,565	93,071	,121	17,55343562	11,21389660	-4,71491815	39,82178939

Εισοδηματική Μεταβολή 2005-2006 Γυναικών Μεταναστριών

Group Statistics				
Training Status	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
di(06/05) 0	68	-3,7777188	30,26632271	3,67033075
1	40	55,3346287	151,73504435	23,99141705

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
di(06/05)	Equal variances assumed	8,668	,004	-3,118	106	,002	-59,11234750	18,95614770	-96,69475403	-21,52994097
	Equal variances not assumed			-2,436	40,834	,019	-59,11234750	24,27054635	-108,13376629	-10,09092872

Τρίτη Φάση

Εισαγωγή Εκπαίδευσης (*E*) στο Υπόδειγμα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	1380.733	1222.392	11.300	0.000
<i>cons.</i>	5034.159	1085.978	46.360	0.000
<i>sigma_u</i>	1702.0518			
<i>sigma_e</i>	1638.9227			
<i>rho</i>	0.5189			

Number of obs = 1360

Number of groups = 340

Obs per group: min = 4

Wald chi² = 127.58

Prob > chi² = 0.0000

Εισαγωγή Ηλικίας (*A*) στο Υπόδειγμα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	1392.023	122.585	11.360	0.000
<i>A</i>	-107.791	90.216	-1.190	0.232
<i>cons.</i>	5330.457	27.071	19.690	0.000
<i>sigma_u</i>	1702.8804			
<i>sigma_e</i>	1639.6065			
<i>rho</i>	0.5189			

Number of obs = 1360

Number of groups = 340

Obs per group: min = 4

Wald chi² = 129.05

Prob > chi² = 0.0000

Εισαγωγή Φύλου (G) στο Υπόδειγμα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	1363.480	122.577	11.120	0.000
<i>A</i>	-17.517	92.099	-0.190	0.849
<i>G</i>	-896.647	227.851	-3.940	0.000
<i>cons.</i>	6268.546	358.080	17.510	0.000
<i>sigma_u</i>	1671.5873			
<i>sigma_e</i>	1639.6065			
<i>rho</i>	0.5097			

Number of obs = 1360

Number of groups = 340

Obs per group: min = 4

Wald chi² = 146.56

Prob > chi² = 0.0000

Εισαγωγή Προέλευσης (*O*) στο Υπόδειγμα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	1365.423	122.586	11.140	0.000
<i>A</i>	-17.052	91.996	-0.190	0.853
<i>G</i>	-856.799	229.460	-3.730	0.000
<i>O</i>	368.529	279.147	1.320	0.187
<i>cons.</i>	5453.359	713.365	7.640	0.000
<i>sigma_u</i>	1667.5922			
<i>sigma_e</i>	1639.6065			
<i>rho</i>	0.5085			

Number of obs = 1360

Number of groups = 340

Obs per group: min = 4

Wald chi² = 148.51

Prob > chi² = 0.0000

Εισαγωγή Εισοδήματος Προηγούμενου Έτους (LY_b) στο Υπόδειγμα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	1112.534	135.535	8.210	0.000
<i>A</i>	-80.005	63.723	-1.260	0.209
<i>G</i>	-398.705	138.388	-2.880	0.004
<i>O</i>	-56.611	165.440	-0.340	0.732
<i>LY_b</i>	6439.600	257.486	25.010	0.000
<i>cons.</i>	2676.229	450.253	5.940	0.000
<i>sigma_u</i>	0.0000			
<i>sigma_e</i>	1643.5533			
<i>rho</i>	0.0000			

Number of obs = 1360

Number of groups = 340

Obs per group: min = 4

Wald chi² = 148.51

Prob > chi² = 0.0000

Έλεγχος Δείκτη Πιθανοφάνειας (likelihood ratio test) για Ετεροσκεδαστικότητα

<i>Y</i>	<i>Coef.</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
<i>E</i>	669.989	35.143	19.060	0.000
<i>A</i>	18.634	6.076	3.070	0.002
<i>G</i>	109.499	15.564	7.040	0.000
<i>O</i>	85.023	23.033	3.690	0.000
<i>LY_b</i>	8853.309	93.922	94.260	0.000
<i>cons.</i>	152.965	81.299	1.880	0.060

Cross-sectional time-series of groups = 340

Estimated coefficients = 6, Time periods = 3

Wald χ^2 (5) = 14599.54

Log likelihood = -8498.116

Prob > χ^2 = 0.0000

Έλεγχος αυτοσυσχέτισης κατά Wooldridge
για επαναλαμβανόμενα διαστρωματικά στοιχεία

Wooldridge test for autocorrelation in panel data

H0: no first-order autocorrelation

$F(1, 339) = 16.066$

$\text{Prob} > F = 0.0001$